magazin istoric

ANUL XIX NR. 8 (221) AUGUST 1985

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIX
Nr. 8 (221)
august 1985

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Moment de glorie a ştiinţei şi culturii româneşti:
Ştefan Ştefănescu 2

AL XVI-LEA CONGRES INTERNAŢIONAL DE ŞTIINŢE ISTORICE

• **1980-1985. De la Bucureşti la Stuttgart:**
Ştefan Pascu 5

• **Creaţia artistică şi istorică românească — focar de cultură şi civilizaţie:**
Virgil Cândea 7

• **În dialog cu istoriografia internaţională:**
Răzvan Theodorescu 10

• **Colaborarea istoricilor — contribuţie la buna înţelegere:**
Hélène Ahrweiller, Serghei L. Tihvinski, Frederick William Deakin, Cristian Popişteanu 12

ÎN ZILELE LUI AUGUST'44

• **Ostaşi, muncitori, ţărani pe frontul revoluţiei:** *Ion Dumitrache...* 14 • **Pe pământul dobrogean:** *Stoica Lascu...* 17 • **Navele au rămas în port:** *Niculae Koslinski...* 19 • Jornal do Brasil. **România alături de Naţiunile Unite — prima mare lovitură în Balcani:** *Gh. Zaharia...* 22

• **Pe urmele strămoşilor (II):**
Ion Popescu-Puţuri 33

• **Poporul italian nu vrea războiul!:** *Horia Brestoiu...* 24 • **Odiosul Diktat de la Viena:** *Mircea Muşat...* 25 • **Delegaţii români consemnează:** *M. Manoilescu...* 26 • **Un principe iluminist pe tronul ţărilor române — Nicolae Mavrocordat:** *Matei D. Vlad...* 36 • **Sensuri profunde ale unei noţiuni istorice (III):** *Ştefan S. Gorovei...* 40 • **Continuitate şi unitate istorică românească:** *Radu Popa...* 42 • **Însemnările lui Grigore Gafencu (II):** *Costin Murgescu, Ştefan Lache...* 45 • **În Bucureşti, acum 50 ani...** 50 • **Documentele secolului XX. Conferinţa miniştrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii (VII)...** 54 • **O celebră colecţie numismatică:** *Gabriel Iliescu...* 58 • **Vatra Dornei — la obîrşia legendelor:** *Vasile Smărăndescu...* 60 • **Poşta Magazin istoric...** 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Domnia lui Nicolae Mavrocordat în ambele principate române (desfăşurată între anii 1709-1730) s-a ilustrat prin remarcabile realizări pe plan economic, social şi cultural, continuînd revirimentul brîncovenesc. Coperta 1: facsimil de pe un document miniat, cu stemele alăturate ale celor două principate (sus); leu sculptat în piatră de pe balustrada pridvorului ctitoriei Stavropoleos din Bucureşti, încadrat de două bijuterii de epocă. Coperta 4: uşa de la intrarea lăcaşului amintit, cu splendide sculpturi în lemn; imaginile încastrate reprezintă portretul domnitorului din fresca de la paraclisul Patriarhiei române şi miniatură de pe un document de epocă (**Un principe iluminist pe tronul ţărilor române — Nicolae Mavrocordat**, p. 36)

②③ Valori culturale româneşti în marile muzee ale lumii. Coperta 2: vas de aur din tezaurul de la Sînnicolaul Mare (Kunsthistorisches Muscum din Viena) şi piesă de aur din tezaurul de la Şimleul Silvaniei (Muzeul naţional ungar din Budapesta); amforă de argint din tezaurul de la Concești (Muzeul Ermitaj, Leningrad). Coperta 3 sus: fragment dintr-o broderie medievală (Muntele Athos) şi vas de argint aurit, dăruit de Gheorghe vodă Ştefan (Ierusalim); mijloc: cîrjă aurită dăruită de domnitorul Mihai Suţu (insula Patmos-Grecia); jos: miniatură de pe un manuscris (mănăstirea Studeniţa — R.S.F. Iugoslavia) şi fragment dintr-un relicvariu aflat la Istanbul (**Creaţia artistică şi istorică românească — focar de cultură şi civilizaţie**, p. 7)

HOTĂRÎREA

Academiei Republicii Socialiste România privind alegerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, în calitate de membru titular şi preşedinte de onoare al Academiei

Adunarea Generală a Academiei Republicii Socialiste România exprimînd dorinţa fierbinte a membrilor Academiei, a oamenilor de ştiinţă, a tuturor celor ce muncesc pe tărîmul cercetării ştiinţifice şi tehnologice, al învăţămîntului, culturii şi artei, cu conştiinţa îndeplinirii unui act solemn, de cea mai mare importanţă în istoria Academiei Române, a ştiinţei şi culturii din patria noastră, hotărăşte în unanimitate

alegerea tovarăşului

NICOLAE CEAUŞESCU

în calitate de

Membru titular al Academiei Republicii Socialiste România

încredinţîndu-i conducerea supremă a celui mai înalt for

ştiinţific şi cultural al ţării, în calitate de

Preşedinte de onoare al Academiei Republicii Socialiste România

MOMENT DE GLORIE

A ŞTIINŢEI ŞI CULTURII ROMÂNEŞTI

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU,
membru corespondent al Academiei R. S. România

Am participat cu deosebită emoţie şi bucurie la lucrările adunării generale a Academiei Republicii Socialiste România care s-au materializat prin adoptarea în unanimitate a hotărîrii privind alegerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu ca membru titular şi preşedinte de onoare al celui mai înalt for ştiinţific şi cultural al ţării şi am avut înalta cinste şi onoare de a face parte din delegaţia care i-a prezentat această hotărîre. Am trăit, apoi, momentele emoţionante, de adîncă stimă şi preţuire pentru personalitatea care de două decenii conduce cu atîta înţelepciune destinele României pe drumul socialismului şi comunismului, cînd, în cadrul sesiunii solemne a Academiei — dîndu-se curs voinţei unanime a obştii celor mai de frunte oameni de ştiinţă şi cultură ai ţării — tovarăşului Nicolae Ceauşescu i-au fost conferite înaltele titluri academice.

11 iulie 1985 a fost o zi de mare sărbătoare în istoria de aproape 120 ani a înaltului for academic românesc, zi în care ştiinţa şi cultura românească au dat expresia supremă preţuirii pe care slujitorii lor — alături de întregul popor — o poartă prodigioasei şi vastei activităţi teoretice şi practice desfăşurată de secretarul general al partidului, preşedintele ţării. Alegerea sa ca membru titular şi preşedinte de onoare al Academiei în anul aniversării a două decenii de la istoricul Congres IX — moment care a marcat începutul celei mai luminoase epoci din întreaga existenţă a poporului nostru — face ca acest eveniment ştiinţific să capete bogate semnificaţii istorice. Hotărîrea înaltului for ştiinţific reprezintă înainte de toate o nouă şi ilustrativă recunoaştere a faptului că toate realizările materiale şi spirituale obţinute de poporul român în aceşti 20 ani — pe care cu mîndrie îi numim Epoca Nicolae Ceauşescu — poartă amprenta personalităţii de excepţie a secretarului general al partidului, preşedintele României socialiste, ctitorul vre-

murilor noastre măreţe, personalitate proeminentă a vieţii politice internaţionale, gînditor şi om de acţiune a cărui operă este pusă în slujba nobilelor idealuri ale păcii şi progresului umanităţii. În acest context istoric, actul din 11 iulie 1985 se înscrie în linia celor mai nobile tradiţii ale Academiei Române, animată, încă de la înfiinţarea sa, de respectul şi preţuirea marilor valori ale culturii şi ştiinţei, puse în slujba patriei şi poporului.

Aşa cum se subliniază în Hotărîrea Academiei, ştiinţa şi cultura românească se mîndresc cu faptul că gloriosul conducător al partidului şi statului nostru este, în acelaşi timp şi în egală măsură, un cugetător de mare cuprindere, rigoare şi profunzime, un om de ştiinţă, care, puternic angajat în dezvoltarea creatoare a materialismului dialectic şi istoric, deschide în permanenţă ştiinţei noi orizonturi, un imens front de lucru în direcţii originale. Izvorîtă din cunoaşterea profundă a tuturor mecanismelor vieţii economice şi social-politice ale lumii contemporane, opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu se caracterizează prin profunzimea demersului ştiinţific, dublat de capacitatea de penetrare spre esenţa fenomenelor. Ea se opune rutinei, dogmei, şablonului, este ostilă oricăror închistări şi idei preconcepute. Deschisă permanent noului şi înnoirii, ea ilustrează strălucit capacitatea partidului nostru de a aplica în mod creator legităţile general valabile la condiţiile concret istorice ale României. Partidul nostru — cum arăta secretarul general în cuvîntarea rostită sub cupola Academiei — şi-a însuşit acest mod de a gîndi „în condiţii cînd, pe plan internaţional, se insista mult pentru a se menţine socialismul în cătuşe, care îl împiedicau să-şi pună în valoare forţa şi capacitatea sa". Înţelegînd materialismul dialectic şi istoric, socialismul ştiinţific ca ştiinţe de acţiune, P.C.R. a descătuşat „energiile poporului nostru, a contribuit la afirmarea prestigiului şi forţei socialismului în întreaga lume".

În toate marile înfăptuiri dobîndite de poporul român în construcţia socialismului se află încorporate cuceririle ştiinţei şi tehnicii, promovate cu deosebită consecvenţă de partid, de secretarul său general. Relevînd rolul tot mai important pe care ştiinţa, tehnica îl au în realizarea marilor planuri de continuă înflorire a ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia în cuvîntarea rostită în aula Academiei: „Viitorul poporului nostru — ca şi al altor popoare — este strîns legat, determinat de felul cum vom şti să acţionăm pentru a ridica la un nivel superior întreaga activitate de cercetare ştiinţifică".

Nu există domeniu important al vieţii politice, economice sau culturale în care să nu se fi simţit înrîurirea binefăcătoare a îndrumărilor, indicaţiilor şi orientărilor de mare valoare teoretică şi practică date de secretarul general al partidului. Ca reprezentant al frontului istoriografiei pot afirma că această orientare s-a manifestat cu o deosebită amplitudine şi în domeniul istoriei, al îndrumării cercetării ştiinţifice a trecutului pe făgaşul adevărului, al aprofundării problemelor fundamentale ale evoluţiei societăţii româneşti, al înţelegerii fenomenelor în interdependenţa şi legitatea lor. Cu o viziune profund patriotică şi practică, izvorîtă dintr-o temeinică cunoaştere a trecutului ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a repus în drepturile sale firesti istoria noastră cea adevărată, a relevat forţa creaţiei nepieritoare a poporului: „O naţiune, un popor nu pot exista fără o istorie, fără o cultură şi o limbă proprie! Aceasta — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — constituie ebezăşia şi forţa fiecărui popor — şi, aşa cum am menţionat, poporul nostru însuşi a creat, de-a lungul mileniilor, limba, cultura românească!".

Investirea istoriei patriei cu rolul fundamental de ştiinţă fără de care nu poate fi concepută edueaţia patriotică, socialistă a generaţiilor de astăzi, constituie una din cele mai preţioase cuceriri ale Epocii Nicolae Ceauşescu şi ea îşi are obîrşia, dezvăluită şi în strălucita cuvîntare pe care secretarul general al partidului a rostit-o la Sesiunea solemnă a Academiei R.S. România, în însăşi măreţia trecutului nostru: „Avem o istorie minunată, ne putem mîndri cu ceea ce au înfăptuit poporul român, înaintaşii noştri! Avem datoria să cunoaştem şi să clarificăm cît mai bine toate momentele importante din istoria formării şi dezvoltării poporului şi a naţiunii noastre, cu atît mai mult cu cît chiar şi astăzi, mai sînt unii, peste hotare, care încearcă să pună în discuţie, să minimalizeze istoria şi lupta poporului nostru. Faptele, realităţile sînt de asemenea natură încît ne permit să respingem orice încercare de a diminua rolul poporului român, al naţiunii noastre în dezvoltarea omenirii, a culturii mondiale. Şi avem mîndria să afirmăm acest lucru, deoarece mulţi oameni de ştiinţă şi din alte domenii ale culturii româneşti au dat, nu numai pentru poporul nostru, dar şi pentru întreaga omenire, cuceriri care vor rămîne veşnice".

O viziune de mare complexitate umanistă, ale cărei dimensiuni cresc în chip deosebit, acum, cînd frontul istoriografic din România se află în faţa celui de-al XVI-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, avînd datoria să confirme şi să sporească reputaţia dobîndită la precedenta reuniune mondială a istoricilor, găzduită, cum se ştie, cu cinci ani în urmă, de capitala României socialiste.

Aprecierile despre istoria noastră cuprinse în cuvîntarea rostită de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, despre cultura şi ştiinţa românească, despre aspiraţiile ce au însufleţit pe oamenii noştri de ştiinţă, despre îndatoririle mari şi nobile ale tuturor celor ce lucrăm în domeniul culturii şi ştiinţei ne însufleţesc şi ne deschid noi perspective. Luînd ca îndreptar aceste idei de mare valoare teoretică şi practică, indicaţiile şi tezele formulate cu atîtea şi atîtea prilejuri de secretarul general al partidului, inspirîndu-ne din năzuinţele generoase de care au fost animaţi precursorii, dar mai ales din nobilele idealuri ale societăţii contemporane româneşti, ştiinţa istorică — asemeni tuturor celorlalte discipline umaniste — îşi va întări eforturile pentru a reda în întreaga frumuseţe, bogăţie de conţinut şi complexitate gloriosul trecut de muncă şi luptă al poporului.

Al XVI-lea Congres internațional de științe istorice

De la București la Stuttgart

Acad. ȘTEFAN PASCU:

O NOUĂ REUNIUNE A ISTORICILOR DIN ÎNTREAGA LUME

● Spiritul de la București ● 6 rapoarte generale, 11 coraportori, 4 mese rotunde și peste o sută de comunicări ● 33 asociații, comisii, federații și comitete ● De la antichitate pînă la contemporaneitate ● Prezența activă a istoriografiei românești

Au trecut cinci ani de cînd istoricii din toată lumea și-au dat întîlnire în capitala României, la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice. Timp de șapte zile, 2 715 istorici din cinci continente ale lumii, din aproape 70 țări, și-au confruntat părerile, au schimbat idei și au formulat concluzii în numeroase probleme spre progresul științei, patronate de muza Clio.

Speranțele oamenilor de știință, prezenți la București acum cinci ani, au fost pe deplin satisfăcute, deoarece al XV-lea Congres internațional de științe istorice, din august 1980, a rămas în mintea și inimile participanților acoperit de frumoasa și semnificativa caracterizare: „spiritul de la București" spre folosul popoarelor și buna înțelegere între oamenii de știință. Apreciere mărturisită verbal de foarte mulți observatori obiectivi și de tot atît de mulți așternută pe hîrtie, ca un memento pentru alte asemenea forumuri științifice internaționale.

Asupra istoricilor prezenți la Congresul de la București a produs o foarte puternică impresie mesajul care le-a fost adresat de președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu. În anii care au trecut, frontul istoric românesc a depus toate eforturile pentru a răspunde cu noi și valoroase lucrări încrederii arătate de președintele Nicolae Ceaușescu cînd spunea atunci, în august 1980: „În cadrul întregii politici a statului nostru socialist, acționăm ca cercetarea istorică națională să servească neabătut cauza înțelegerii și bunei vecinătăți, a prieteniei și colaborării popoarelor, a păcii și securității internaționale. În acest sens, pornim de la necesitatea de a pune cît mai deplin în lumină procesele obiective, deosebit de complexe, care au avut loc în această parte a Europei și care au dus la formarea și dezvoltarea poporului nostru, ca și a popoarelor vecine, au determinat conviețuirea, influențarea reciprocă și întrajutorarea lor de-a lungul veacurilor".

Putem aprecia după ceea ce cunoaștem pînă la această oră că „spiritul de la București", afirmat cu generozitate atît în dezbaterile de acum cinci ani cît și în chemarea adresată istoricilor lumii se va regăsi și în programul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, ce va fi găzduit de orașul Stuttgart (R.F. Germania), între 25 august și 1 septembrie din acest an.

Pentru informarea cititorilor revistei asupra semnificației reuniunii științifice de la Stuttgart, ne-am adresat academicianului Ștefan Pascu, președintele Comitetului național al istoricilor din România, președinte al Secției

de științe istorice a Academiei R.S.R., cu rugămintea de a răspunde la cîteva întrebări:

— *Ce ne puteți spune despre tematica principală a acestui congres și cum se vor desfășura dezbaterile?*

— Programul viitoarei reuniuni a istoricilor a fost judicios configurat de Biroul C.I.S.H. (Comité International des Sciences Historiques) și este structurat pe mai multe secții: *Mari Teme, Metodologie, Cronologie* (cu cele patru epoci istorice: antichitatea, evul mediu, epoca modernă și epoca contemporană) și cele 33 *Organisme afiliate* (asociații, comisii, federații și comitete).

Programul Congresului se completează, de data aceasta, cu o serie de *Mese rotunde*, în jurul cărora se vor dezbate probleme pe cît de importante pe atît de actuale.

La secția *Mari Teme* — *Importanței istorice a Oceanului Indian* i se alătură *Imaginea celuilalt (străini, minoritari, marginali)* și acestora o a treia, nu mai puțin importantă: *Rezistența împotriva fascismului, nazismului și militarismului japonez*. Această temă are o deosebită rezonanță în anul celei de a 40-a aniversări a victoriei popoarelor asupra fascismului și încheierii celui de-al doilea război mondial.

Nici cea de a doua secție, *Metodologie*, nu este mai prejos decît cea dintîi prin problemele înscrise în programul Congresului; se vor dezbate *Metodologia istoriei la Max Weber* (120 ani de la naștere, 65 ani de la moarte), *Arheologie și istorie*, *Film și istorie*. După cum se vede, istoricii cuprind în sfera lor de analiză mereu alte și alte domenii ale creației contemporane.

Secția *Cronologie* continuă tradiția congreselor internaționale și, mai ales, a celui de la București, înscriindu-și teme din cuprinzătoarea și complexa sferă a civilizației umane, din toate timpurile, din cele mai depărtate pînă în contemporaneitate și, de asemenea, din toate zonele geografice, cu pondere mai mare asupra celor europene.

A patra secție, care însumează cele 33 asociații, comisii, federații și comitete, și-a înscris numeroase teme, într-o gamă diversificată, situație pe deplin justificată prin compoziția ei: probleme social-economice, social-politice, instituționale, culturale etc.

În sfîrșit, *Mesele rotunde* completează evantaiul temelor cu subiecte privind pacea, ecologia, metoda de publicare a izvoarelor istorice, etc.

— *În ce va consta participarea științelor istorice românești?*

— Într-o asemenea cuprinzătoare panoramă istoriografică, istoricii români s-au înscris la locul cuvenit, potrivit cu valoarea școlii istorice românești contemporane și, de asemenea, cu prestigiul dobîndit prin organizarea celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București. Președinția a cinci comisii, secții și ședințe de dezbateri a fost încredințată istoricilor din țara noastră, ca și o serie de corapoarte și comunicări. Toate importante, toate angajante. Fie că ne referim la Comisia de demografie istorică, la Asociația internațională de studii sud-est europene, la Secția cronologică (antichitate), ori la Comisia de istorie militară sau la Asociația internațională de istorie contemporană a Europei sau la Comisia de aplicare a metodelor cantitative în istorie.

Participarea istoricilor români la lucrările Congresului de la Stuttgart se va materializa nu numai prin numărul mare de comunicări înscrise în program ci, mai ales, prin însemnătatea problemelor analizate; la toate secțiile, de la Metodologie la Cronologie, de la Organismele afiliate la Mesele rotunde. Și această participare confirmă prestigioasa înscriere a istoriografiei române în problematica istoriografiei universale, prin domeniile cercetate, prin concepțiile și metodele utilizate. Unele dintre ele, în ultima vreme, dobîndindu-și statutul de științe sau discipline științifice, îmbogățind paleta științelor social-umane: demografia istorică și geografia istorică, istoria structurală, istoria cantitativă și ecologia, istoriologia și istoria civilizațiilor etc.

Însemnătatea participării românești la lucrările celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice se dovedește și prin abordarea unor teme de mare actualitate, fie de istorie mai veche și medievală, fie de istorie modernă și contemporană, de istorie militară și istorie instituțională, istorie socială și istorie culturală, istorie diplomatică și științe auxiliare ale istoriei etc. etc. — pînă la cel de-al doilea război mondial și urmările lui, la eforturile omenirii zilelor noastre pentru salvarea păcii binefăcătoare și întronarea liniștii creatoare.

— *Din cele menționate pînă acum, putem vorbi deci despre istoriografia noastră în problematica istoriografiei universale.*

— Desigur, chiar și numai enumerarea, cu titlu de exemplu, a unor teme cu care istoricii români vor îmbogăți programul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice din acest an, poate fi concludentă pentru aprecierea aportului istoriografiei românești contemporane la istoriografia universală: supraviețuirea civilizației romane și mutații etno-demografice în perioada marilor migrații: autohtoni și migratori; rolul statelor românești medievale între Balcani și Europa centrală și rolul Bizanțului între Europa centrală și Mediterana în evul mediu; modernizarea statelor mici din Europa răsăriteană și procesul de formare a statelor naționale în Europa de sud-est; „cultura comună" și cultura populară și rolul țărilor române în viața popoarelor balcanice și din Orientul Apropiat; colaborarea militară româno-aliată în primul război mondial și parlamente și partide politice în aceeași perioadă; securitatea în Balcani, inițiative românești în sud-estul Europei pentru consolidarea păcii și rolul României în apărarea statutului Societății Națiunilor; rezistența românească împotriva fascis-

(Continuare în p. 9)

Al XVI-lea Congres internațional de științe istorice

CREAȚIA ARTISTICĂ ȘI ISTORICĂ ROMÂNEASCĂ — FOCAR DE CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

VIRGIL CÂNDEA

Există, în numeroase țări ale lumii, zeci de monumente de arhitectură datorate generozității voievozilor români; se află, în mai toate marile muzee de pe glob, în colecții particulare și în instituții de cultură sute și sute de opere de artă: broderii și țesături, manuscrise miniate, stampe, gravuri, sculpturi și picturi, piese de orfevrărie, podoabe și arme meșteșugit lucrate, cărți rare; arhivele și fondurile documentaristice, bibliotecile din numeroase orașe cuprind mii de documente și cărți privind istoria românilor și relațiile lor cu alte popoare. Este cu neputință de evocat, doar în cîteva exemple, varietatea și multitudinea acestor valori. Suficient însă să amintim că printre ele se numără operele majore ale unor miniaturiști și caligrafi de talia unui Gavriil Uric sau a unui Teodor Mărișescu, că manuscrisele unor scrieri fundamentale ale lui Dimitrie Cantemir ori Nicolae Milescu Spătarul se află în biblioteci și arhive de prestigiu universal, că broderii și țesături lucrate în atelierele medievale de la noi sînt răspîndite în toată Peninsula Balcanică și Europa Orientală, că tezaure de aur și argint ca acelea de la Sînnicolaul Mare, Apahida și altele se înscriu printre cele mai valoroase exponate ale unor vestite instituții muzeale.

Opere de vîrf ale spiritualității și civilizației românești se află, așadar, în instituții de cultură din diferite colțuri ale lumii — la British Museum și Luvru, la Metropolitan Museum și Ermitaj, la Vatican, Beaubourg sau Kunsthistorisches Museum din Viena și în multe alte locuri — numărîndu-se printre valorile lor durabile. Printre valorile acestor instituții, dar și ale noastre. Căci — aparținînd muzeului, țării, colecționarului care le deține în prezent — toate aceste creații nu încetează de a fi, înainte de toate, românești, de a constitui parte integrantă a patrimoniului spiritual și de civilizație al poporului nostru. Și nu vom avea niciodată o imagine completă a trecutului poporului nostru, a virtuților lui creatoare, a contribuției sale la cultura și civilizația umanității, fără să întregim patrimoniul existent pe pămîntul străbun cu inventarul valorilor de sorginte românească aflătoare azi în alte părți ale lumii, dar pentru care „dreptul de autor", de „proprietate artistică" sau „intelectuală" rămîne, definitiv, al poporului român.

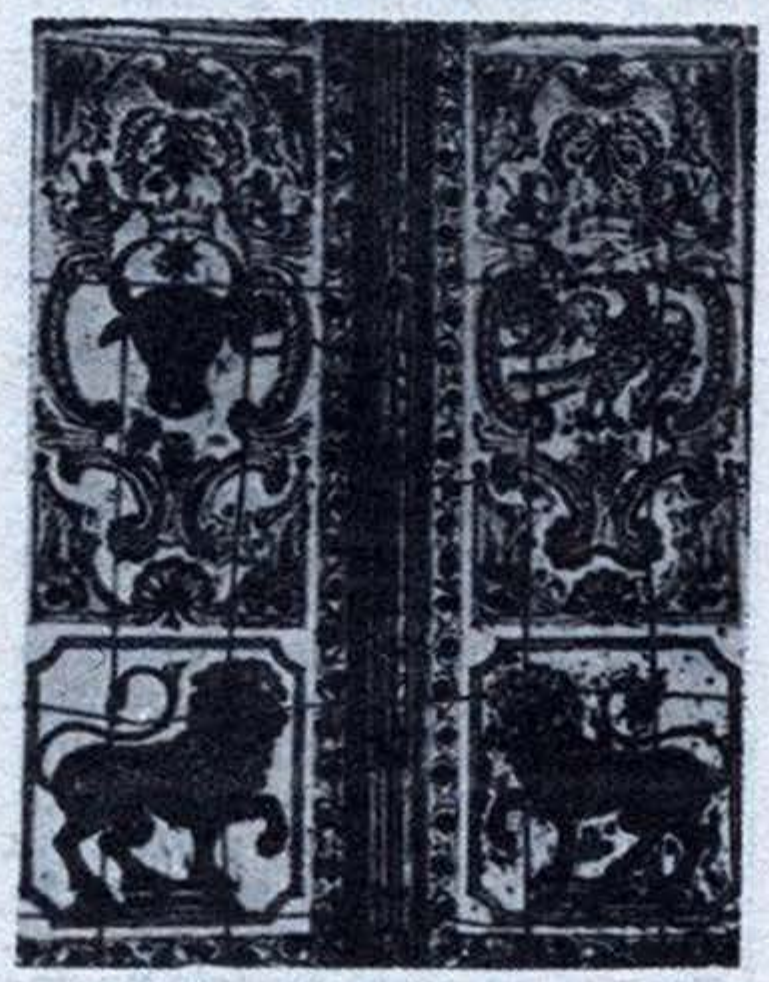

Țările române au întreprins, de-a lungul întregului ev mediu, o vastă acțiune de ajutorare materială și culturală a popoarelor vecine, din sud-estul Europei, așa cum o dovedesc de altfel numeroasele obiecte de valoare aflate în patrimoniul diferitelor instituții de cultură din lume: în imagine stemele Moldovei și Țării Românești aflate la unul din multele așezăminte de la Athos care au beneficiat de sprijinul țărilor române

După cum este imposibil de studiat și de scris istoria României fără utilizarea informației cuprinse în zeci și zeci de mii de documente aflate în arhivele și bibliotecile din străinătate. Noțiunea de bun cultural românesc aflat peste hotare este, așadar, deosebit de cuprinzătoare, iar o încercare de a stabili un inventar general al acestor bunuri (încercare căreia autorul acestor însemnări îi consacră perseverente eforturi și preocupări de mulți ani de zile) nu poate neglija nici una din categorii.

Cunoașterea acestor bunuri și valori culturale se profilează, așadar, ca una din cele mai de seamă îndatoriri, nu numai patriotice, ci și științifice. O necesitate de care erau conștienți istoricii noștri încă din veacul trecut. „Noi știm cu bună seamă — scria Bălcescu, în 1845, în paginile *Magazinului istoric pentru Dacia* — că o mulțime altele [era vorba de cronicile și

izvoarele istoriei românilor] se află... prin bibliotecile și arhivele publice ale Transilvaniei, Ungariei, Poloniei, Vienei, Moscovei, Petersburgului și Stockholmului". Și tot gînditorul și tribunul revoluției de la 1848 preconiza „o societate istorică care să aibă fondurile trebuincioase ca să poată trimite oameni în deosebite părți pentru asemenea descoperiri". În numele acestei îndatoriri, un Marcu Beza, un Marcel Romanescu, un Emil Turdeanu și mulți-mulți alții au cercetat arhive și biblioteci, muzee și colecții, lăsîndu-ne valoroase lucrări de sinteză asupra prezențelor culturale românești din diferite zone ale lumii. Li se alătură sumedenie de însemnări și mențiuni risipite în cărți și publicații, mai cu seamă în ultimele decenii, prin intensificarea eforturilor de depistare de noi izvoare istorice, de obținere de reproduceri și valorificare a informațiilor cuprinse în aceste izvoare. Înscrisă în preocupările constante ale politicii noastre de stat, beneficiind de orientările și indicațiile date de președintele Nicolae Ceaușescu, activitatea de cunoaștere și punere în valoare a patrimoniului aflat peste hotare a căpătat în această perioadă dimensiuni impresionante. Astfel, specialiștii Direcției generale a Arhivelor statului, au microfilmat și adus în țară din Franța, Anglia, S.U.A., R.F.G., Italia, Austria, Turcia, R.S.F. Iugoslavia etc. sute de mii de documente și informații privind cele mai diferite aspecte ale istoriei noastre, de la epoca feudală pînă la cea contemporană. În această privință, de punere în valoare a unor bunuri culturale românești din colecții străine, precum și de semnalare de noi documente și mărturii, *Magazinul istoric* a făcut unul din cele mai prețioase servicii culturii țării.

Firește că un asemenea efort de cunoaștere și reconsiderare se cerea sistematizat, adunat la un loc, prezentat unitar. Sînt considerentele ce au determinat întocmirea unui repertoriu (aflat într-o fază avansată de elaborare), care să cuprindă informațiile noastre *actuale* despre valorile culturale românești, aflate în străinătate.

O asemenea lucrare — unică din cîte știu în istoriografia mondială — îndeamnă la cîteva reflecții. Mai întîi, din cuprinsul ei vom înțelege adevăratele dimensiuni ale culturii românești. Dimensiuni ample în timp și spațiu, decurgînd din mobilurile care au inspirat crearea unor bunuri culturale destinate răspîndirii lor în lume. După cum se știe, timp de secole, arta și priceperea meșterilor români, erudiția cărturarilor, o bună parte din avutul țării s-au revărsat în donații pe cît de valoroase pe atît de generoase, pe o vastă arie, înglobînd, dincolo de sud-estul european, regiuni pînă în Asia Mică și Africa. Cu deosebire s-a manifestat această acțiune în Peninsula Balcanică, acolo unde existența unor popoare și civilizații erau grav amenințate de primejdia unei dominații străine. În această lungă perioadă, de peste o jumătate de mileniu, supraviețuirea centrelor de cultură ce existau în această parte a lumii s-a datorat în bună măsură ajutorului românesc. Citind cu atenție hrisoavele de danie, păstrate azi în arhivele acestor așezăminte, înțelegem marea idee de solidaritate care a însuflețit acțiunile ctitorilor și mecenaților români. Acționînd astfel, ei păstrau în minte imaginea ideală a unei lumi de cultură și de civilizație pe care înțelegeau să o apere de primejdia dispariției. Ei știau că în așezămintele pe care le ajutau cu atîta dărnicie era cultivată cercetarea originilor popoarelor din Balcani, era continuată creația lor de valori spirituale, era întreținută flacăra conștiinței de sine, care trebuia să lumineze lupta de eliberare și de refacere a statelor zdrobite de dominația străină. În felul acesta, ctitorii și donatorii români au reușit să ușureze și popoarelor vecine prietene din Peninsula Balcanică o evoluție către eliberare, către renașterea și refacerea statului lor național. Toate acestea conturează *adîncul umanism* și marea clarviziune politică ce se degajă din fapta culturală a românilor în evul de mijloc, devotamentul cu care au știut să apere o cauză ce nu era numai a lor, ci și a umanității. Se luminează astfel dintr-un unghi cu deosebire relevant rolul politic și cultural al țărilor române în contextul geografic sud-est european și al Orientului Apropiat.

Acest umanism reiese nu numai din valorile propriu-zis românești, destinate acestei lumi și răspîndite azi pe o arie mult mai largă, ci dintr-un efort ce viza *direct* supraviețuirea culturală a popoarelor din această parte a lumii. Valori culturale românești sînt, din această perspectivă, și prima tiparniță a Georgiei (trimisă în această țară de Constantin Brîncoveanu pentru a tipări în limba gruzină cărți destinate acestui popor) și primele cărți arabe tipărite la Snagov și București, răspîndite în Siria, Liban sau Egipt, și tot valoare culturală românească este și prima carte în limba bulgară, tipărită la Rîmnicu Vîlcea, în 1806. Desigur, s-a subliniat, și nu o singură dată, faptul că o bună parte din acest proces s-a desfășurat în aria permanențelor civilizației bizantine, sub semnul marelui fenomen pe care N. Iorga l-a definit atît de inspirat drept „Bizanț după Bizanț". Format prin aluviunile demografice latine în matca străveche dacică, poporul român s-a dezvoltat și organizat, timp de peste un mileniu în orbita Imperiului roman de răsărit, devenit ulterior bizantin. Nu numai spiritualitatea lui, dar multe dintre creațiile inspirate de el, de la litere și artă pînă la relațiile umane au fost inspirate de cultura Mediteranei orientale, ceea ce a reprezentat un excelent teren de dialog și cooperare cu toate popoarele din această parte a lumii. Ar fi însă greșit să credem că creația românească a copiat aidoma formele bizantine sau că a constituit o simplă sinteză istorică și culturală. Ca parteneri majori ai fenomenelor de cultură și civilizație din zona Mediteranei orientale, românii s-au afirmat cu prestigiu, originalitate și autoritate în viața spirituală a acestei părți a lumii. În tezaurul culturii noastre este firesc să aflăm pînă azi reflectarea unui străvechi chip al poporului nostru, perpetuat prin creațiile lui de arhitectură și pictură, prin opere literare, manuscrise miniate, orfevrărie, broderii — toate iradiind o profundă *originalitate*.

O originalitate dublată permanent de valoarea și calitatea artistică a operei realizate cu

semnificația de unicitate. Multe din creațiile la care ne-am referit cereau luni sau ani de muncă meșterilor caligrafi, miniaturiști, argintari sau înzestratelor țesătoare din atelierele noastre.

Desăvîrșirea artistică, talentul și munca pe care le înglobează explică îndeajuns prezența la Oxford a *Tetraevanghelului de la Neamț* din 1429, a orarului (broderie liturgică) lui Radu Paisie la Victoria and Albert Museum din Londra sau a unui manuscris de inestimabilă valoare, ferecat de Alexandru II Mircea, în colecțiile Universității din Chicago.

Grija cu care sînt conservate, prețuirea ce li se acordă, numărul mare de studii ce li se consacră, sînt tot atîtea dovezi ale valorii lor. Aceste opere reprezintă tot atîția ambasadori spirituali ai culturii noastre și din felul în care sînt receptate și protejate înțelegem că acești ambasadori își îndeplinesc bine menirea de a înfățișa valențele noastre creatoare, idealurile noastre, contribuția poporului român la tezaurul de valori al umanității.

Sînt totodată prilejuri de cunoaștere și de întărire a prieteniei între popoare. Prin studiile pe care le incită din partea unor cercetători străini, bunurile culturale dintr-un muzeu sau altul, dintr-o bibliotecă sau alta deschid ferestre spre cunoașterea, în respectivele țări, a spiritualității românești, a modului propriu poporului nostru de a gîndi și exprima frumosul. Pe această cale contribuim, așadar, la o lărgire a contactelor, a înțelegerii între oameni.

Ambiția de a obține o imagine cît mai cuprinzătoare a patrimoniului cultural național prin completarea valorilor din țară cu cele care, de secole, călătoresc în lume — ambiție care a generat ideea „Repertoriului" evocat mai sus — a putut fi realizată în România datorită concepției luminoase promovate în această țară despre cunoașterea, ocrotirea și valorificarea tezaurului creațiilor spirituale. Această concepție a dus la Legea Patrimoniului cultural național din 1974, a declanșat programe de cercetări, eforturi de restaurare, numeroase ediții de documente sau ediții critice de opere literare, istorice, științifice, multe nevalorificate în trecut. Dar aceeași concepție umanistă, generoasă este afirmată de România pentru creațiile spirituale ale întregii omeniri. Ocrotirea tezaurului mondial de valori culturale este o preocupare la fel de puternică pentru țara noastră ca și ocrotirea patrimoniului cultural național.

Inspiratorul legii din 1974, președintele Nicolae Ceaușescu, sublinia în fața Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură rolul păcii și al cooperării internaționale în progresul culturii, în ocrotirea patrimoniului spiritual mondial:

„Angajată într-un amplu efort pentru dezvoltarea, odată cu baza materială a societății, a științei, culturii și învățămîntului, pentru stimularea largă a creației spirituale și ridicarea nivelului de cultură al întregului popor — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, România acționează, totodată, pentru extinderea cooperării internaționale în aceste domenii, atît de importante ale vieții sociale, în slujba păcii și destinderii. Creația spirituală a omenirii, știința, arta, cultura nu pot progresa și înflori decît într-un climat de pace, de înțelegere și colaborare între popoare. În zilele noastre, cultura este atît o premisă, cît și o consecință a păcii".

La baza amploarei de azi a cooperării culturale stau creațiile valoroase de ieri: operele făurite cu migală de meșterii orfevrieri, manuscrisele caligrafiate cu trudă în scriptorii...

După ce și-au împlinit, timp de secole, menirea de mesageri ai culturii și prieteniei noastre, creațiile culturale românești, păstrate în diferite colecții, continuă să fie elemente de apropiere și cooperare. Cercetarea lor, valorificarea lor științifică și artistică este opera întreprinsă în comun de cercetători români și străini, din diferite părți ale lumii. Iar mai presus de toate, fiecare din aceste creații a devenit un simbol al cunoașterii și înțelegerii reciproce, al unei contribuții nu numai la frumosul universal, ci și la pacea lumii, al unei solidarități și cooperări intelectuale care face parte integrantă din modul istoric de a trăi și gîndi al românilor.

O NOUĂ REUNIUNE A ISTORICILOR DIN ÎNTREAGA LUME

(Urmare din p. 6)

mului și situația minorităților naționale din România interbelică; rolul României în războiul antifascist și inițiative românești în favoarea păcii mondiale; istoriologie, istoriografie și ecologie etc. etc.

Realizările și, ca urmare, valoarea istoriografiei românești materialist-istorice contemporane vor fi dovedite neîndoios și prin roadele cercetărilor din ultimii cinci ani, cuprinse într-un masiv volum (al 6-lea) al *Bibliografiei istorice a României*, pe care delegația istoricilor români o va prezenta Congresului, împreună cu alte lucrări și cu publicații destinate acestuia: al VII-lea volum din *Nouvelles études d' histoire*, *Cultură și civilizație*, *Revue roumaine d'histoire*, *Revue des études sud-est européennes* etc.

Un rol important pentru informarea celor interesați în cunoașterea mișcării istoriografice universale a îndeplinit în această perioadă *Magazin istoric*. Revistă urmărită și citită de zeci de mii de oameni de toate profesiunile, *Magazin istoric* a popularizat, în toți acești ani care au trecut de la Congresul XV, ideile și rezultatele Congresului internațional de științe istorice care a avut loc în 1980, la București, sub înaltul patronaj al președintelui Nicolae Ceaușescu. Revista a întreținut în actualitate acest congres, publicînd, număr de număr, de atunci și pînă în luna noii reuniuni mondiale a istoricilor, opiniile a sute de participanți străini despre Congresul de la București. Ceea ce înseamnă, în fond, o nobilă popularizare a științei istorice românești și universale și a eforturilor istoricilor români de a îmbogăți patrimoniul științific-istoriografic universal.

Ioana URSU

Al XVI-lea Congres internațional de științe istorice

ÎN DIALOG CU

ISTORIOGRAFIA INTERNAȚIONALĂ

RĂZVAN THEODORESCU

Dacă în această lună, la Congresul de la Stuttgart, vreun studios și-ar lua osteneala să reflecteze ce a însemnat, după congresul de acum cinci ani de la București, ceea ce Karl Dietrich Erdmann numea cu acel prilej „comunitatea oecumenică a istoricilor", poate că din amplul șir de întîlniri și confruntări internaționale, desfășurate sub semnul tutelar al Muzei Clio nici una nu s-ar desprinde cu atîta pregnanță drept creatoare de stil și spirit, precum aceea din capitala României. „Spiritul Bucureștiului", devenit aproape o emblemă a cercetării istorice de atunci încoace a fost, să ne amintim, o sintagmă de nu puține ori rostită de cei care au venit în România la cel de-al XV-lea Congres al istoricilor — manifestare științifică de semnificativ prestigiu, desfășurată sub înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Acest spirit prelungea și sporea, de fapt, ceea ce, încă din zorii veacului nostru, comunitatea mondială a istoricilor își propunea ca suprem deziderat al întîlnirilor sale.

Prezent la cîteva dintre aceste congrese, în prima parte a secolului, Nicolae Iorga remarcase, pe marginea celei de-a V-a întîlniri mondiale a istoricilor, ținută în 1923 la Bruxelles, în epoca deloc ușoară ce a urmat primei conflagrații ce costase atît de scump umanitatea: „Congresul a fost plin de viață..., într-o atmosferă *de o solidaritate* [s.n.] hrănită de amintiri recente care se în-

Coiful geto-dacic de la Porțile de Fier, splendidă creație a orfevrierilor strămoșilor noștri aflată în prezent în colecțiile Institutului de arte din Detroit (S.U.A.)

tindeau și asupra altor domenii decît al științei".

Aproape o jumătate de veac mai tîrziu, într-un climat internațional din care, iarăși, tensiunile nu lipseau, capitala țării care a dat istoriografiei lumii pe același Iorga adăpostea un congres unde tocmai conlucrarea sinceră a istoricilor demni de acest nume a fost firul roșu al numeroaselor dezbateri. Am în minte cuvintele de riguroasă constatare și intelectuală simpatie spuse în acel moment de către un distins invitat, medievistul polonez Alexander Gieysztor, actualul președinte al Comitetului internațional de științe istorice: „Congresul de la București a fost o mare reușită din toate punctele de vedere... Rezultatele celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, din august 1980, se vor reflecta în producția istoricilor anilor imediat următori, ca un stimulent intelectual și moral, național și internațional. Menirea acestui congres — alături de marea încărcătură de noi idei și noi informații, pe care le-a adus în dezbatere — constă, de asemenea, și în a ne face să reflectăm asupra rolului, răspunderii și sarcinilor istoriografilor față de popoarele lor și față de cultura umană. Colaborarea istoricilor din toate țările și continentele a devenit în prezent o condiție necesară a cultivării, atît a istoriei naționale cît și a celei universale".

Timpul scurt ce a trecut de la congresul bucureștean pare a fi validat în bună parte acest punct de vedere. „Spiritul de la București" — care s-ar traduce prin prietenie, colaborare, dorința sinceră de conlucrare în folosul progresului științei — evident pe întregul parcurs al evenimentului din august 1980 nu este însă o pecete specifică numai acestui eveniment. El a fost evident și în întîlnirile internaționale anterioare, ținute la București și atingătoare de capitole și domenii istorice legate de civilizația noastră mai veche sau mai nouă: Congresul de bizantinologie din 1971, cel de studii sud-est europene din 1974, cel de tracologie din 1976 sau cel de epigrafie din 1977, fiind de fapt încununarea unei deschideri largi și constante a istoriografiei noastre din 1965 încoace. „Spiritul de la București" s-a resimțit, cu intensitate crescîndă, în confruntările științifice consecutive celei din 1980 — în primul rînd marele congres de istoria științei din 1981

– desfășurat sub semnul acelorași idealuri ale înțelegerii colaborării și păcii. Și aceeași atmosferă s-a regăsit în colocviile internaționale de istorie și istoria culturii, în întîlnirile bilaterale (româno-britanică, cu rezultate foarte bune pe planul științei și cooperării, româno-sovietică, româno-polonă, româno-germană ș.a.m.d.). Toate aceste prilejuri au indicat locul pe care, treptat dar ferm, l-au dobîndit istoricii români în ultimii 20 ani. Au fost ani de deschidere — după ceața opacă a epocii imediat postbelice, după atîtea dogmatisme, după încrîncenări de care nu am fost scutiți mulți dintre noi —, au fost ani în care cărțile și revistele românești de istorie, scrise cu osteneala specialiștilor din toate generațiile, au reînnodat cu marea tradiție a istoriografiei românești. Au fost, practic, ani în care, istoriografia română a ieșit distinct în arena internațională. Nu numai atunci cînd calitatea de gazde le-o cereau. Anual — din 1965 încoace — istoricii români participă la zeci și zeci de întîlniri internaționale în cadrul cărora, în spiritul adevărului și științei, și-au expus deschis părerile asupra domeniului istoric în discuție. O asemenea abordare a fost evidentă în timpul lucrărilor programului „Război și societate", a cărui ultimă ediție a fost găzduită în septembrie anul trecut de țara noastră, dar ea a fost evidentă și în alte simpozioane și colocvii internaționale: la Ankara, la Strasbourg, la Montpellier.

Această atitudine profund științifică, deschisă, demnă a istoricilor din țara noastră și-a găsit firească reflectare în receptarea tot mai insistentă, pe plan internațional, a cărții românești de istorie. În dubla ei ipostază. Pe de o parte tot mai multe lucrări semnate de autori români apar de sub teascurile unor edituri străine. În Statele Unite, Marea Britanie, Italia, R.F.G., dar și în alte țări precum India, Portugalia au apărut în acești ani importante scrieri avînd ca autori pe Ștefan Pascu, Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, Ilie Ceaușescu, Virgil Cândea, Cornelia Bodea, Alexandru Duțu; sau pentru a mă opri și asupra domeniului meu de predilecție, voi aminti că lucrările colocviului de la București despre barocul în sud-estul Europei, publicate în întregime într-una din cele mai prestigioase reviste de specialitate, *Baroque*, editată la Montauban în Franța.

În mai multe țări ale lumii — R.P. Chineză, Japonia, Italia, Statele Unite, Iugoslavia — a fost publicată *Istoria poporului român*, iar enciclopedia *România*, editată în cinci limbi de largă circulație de editura italiană Calendario del Popolo, a întrunit unanime aprecieri. De asemenea, nu este lipsit de interes să amintim în această ordine de idei, acum, în preajma celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice că participanții la precedentul congres se vor afla în posesia tuturor lucrărilor reuniunii de la București, de acum cinci ani tipărite prin grija Comitetului național al istoricilor români și cu sprijinul UNESCO.

În același timp însă, constatăm atenția mereu sporită pe care istorici de peste hotare o arată evenimentelor istorice românești și iarăși aș semnala, în această direcție, valoroasele volume ale lui Keith Hitchins, (S.U.A) autor al mai multor lucrări asupra mișcării naționale a românilor din Transilvania, iluminismului românesc ș.a., ale Barbarei Jelavich (S.U.A.) despre viața politică în Balcani, ale lui Gerald Bobango (S.U.A.) despre domnia lui Cuza Vodă, ale lui Mathias Bernath (R.F.G.), Georges Castellan (Franța). În R.P. Polonă, sub redacția lui Mieczyslaw Jaworowski a apărut *Istoria poporului românesc*, după ce tot în această țară, în 1970, apăruse o *Istorie a României*, avînd ca autor pe Julius Demel, iar în R.P. Bulgară, Veselin Traikov este și el autor al unei apreciate lucrări despre tradițiile comune româno-bulgare..

Într-o cultură în care istoria a fost mai mult decît o disciplină asiduu cultivată, în care ea a însemnat „cheia de boltă" în edificarea civilizației moderne și a spiritualității românilor din veacul ce stă să se încheie, în care fiecare patriot a fost și un istoric, în care nu puține scrieri istorice au devenit manifeste ale iubirii de țară; orice scădere a demnității științei noastre și a slujitorilor ei a putut fi (și a fost o vreme, din fericire depășită) o pierdere grea, cu ecouri în ființa întregului popor. După cum, înțelegerea locului istoriei românești — a unei istorii concepute larg, dincolo de eveniment, în sensurile și semnificațiile ei profunde, ca descriere a unui străvechi neam romanic aflat la aceste porți mereu deschise ale Europei — a conferit științei noastre dimensiuni noi și adînci, sensul unei admirabile unelte de modelare a minților și sufletelor, receptive la tot ce este lecție a trecutului.

Împrejurarea s-a oglindit cu limpezime în dialogul purtat de istoricii români cu lumea înconjurătoare, atunci cînd de o parte și de alta se află consensul bunei credințe științifice, al respectului de sine și de celălalt. Există aici, în cultura românească, o venerabilă și înaltă tradiție. Îndepărtații înaintași iluștri ai științei noastre, care au fost umaniști și cărturari călători pe alte meridiane — Olahus și Petru Movilă, Milescu și Cantemir — și-au confruntat cu erudiție, demnitate și talent punctele de vedere cu alte medii culturale, extrem de diferite, din Țările de Jos ale vremii lui Erasmus, pînă în Parisul jansenist și Istanbulul epocii „lalelelor".

Marii ctitori ai istoriografiei române moderne — de la A.D. Xenopol și Nicolae Iorga, la Vasile Pârvan și Gheorghe Brătianu — și-au spus răspicat opiniile, fie în materie de istorie națională, în zone nu o dată spinoase, asupra cărora nu exista un consens intern sau internațional, atunci cînd nu era vorba de voite deformări, fie în chestiuni de istorie și teorie a istoriei universale. În sfîrșit, profesorii generației mele au știut, la rîndu-le, să reia dialogul cu știința internațională, îndeosebi în climatul propice studiului și cercetării științifice inaugurat după 1965. Și voi aminti aici contribuțiile istoriografice ale mult regretaților P.P. Panaitescu, Constantin Daicoviciu, Andrei Oțetea, Ion Nestor, Constantin C. Giurescu, Mihai Berza. Toate aceste nume îndărătul cărora se află cursuri universitare, cercetări sau volume ce au făcut epocă, studii fundamentale, ipoteze îndrăznețe care au defrișat căi neumblate încă sau prea puțin bătute,

din domeniul arheologiei la cel al istoriei culturii europene, jalonează, pas cu pas, ceea ce numim de obicei integrarea istoriei românilor în istoria cea mare a lumii.

Şi de fiecare dată, aproape, această integrare a luat formele adecvate fenomenului studiat, fără stridenţe şi redundanţe, făcîndu-se nuanţele cuvenite înţelegerii unei sinteze de civilizaţie cum a fost aceea de la Carpaţi, Dunărea de Jos şi Mare.

Acesta a fost şi a rămas spiritul în care istoricii români şi-au înţeles menirea lor, înaltele comandamente ce le călăuzesc activitatea. Cu prilejul celui de-al XIV-lea Congres de studii bizantine ce a avut loc la Bucureşti acum un deceniu şi jumătate — după ce, tot aici, cu cincizeci de ani mai înainte, se adunaseră pentru întîia oară, din iniţiativa istoricilor români, specialiştii acestei vaste zone de spiritualitate modernă —, mesajul adresat participanţilor de către preşedintele Nicolae Ceauşescu sublinia un adevăr pe care comunitatea istoricilor îl regăseşte în toate demersurile ei, atunci cînd sînt autentice, animate de pasiunea pentru disciplina aleasă: *„Cercetarea istorică, departe de a constitui o investigare cu caracter strict documentar a trecutului, este în bună măsură — aşa cum o arată şi viaţa — o ştiinţă a prezentului"*.

Iar acest prezent ne străduim, după puteri şi talent, ca prin descoperirile şi interpretările noastre să însemne, dincolo de aportul firesc la cunoaşterea trecutului — în litera şi spiritul documentului arheologic sau diplomatic, epigrafic sau artistic, etnografic sau juridic — un plus de căldură umană, de înţelegere a devenirii celuilalt, în numele respectului pentru fiecare popor. În ultimă instanţă, a respectului pentru istorie.

În dialogul istoriografic contemporan, solii ştiinţei româneşti aduc, în acel „spirit al Bucureştiului" ai cărui făuritori au fost, acum o jumătate de deceniu, îndemnul la conlucrarea între culturi şi popoare. Căci, o dată mai mult, se cade a nu fi uitată maxima cea veche, care ne lasă să ştim, că învăţătura vieţii este tocmai istoria.

Al XVI-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice

Prof. dr. HÉLÈNE AHRWEILER (Franţa)

Acad. SERGHEI L. TIHVINSKI (U.R.S.S.)

Sir FREDERICK W. DEAKIN

(Marea Britanie)

COLABORAREA ISTORICILOR

contribuţie

la buna înţelegere

În preajma celui de-al XVI-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, de la Stuttgart, ne-am adresat cîtorva membri ai Biroului Comitetului internaţional de ştiinţe istorice şi ai Biroului Comitetului internaţional de istoria celui de-al doilea război mondial cu rugămintea de a împărtăşi cititorilor Magazinului istoric o seamă de gînduri legate de pregătirile acestui congres şi de colaborarea cu istoricii români în anii care s-au scurs de la Congresul de la Bucureşti. Interlocutorii noştri — vechi colaboratori ai revistei Magazin istoric — încununează astfel prin declaraţiile lor din 1985, serialul interviurilor publicate de revista noastră începînd din 1980, cu istorici din lumea întreagă.

Prof. dr. Hélène Ahrweiler, preşedintele Universităţii franceze Sorbona I, preşedintele Consiliului Rectorilor din Franţa, secretar general al Biroului Comitetului internaţional de ştiinţe istorice:

În perioada care s-a scurs de la acel remarcabil succes constituit de cel de-al XV-lea Congres internaţional, care la invitaţia Comitetului naţional al istoricilor din Republica Socialistă România, s-a ţinut la

București, în 1980, relațiile între Comitetul român și Comitetul internațional de științe istorice au continuat să fie excelente și să se dezvolte armonios, după cum o ilustrează, de exemplu, prezența din partea Comitetului român a profesorilor Ștefan Pascu și Mircea Mușat la Adunarea generală a C.I.Ș.I., care a avut loc la Paris, în zilele de 17 și 18 septembrie 1982, precum și aceea a prof. Em. Condurachi în numele Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene.

E mult timp de cînd Comitetul național al istoricilor din România se numără printre membrii cei mai activi ai Comitetului internațional de științe istorice, după cum a dovedit-o, în mod magnific, cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

Printre cele mai mult de 50 comitete naționale afiliate la C.I.Ș.I., Comitetul român ocupă un loc remarcabil, așa încît, în timpul mandatului meu, nu am făcut decît să mențin puternicele legături stabilite de predecesorul meu în funcția de secretar general, Michel François[1].

Singurul meu merit este de a fi îmbogățit și consolidat acest capital de încredere prin rețeaua solidă de relații privilegiate pe care le am cu un număr de medieviști și bizantinologi români, a căror prietenie mă onorează de foarte mulți ani.

Acad. Serghei L. Tihvinski, președintele Comitetului național al istoricilor din U.R.S.S., membru asesor al Biroului Comitetului internațional de științe istorice:

Prin activitatea sa din perioada de după 1980, Comitetul național al istoricilor din Uniunea Sovietică a contribuit la dezvoltarea continuă a relațiilor internaționale dintre istoricii sovietici și oamenii de știință din alte țări, atît pe baze bilaterale, cît și multilaterale.

În anii 1980-1985 s-au desfășurat întîlnirile bilaterale ale istoricilor sovietici cu istorici din Bulgaria, Ungaria, R.D.G., Polonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia. Documentele acestor întîlniri au apărut în publicațiile de specialitate sau în culegeri separate.

În afară de acestea, au avut loc colocvii bilaterale cu istorici din Anglia, Franța, Finlanda, S.U.A., Spania, Portugalia, Elveția, Italia, Japonia, India, Afganistan.

Sînt în curs de pregătire întîlniri cu oameni de știință din Austria, Grecia și Danemarca.

La rîndul lor, oamenii de știință sovietici au participat la diferite colocvii și conferințe internaționale, organizate atît de comisiile și asociațiile C.I.Ș.I., cît și de alte organizații internaționale.

În activitatea Comitetului național al istoricilor din Uniunea Sovietică un loc important l-au ocupat pregătirile pentru cel de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice. Istoricii sovietici se pregătesc să participe la majoritatea secțiilor acestui congres cu rapoarte sau comunicări. Au fost trimise la Stuttgart rezumatele rapoartelor la secția Cronologie, cît și materialele pentru corapoartele la secțiile Mari Teme și Metodologie.

Am dori să publicăm, sub formă de broșuri, rapoartele oamenilor de știință sovietici.

Fără îndoială Congresul de la Stuttgart va deveni un mare eveniment internațional. Istoricii sovietici nădăjduiesc că dezbaterile vii din cadrul congresului vor releva principalele tendințe ale dezvoltării științelor istorice din lumea întreagă. Sperăm că și istoricii sovietici vor reuși să prezinte tot ce a acumulat nou cercetarea istorică sovietică în anii care au trecut de la Congresul de la București.

După al XV-lea Congres internațional de științe istorice, au avut loc cinci întîlniri între istoricii sovietici și istoricii români (ultima s-a desfășurat în aprilie 1985, în România), ceea ce dovedește caracterul periodic al întîlnirilor noastre bilaterale. În același timp, după opinia noastră, dispunem de posibilități pentru lărgirea colaborării dintre istoricii celor două țări.

Sîntem convinși că conlucrarea istoricilor din diferite țări contribuie la consolidarea păcii și colaborării, la buna înțelegere între popoare.

Sir Frederick William Deakin, președintele Comitetului național britanic pentru istoria celui de-al doilea război mondial; vicepreședinte al Biroului Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial:

În intervalul dintre congresul de la București și cel de la Stuttgart, comitetul nostru a desfășurat o serie de activități dintre care menționez: Conferința istoricilor din S.U.A. și Marea Britanie, ținută la Muzeul Militar Imperial din Londra, cu subiectul *Marea strategie a Aliaților în cel de-al doilea război mondial*; publicarea documentelor Colocviului de istorie anglo-japonez; prezentarea referatului istoricilor britanici la conferința organizată de Comitetul național de istorie tunisian; cel de-al treilea colocviu anglo-iugoslav; cel de-al cincilea colocviu anglo-francez; simpozionul anglo-belgian ținut cu ocazia aniversării eliberării Belgiei de sub ocupația germană; participarea mea și a istoricului britanic Elisabeth Barker la conferința de la Varșovia, consacrată analizei celor două războaie mondiale; conferința de la Londra consacrată politicii britanice și strategiei militare în Europa centrală și de sud-est, în colaborare cu istorici din Bulgaria, Ungaria, Polonia, România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Danemarca.

Comitetul național britanic pentru istoria celui de-al doilea război mondial intenționează să participe la cel de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, de la Stuttgart, prin 5 reprezentanți, urmînd să-și aducă contribuția la dezbaterea temei simpozionului *Economia de război*.

Cristian POPIȘTEANU

[1] *Magazin istoric*, nr. 2.8/1980.

ÎN ZILELE LUI AUGUST '44

Se împlinesc 41 ani de la victoria insurecției din august 1944, moment care a marcat începutul glorioasei Revoluții de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a poporului român. Operă a întregului nostru popor, Revoluția din august 1944, arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României. Masele populare și-au dobîndit, cu arma în mînă, dreptul la libertate și neatîrnare, dreptul de a fi deplin stăpîne pe bogățiile naționale, de a-și făuri destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii, precum și posibilitatea de a construi pe pămîntul patriei cea mai dreaptă și mai înaintată orînduire socială — orînduirea socialistă și comunistă".

Azi, după mai bine de patru decenii de la glorioasa epopee a lui August '44, apar și mai clar dimensiunile Revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă pentru destinele națiunii noastre, intrată, de la Congresul IX al P.C.R., în cea mai strălucită epocă din întreaga sa existență, epocă de împlinire a celor mai îndrăznețe idealuri de dreptate socială și libertate națională. Sînt, împlinirile acestei epoci pe care cu mîndrie o numim Epoca Nicolae Ceaușescu, cea mai înaltă expresie a prețuirii pe care o nutresc generațiile de azi pentru faptele și lupta înaintașilor, în efortul general al națiunii noastre de dezvoltare și înflorire a patriei.

Ostaşi, muncitori, ţărani pe frontul revoluţiei

General-colonel ION DUMITRACHE

24 august 1944. În faţa clădirii Comandamentului Corpului de vînători de munte din Braşov opreşte o maşină din care coboară un militar de statură mijlocie, dar de factură atletică, purtînd pe umeri însemnele gradului de general, iar pe piept cea mai înaltă decoraţie românească de război, Ordinul „Mihai Viteazul". Este generalul Ion Dumitrache[1]. În noaptea precedentă i se încredinţase de către Marele Stat Major comanda Corpului de vînători de munte din Braşov.

Unităţile comandate de generalul Ion Dumitrache, în cooperare cu luptătorii din cadrul forţelor patriotice locale, mobilizaţi de organizaţia regională P.C.R. din Braşov, cărora li s-au alăturat numeroşi voluntari din satele Ţării Bîrsei, au luptat cu eroism pentru curăţirea oraşului de la poalele Tîmpei de germani, pentru eliberarea întregii zone. La 25 august 1944, în jurnalul său de război, Grupul german de armate „Ucraina de sud" recunoştea:

[1] Ion Dumitrache (1889-1977) s-a născut în com. Ciorăşti, din fostul judeţ Rîmnicu Sărat (în prezent în jud. Vrancea), fiind singurul copil al unei familii de ţărani mijlocaşi. După absolvirea şcolii primare din sat, a urmat cursurile gimnaziale la Rîmnicu Sărat şi Focşani, iar în anul 1909 a intrat la Şcoala militară de ofiţeri de infanterie din Bucureşti. În 1911, la terminarea Şcolii militare, a fost repartizat ca sublocotenent în Regimentul 38 infanterie din Brăila. A participat, avînd gradele de locotenent şi căpitan, la primul război mondial. În luptele de la Mărăşti şi Mărăşeşti a fost rănit în două rînduri. Pentru cutezanţa dovedită în aceste mari bătălii a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul" cls. III.

În anul 1919 a intrat în Şcoala superioară de război, după care a deţinut comanda Batalionului 11 vînători de munte din Caransebeş, iar din 1935 pe cea a Grupului 4 vînători de munte din Bistriţa, cînd a şi fost avansat colonel.

În toamna anului 1939 a comandat Brigada 2 mixtă munte ce ocupa un sector la Tisa — Maramureş. În septembrie 1940, în urma odiosului Diktat de la Viena, brigada s-a deplasat în zona Alba Iulia-Haţeg cu postul de comandă la Deva. Aici, la 10 mai 1941 a fost avansat general de brigadă (general-maior).

„Orașul Brașov, propriu-zis, nu poate fi păstrat în stăpînirea noastră".

După încheierea cu succes a luptelor de eliberare a Brașovului și a Țării Bîrsei, Corpul vînătorilor de munte a luat parte la luptele pentru dezrobirea părții de nord-vest a țării de sub ocupația horthystă. După război, Ion Dumitrache a continuat să îndeplinească funcția de comandant al Corpului de vînători de munte pînă în septembrie 1947 cînd, după un serviciu neîntrerupt de 40 ani în armata română, s-a pensionat și a fost trecut în rezervă cu gradul de general-colonel. Pentru merite în îndeplinirea serviciului militar și pentru participarea la conducerea operațiilor de pe frontul antihitlerist a fost decorat cu numeroase ordine și medalii, printre care Ordinul „Apărarea patriei" cls. III, Ordinul „23 August" cls. II, Ordinul „Tudor Vladimirescu" cls. II.

Spre sfîrșitul vieții, generalul Ion Dumitrache a alcătuit un volum de însemnări. Din aceste pagini inedite prezentăm cîteva fragmente[1] care se referă la evenimentele din august 1944 din Brașov și Țara Bîrsei, oferind astfel cititorilor filmul unui episod din marea epopee a revoluției desfășurată eroic în acele zile fierbinți.

Luana POPA, Margareta SPÎNU,
Muzeul județean de istorie, Brașov

[*24 august*]. În zorii zilei, cînd ieșisem ca să mă urc în mașina cu care plecam din Deva [la Brașov], m-am încrucișat pe trotuar cu domnul președinte al Frontului Plugarilor, dr. Petru Groza, care se îndrepta spre cetatea Devei, plimbare ce obișnuia să o facă în fiecare dimineață.

În scurta convorbire ce am avut-o, mi-a arătat marea sa bucurie pentru evenimentele în curs și mai ales pentru viitoarea eliberare a nordului Transilvaniei, la care este chemat să ia parte Corpul de munte. Cu această ocazie și-a manifestat din nou încîntarea că vînătorii de munte vor contribui la această înfăptuire. Cu deosebită însuflețire, m-a felicitat de numirea la comanda Corpului de munte și luîndu-ne rămas bun m-a îmbrățișat și mi-a urat să am noroc.

Pentru executarea misiunii Corpului de munte am luat măsuri pentru a stăpîni la Brașov [a menține orașul] și liniști populația de trei naționalități, din care două erau de același neam cu inamicul și să cerceteze atitudinea trupelor germane. Am chemat întîi, pentru ora 14, șefii celor două minorități, și anume, protopopul Mökel și deputatul maghiar Szabo Beni, cerîndu-le să intervină și să liniștească prin convocări și presă pe conaționalii lor, asigurîndu-i că vor fi respectate viața și avutul lor, dacă vor păstra ordinea și executa dispozițiile transmise de comandamentul Corpului de munte. Ambii delegați s-au achitat cu sinceritate de această misiune, ceea ce s-a verificat în decursul operațiunilor.

Pentru a încuraja din prima zi pe grăniceri că avem artilerie (deși nu aveam tunuri) am chemat pe ofițerul cu recepția proiectilelor de la Fabrica Tohan [inginerul Marin Năstase] și i-am ordonat să aducă 3 tunuri înapoia pădurii de la Lunca Calnicului. Începea să tragă „Bateria albastră"[2]. Lucrătorii, deveniți acum servanți ai unei baterii pe front, au început misiunea lor de artileriști în luptă cu tot curajul; numai soțiile lor au venit în delegație să mă roage să nu-i bag în foc, fiindcă ei nu au făcut armata. Le-am liniștit că nu o să fie în pericol de moarte, deoarece i-am pus departe de foc. În adevăr, nu au suferit nici o pierdere pînă în ziua de 27, cînd au intrat în foc bateriile de artilerie cu care Corpul de munte a fost întărit. Astfel, bateria improvizată a fost trimisă înapoi la fabrică pentru continuarea recepționării proiectilelor. Pentru însuflețirea cu care au venit pe front au fost citați prin ordin de zi pe armată dat de ministrul de război.

25 august. [După ocuparea de către români a aeroporturilor Brașov și Ghimbav]. La ora 7, cînd postul de radio Bod dădea jurnalul de dimineață s-au prezentat la direcția stației un maior și un subofițer cu un pluton german. Maiorul a ordonat oprirea emisiunii, iar subofițerul a încercat să pătrundă cu plutonul spre a împiedica emisiunea. Garda postului a răspuns cu focuri și în urma unei lupte de 1/2 oră, plutonul german a fost respins. Lupta s-a soldat cu 2 morți și 4 răniți germani rămași pe teren.

26 august. În zorii zilei, la ora 4.30, inamicul a atacat și respins grănicerii de la postul Araci și a reușit să treacă Oltul spre Bod (postul de radio). Comandantul Batalionului 1/10 grăniceri, maiorul Avramescu Vasile, fiind informat de acest atac al unei companii germane, a trimis pe căpitanul comandant al [unei] companii, Gîrd Dumitru, la fața locului. Acesta a reușit ca, aducînd un pluton vecin de supraveghere cît și plutonul de grăniceri călări, înarmați cu multe puști mitraliere, și apropiindu-se protejați de malul Oltului, să oprească înaintarea inamicului între Olt și Bod.

În orașul Brașov, după curățirea completă a tuturor rămășițelor germane, s-a restabilit o completă încredere în posibilitățile noastre de a menține rezistența la graniță [impusă prin Diktatul de la Viena]. În urma operațiilor de curățire în oraș și interceptarea unor mici coloane în retragere s-au capturat 550 prizonieri și material de tot felul, precum și căruțe și autovehicule.

În după-amiaza zilei de 26 august au sosit în garnizoana Brașov Regimentul 1 vînători (2 batalioane), Regimentul 4 dorobanți (2 batalioane) și 1 divizion din Regimentul 6/15 artilerie, toate din Divizia 3 infanterie. În pădurea Hărman, cînd încercau a trece

---

[1] Pentru ușurința lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte pasajele omise și care conțineau amănunte de ordin strict militar. Titlul, subtitlurile și intervențiile explicative din paranteze drepte sînt ale redacției.

[2] *Magazin istoric*, nr.8/1974.

frontiera, s-au capturat 4 baterii de tunuri 88 mm, din care 10 tunuri noi. S-a capturat depozitul de material sanitar de la Vulcan (aproximativ 35 vagoane), precum și depozitul de echipament de la Apața (de asemeni de cîteva zeci de vagoane). S-au mai capturat gărzile germane respective.

27 august. Coloane germane in retragere pe valea Buzăului spre Sf. Gheorghe. Detașamentul nostru de la Teliu, ajutat și de voluntari din satele vecine, le împiedică trecerea spre șesul Bîrsei. Trupe germane reorganizate se apropie de frontieră și încearcă să treacă prin punctele de la Ilieni la Dobolii, de la Vîlcele la Araci, de la Aita la Apața și de la Racoșul de Sus spre Augustin, spre a tulbura transporturile noastre pe calea ferată din Valea Oltului. Aceste încercări nu reușesc, în nici unul din punctele menționate.

Pentru a face față încercărilor de pătrundere ale coloanelor ce treceau pe la Întorsura Buzăului spre Sf. Gheorghe, s-a întărit sectorul Grupării de est, cu Regimentul 30 dorobanți (2 batalioane), care au ocupat jumătatea sectorului din fața satului Dobolii cu PC [punctul de comandă] la Hărman. Pentru a dezarma și alte coloane au mai fost instalate detașamente cu aceeași misiune în Valea Rîșnoavei, prin grija Regimentului 19 artilerie. Acesta a trimis pe comunicația respectivă un pluton călare cu mijloace de baricadare și minare.

La Teliu, o coloană de camioane cu trupe [inamice] este oprită să pătrundă în defileul Teliu și, manevrată de o companie din Batalionul 3 vînători de munte, întărită cu grăniceri din zonă, este silită să se predea. Au fost dezarmați 9 ofițeri, 50 subofițeri și 420 trupă, internați la Cristian.

28 august. În oraș, viața și-a reluat cursul normal. Aici, ca și la București și în jur de Ploiești, operațiile se apropie de sfîrșit.

Întrucît comandamentul german nu a reușit, cu repetatele atacuri terestre, să ajungă să distrugă postul de radio Bod, recurge și la un atac aerian. Către orele 12.30 un număr de 16 avioane Stukas germane bombardează în picaj postul de radioemisiune, fără să-l lovească în plin. Au fost avariate doar clădirile administrației și la un pilon de antenă a fost întrerupt cablul subteran. Reparația se reface în scurt timp, fără ca emisiunile să fie întrerupte. Victime: 1 copil, 2 femei și 2 soldați morți.

Comandamentul [german] de la Sf. Gheorghe este tot mai agresiv. Pe întreaga linie de frontieră inamicul trece la acțiuni ofensive, susținute cu focuri de brandt (aruncătoare). Artileria noastră răspunde cu focul mai multor baterii.

29 august. După dezarmarea unei coloane [inamice] care repeta încercarea de a trece prin tunelul Teliu, o altă coloană mai puternică se îndrepta de la Întorsura Buzăului către Teliu. Subunitățile de grăniceri din Teliu și cu ajutorul multor tineri voluntari, înarmați de grăniceri, au înconjurat prin pădure această coloană și cu focul din mai multe părți au silit-o să se oprească înaintea podului de cale ferată.

Recunoașterile executate în cursul nopții de 28/29 august și în dimineața zilei de 29 au semnalat forțe importante în zona Dobolii-Ilieni, cît și în zona Vîlcele și pădurea Hetea. Comandantul Regimentului 30 dorobanți, colonelul Marcu Ulpiu, a decis să atace și să cucerească satul Dobolii, care fusese ocupat de inamic în ziua de 27 august. Precedat de o puternică pregătire de artilerie, regimentul a reușit să cucerească muchia de deal de la sud de Dobolii și să înainteze spre sat. Cînd atacul înainta și începuse încercuirea satului Dobolii, comandan-

24 august 1944: instantaneu fotografic în fața comandamentului Corpului de vînători de munte

tul regimentului a fost lovit mortal și nu a mai putut vedea succesul. Maiorul de grăniceri Avramescu Vasile, care însoțise pe comandantul regimentului cu două plutoane de grăniceri, a continuat atacul. La marginea satului Dobolii, maiorul Avramescu a fost rănit la ochi, iar un glonte i-a pătruns în piept. A fost evacuat de brancardieri. Bravul maior salvase frontiera 7 zile.

30 și 31 august. Recunoașterile trimise spre Vîlcele au stabilit exact cuiburile de arme automate și intervalele dintre organizațiile inamice.

Recunoașterile de aviație au observat: incendii în orașul Sf. Gheorghe, cauzate probabil de focul artileriei noastre; mici coloane inamice între Întorsura Buzăului și Valea Mare; pe șoselele de la Sf. Gheorghe spre Feldioara și Dobolii staționează cîteva tancuri și coloane de mașini.

Față de această ultimă informație, Corpul de munte cere Diviziei blindate aflate pe Valea Timișului să trimită imediat un detașament pe șoseaua Zizin-Valma Buzăului, Întorsura Buzăului, în întîmpinarea coloanei inamice. Detașamentul trimis să intercepteze șoseaua a reușit să oprească coloana de mașini germane. Această coloană atacată în spate și de un detașament întărit cu voluntari trimis de la Teliu prin Brădet a fost silită să se predea.

Pentru ajutorul curajos dat trupelor noastre în zona Teliu mulți locuitori — voluntari — au fost decorați.

Toate operațiunile pentru menținerea intactă a frontierei au fost încununate de succes și perioada defensivă a Corpului de munte a luat sfîrșit odată cu victoria insurecției armate. Ulterior se regrupează pentru ofensivă.

Pe pămîntul dobrogean

STOICA LASCU

Muzeul de istorie națională și arheologie, Constanța

Documente de arhivă dobrogene conțin semnificative mărturii privind starea de spirit antihitleristă a locuitorilor din această parte de țară, a militarilor din unitățile aflate în această zonă.

În anii în care România fusese angrenată, în pofida voinței poporului, în războiul hitlerist, Partidul Comunist Român și-a intensificat activitatea în cadrul armatei, linia sa politică patriotică, antihitleristă găsind o largă rezonanță în rîndurile oștirii române, animată — de la corpul de comandă[1] și pînă la simplii soldați — de profunde sentimente ostile Germaniei naziste. Aici activau, încă înainte de declanșarea războiului, grupe de partid din care făceau parte, pe lîngă numeroase grade inferioare, și unii ofițeri, în special rezerviști concentrați. Astfel, la Divizia 9 infanterie, locotenenții Sergiu Vrajbă și Victor Dușa (rezervist, cu experiența luptei ilegale, aflat în conducerea Comitetului regional Dobrogea al partidului comunist în timpul războiului, ulterior, primul prefect comunist al Constanței între 1944 și 1947) au constituit un grup de ostași antifasciști. Un alt grup activa în cadrul Flotilei de hidroaviație de la Mamaia, condus de uteciștii, Ștefan Ratcof și Vasile Silea. La Regimentul 34 infanterie se afla, de asemenea, un nucleu de militari comuniști, printre care locotenentul în rezervă Gh. Ciobanu, sergentul TR Gh. Eremia, maistrul militar N. Preda.

La sfîrșitul anului 1942 și începutul lui 1943, Comitetul regional al P.C.R. a intensificat crearea de grupuri patriotice antihitleriste în unitățile militare. La marină, în cadrul unui astfel de grup, activa și comandorul Victor (Niță) Voinescu, șeful Statului major al Forței Navale Maritime, care împreună cu alți ofițeri superiori din comandamentul marinei va lua parte la acțiunea de salvare a motonavelor românești „Transilvania" și „Basarabia", aflate la Istanbul, pe care comandamentul hitlerist urmărea să le întrebuințeze pentru transporturi militare în Marea Neagră[2].

În vara anului 1943, Divizia 9 infanterie s-a reîntors la Constanța. La comandamentul acesteia se afla deja un grup de ofițeri patrioți, condus de căpitanul Ion Eremia (cooptat și în biroul comitetului regional al P.C.R.), comandantul companiei de transmisiuni, locotenentul în rezervă N. Bădescu, sublocotenentul D. Manea. Acestora li s-au alăturat șeful statului major, colonelul Aurel Leonin, și chiar comandantul diviziei, generalul Costin Ionașcu.

Starea de spirit antihitleristă existentă în rîndul armatei, cît și a populației, era semnalată de o serie de documente, inclusiv cele provenite de la autorități. Astfel, într-un raport al Parchetului

[1] *Magazin istoric*, nr. 6-8/1984.

[2] Moment relatat în articolul *Navele au rămas în port* din acest număr.

din Constanța se consemna, în 1943, că „populația are impresia că [germanii] le sfidează bunul simț și jertfele ostașilor români". Comportamentul jignitor și imoral, al ocupanților hitleriști stîrnea, de altfel, legitima indignare a locuitorilor. „Modul de comportare al soldaților germani față de populația din județ — se arăta într-un alt document — lasă foarte mult de dorit, întrucît, în dorința lor de petreceri, se dedau la numeroase scandaluri care degenerează în bătăi și uneori în crime, oferind un spectacol dezgustător".

Un astfel de incident — unul din cele peste 50 declanșate de hitleriști și soldate cu morți și răniți în rîndul populației din județ în anii 1942-1944 — s-a petrecut la Cernavoda, la sfîrșitul lunii octombrie 1942. Locotenentul în rezervă V.D. Galan din garnizoana Cernavoda — învățător, antifascist — a fost atacat de soldați hitleriști pentru că, împreună cu alți ostași români, luase apărarea unor locuitori ai orașului amenințați de ocupanți. Într-un raport de protest înaintat comenduirii garnizoanei Cernavoda, ofițerul român își exprima speranța că ocupantul hitlerist va fi alungat, că va veni vremea cînd „vom avea iarăși o țară a noastră, a tuturor acelora care am rămas cu credința dreaptă". Pentru atitudinea sa antihitleristă, la 9 martie 1943, V.D. Galan a fost condamnat la șase luni închisoare.

Ieșirea României din războiul hitlerist, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste au fost întîmpinate cu deosebită satisfacție și de populația dobrogeană, de militarii de aici.

Un caiet cu însemnări, inedite, din anii 1941-1944, aflat în colecțiile muzeului nostru și datorat militanților comuniști Toniu Jecu și Iosif Naumov din Tulcea, conține și relatări privind evenimentele de la 23 August 1944 din Tulcea. „Actul de la 23 August 1944 s-a produs fulgerător — se consemnează în aceste însemnări — și hitleriștii n-au avut timpul necesar să mineze cheiul [Dunării]. În schimb, în noaptea de 23 august, au minat depozitul de muniții de la tabăra aflată în apropierea uzinei de apă și electricitate și a numeroase locuințe muncitorești. În acest depozit erau circa 1 000 vagoane muniții, material exploziv, punînd în mare pericol întregul oraș. Minarea, deși a fost făcută noaptea, a fost observată de muncitorii care locuiau prin apropiere și care aveau sarcina de a supraveghea toate mișcările hitleriștilor".

Nave românești și sovietice în misiune pe Dunăre

O delegație a muncitorilor — continuă relatarea — s-a prezentat la comandantul Regimentului 33 infanterie și al garnizoanei Tulcea, colonelul N. Mateescu, înștiințîndu-l de acțiunea hitleriștilor. Imediat, acesta a luat legătura cu șeful depozitului și, apoi, cu comandantul german al garnizoanei. Hitleriștii s-au predat, ostașii români au ocupat și deminat depozitul de muniții, salvînd astfel orașul de pericolul unei eventuale distrugeri.

Între 24-29 august 1944 s-au desfășurat pe teritoriul dobrogean importante acțiuni militare pentru zdrobirea forțelor inamice. La mobilizarea comitetului regional al P.C.R., muncitorii din portul și întreprinderile constănțene, din alte localități, masele populare, s-au alăturat armatei, sprijinind-o în operațiile de lichidare a hitleriștilor. Au avut loc înfruntări cu inamicul pe litoral, la Topraisar, M. Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Negru Vodă, Hîrșova, Seimeni, Mircea Vodă. Un focar important de lupte l-a constituit zona Cernavoda, podul de peste Dunăre, a cărui apărare reprezenta un obiectiv de necesitate vitală. Pentru eroismul cu care au luptat în apărarea podului amintit, trupele din garnizoana orașului au fost citate prin ordin de zi de comandantul Diviziei 9 infanterie, generalul Costin Ionașcu. Au fost capturați în aceste lupte 4 591 prizonieri, din care 1 general și 90 ofițeri. În luptele insurecționale din întreaga Dobroge au fost făcuți peste 10 500 prizonieri.

Sînt, acestea, cîteva din faptele acelui timp eroic cînd țara și poporul luptau, cu tenacitate și eroism, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru ieșirea din războiul hitlerist, pentru alungarea dușmanului din țară, pentru Victorie.

Navele au rămas în port

NICULAE KOSLINSKI

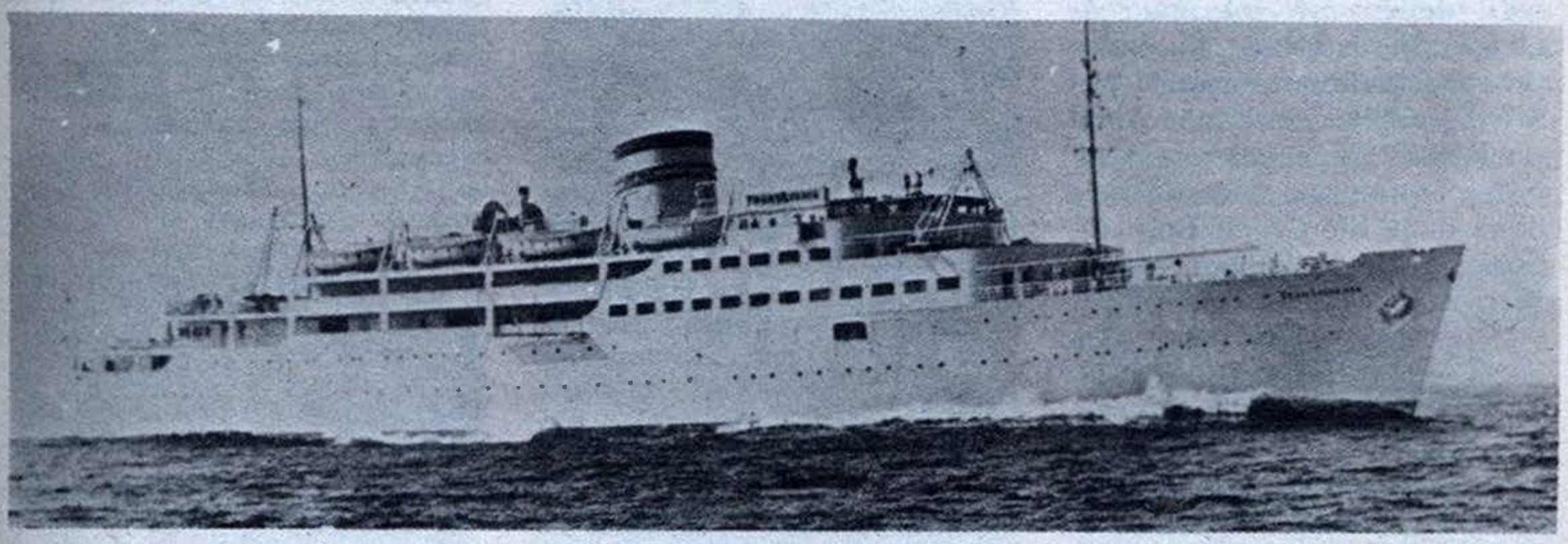

Revoluţia de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă declanşată în august 1944 a constituit cadrul istoric de exprimare a uneia din trăsăturile fundamentale ale armatei române, aceea de a fi exponenta fidelă a idealurilor de dreptate şi libertate naţională ale poporului. Ura pe care cetăţenii României o resimţeau faţă de dominaţia şi exploatarea ţării de către Germania hitleristă a imprimat întregii oştiri — de la simplu soldat pînă la Corpul de comandă — o stare de spirit de profundă ostilitate faţă de trupele naziste, ceea ce a uşurat procesul de coalizare a tuturor forţelor patriotice ale naţiunii pe platforma revoluţiei din august 1944, operă, prin excelenţă, a voinţei întregului popor.

Un amplu serial publicat de revista noastră sub titlul Corpul de comandă al oştirii române împotriva Germaniei naziste, **analiza, pe baza unui impresionant material documentar, atitudinea generală antihitleristă a poporului nostru, activitatea eroică a Partidului Comunist Român de mobilizare şi organizare a luptei pentru înlăturarea regimului antonescian, ieşirea din războiul hitlerist şi alăturarea ţării noastre la coaliţia antihitleristă.**

Factorii care au concurat la realizarea unităţii de voinţă şi acţiune a naţiunii, formele şi mijloacele de manifestare ale rezistenţei antihitleriste îşi au motivaţia în situaţia specifică în care s-a aflat ţara noastră în acei ani[1]. Articolul de faţă ne dezvăluie un episod inedit al opoziţiei armatei române faţă de Germania hitleristă. Protagoniştii evenimentelor pe care le relatăm au fost ofiţeri din corpul de comandă al marinei, care, prin atitudinea şi acţiunile lor, au făcut corp comun cu întreaga oştire, cu întregul popor.

M. ŞT.

Nota de cabinet B 1/M

În martie 1944, situaţia frontului germano-sovietic în Marea Neagră suferea schimbări simţitoare. Trupele de uscat sovietice, sprijinite în lungul coastei de unităţi ale Flotei Mării Negre, izolaseră Crimeea, eliberaseră Nikolaevul şi înaintau spre Odessa. În aceste împrejurări, pentru retragerea trupelor aflate încă pe teritoriul U.R.S.S., se intensificaseră transporturile pe mare, tot mai multe convoaie părăsind Sulina şi Constanţa cu destinaţie Odessa şi Sevastopol[2]. Asupra acestor căi de comunicaţii acţionau însă tot mai insistent vedetele torpiloare sovietice, care îşi aveau baza la gurile Niprului, submarinele şi unităţi ale aviaţiei de bombardament.

Spre a face faţă necesităţilor mereu sporite de nave de transport de la şi spre unităţile din Crimeea, comandantul naval al Mării Negre, amiralul Helmuth Brinkmann, a cerut conducerii Misiunii militare germane din România să intervină pe lîngă autorităţile româneşti de resort pentru ca motonavele „Transilvania" şi „Basarabia" — cele mai moderne nave de pasageri ale Flotei comerciale româ-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4-8/1984.

[2] Amănunte în legătură cu această operaţie, vezi în studiul *Eforturile depuse de forţele revoluţionare democratice şi progresiste pentru readucerea în ţară a trupelor române blocate în Crimeea (noiembrie 1943-mai 1944)*, semnat de V. Mocanu şi apărut în *File din istoria militară a poporului român*, nr. 5-6/1979, pp. 124-146.

În imagine: motonava „Transilvania", pusă la adăpost de primejdiile transporturilor militare, şi-a continuat, mult timp după război, cursele sale paşnice.

nești, fiecare atingînd un tonaj net de 6700 tone — care se aflau la Istanbul[1], să fie aduse la Constanța. Această cerere fusese determinată de mai mulți factori, între care și intenția comandamentului hitlerist de a lăsa o parte din riscurile unei operații dificile pe seama autorităților românești; pe de altă parte, hitleriștii deveniseră tot mai bănuitori în legătură cu evoluția raporturilor militare și politice româno-germane și se temeau că guvernul român ar putea vinde sau închiria cele două nave, fie Crucii Roșii internaționale, fie unui stat neutru.

Cererea germană a ajuns la București, la Președinția Consiliului de Miniștri. Ion Antonescu a dat încuviințare Subsecretariatului de stat pentru marină să rezolve chestiunea, dar a cerut și un referat de specialitate unuia dintre adjutanții săi de la Președinția Consiliului de Miniștri, locotenent-comandorul Petru Popescu-Deveselu.

La 16 martie 1944, comandorul Popescu-Deveselu a întocmit documentul intitulat *Nota de cabinet B 1/M*. În prima parte, nota rezuma scrisoarea ministrului secretar de stat pentru marină, generalul Nicolae Șova, către generalul Alfred Gerstenberg, comandantul aviației germane din România, în care se arăta că aducerea celor două motonave în porturile românești urma să se efectueze la cererea forurilor militare superioare germane. Totodată, se arăta că deplasarea navelor de la Istanbul la Constanța implica probleme de apărare antiaeriană ce trebuiau studiate pînă în cele mai mici detalii.

În partea a doua, documentul alcătuit de comandorul Popescu-Deveselu atrăgea atenția asupra faptului că *„problema aducerii navelor noastre în portul Constanța pare să aibă o altă latură decît absoluta nevoie a unor transporturi în folosul trupelor din Crimeea. Ea apare ca o consecință a informațiilor ce germanii au putut culege în legătură cu [o posibilă] închiriere sau vînzare a acestor nave"*. Comandorul insista apoi asupra faptului că, pentru statul român, esențială era problema păstrării acestor nave. În această perspectivă, *„la Istanbul, navele stau sigur și se pare că în această siguranță vor putea fi chiar pînă la sfîrșit"*. Autorul notei era de părere că *„aducerea [navelor] în porturile noastre antrenează riscuri [de] sută la sută; staționarea [lor] la Constanța se prezintă [ca] cea mai periculoasă [soluție]... În concluzie* — se arăta în referat — *trebuie să ferim cu toate eforturile pierderea celor două motonave..."*

Antonescu a citit referatul comandorului Popescu-Deveselu, a pus cîteva întrebări și a încheiat discuția înapoindu-l celui care-l întocmise.

Așadar, *Nota B 1/M* propunea în esență respingerea cererii germane. Era însă greu ca această solicitare să fie respinsă direct. Trebuia găsită o cale prin care, aparent dîndu-se curs acestei cereri, în fapt să se împiedice plecarea motonavelor din portul lor de staționare.

Absența unui ordin scris

La începutul lunii mai 1944, subsecretarul de stat pentru marină generalul N. Șova a convocat la București pe amiralul Horia Măcelaru, comandantul Forței Navale Maritime Române (F.N.M.), și pe șeful statului major al F.N.M., comandorul Victor (Niță) Voinescu; la discuția care a avut loc, a participat și un reprezentant al Misiunii militare germane din România. Cu acest prilej, comandorul Victor (Niță) Voinescu a primit ordinul să plece la Istanbul, pentru a aduce cele două motonave care urmau a fi utilizate în scopul evacuării trupelor din Crimeea. În prezența comandorului Voinescu, generalul N. Șova a dat dispoziție contraamiralului August Roman, secretarul general al ministerului, să anunțe Ministerul de externe pentru a telegrafia ministrului român la Ankara, Alexandru Cretzeanu, rugîndu-l să dea tot concursul comandorului Victor Voinescu în îndeplinirea formalităților pentru plecarea navelor de la Istanbul. Semnificativ este însă faptul că delegatului român nu i s-a înmînat nici un fel de ordin scris cu privire la misiunea ce o avea de îndeplinit!

La 4 mai, comandorul Voinescu a ajuns la Istanbul și a luat legătura cu Arnold Beller și Petre Dumitrescu — comandanții celor două nave. A luat apoi contact cu atașatul naval român la Istanbul, căpitan-comandorul Ion Economu, care, la rîndul său, l-a anunțat pe atașatul militar român de la Ankara, colonelul Traian Teodorescu. Comandorul Voinescu a rămas însă surprins, deoarece toți declarau că nu știau nimic despre misiunea lui. *„Ajuns vineri seara [4 mai] la Istanbul* — relata el într-o lungă scrisoare către comandorul Popescu-Deveselu, trimisă la 18 mai, după întoarcerea sa în țară — *atașatul militar colonel Teodorescu ia la telefon pe Noni [atașatul naval, căpitan-comandor Ion Economu] sîmbătă dimineață și-l întreabă ce caut eu acolo, dacă am ordin scris, de la cine îl am, căci el nu știe nimic. D-nul ministru [al României în Turcia] Cretzeanu vorbește la telefon cu [consulul român la Istanbul, Mircea] Teohari pe un ton foarte ridicat și-i spune că el nu știe nimic, că el nu are nici o dispoziție în acest sens și că eu, în loc să-fi venit fără vize, mai*

[1] Construite în 1938, în Danemarca, cele două nave continuaseră, în anii de pace, tradiția vaselor de pasageri românești care făcuseră în Orient, încă de la începutul secolului, renumele Serviciului Maritim Român. Cum începerea ostilităților în Marea Neagră, în iunie 1941 — ca și războiul din Mediterana — întrerupseseră traficul român de pasageri prin Strîmtori, cele două motonave stăteau acostate de trei ani în golful Cornul de Aur, cu echipaje de întreținere la bord. Conform unor reglementări internaționale, pentru șederea lor la Istanbul se plătea autorității portuare respective o taxă de staționare.

bine veneam cu ordine scrise. El nu are nici un amestec şi să nu care cumva să produc vreun conflict diplomatic cu această chestiune".

Niţă Voinescu a început să bănuie că era vorba despre un abil joc diplomatic şi că, după propria-i expresie, se afla „între ciocan şi nicovală".

Pentru a urmări mai uşor firul evenimentelor, trebuie spus că misiunea comandorului Voinescu la Istanbul avea loc tocmai în perioada în care opoziţia din România căuta soluţii pentru ieşirea ţării din alianţa cu Germania hitleristă,

Locotenent-comandorul P. Popescu-Deveselu

bazîndu-se pe sprijinul Aliaţilor şi stabilind în acest scop contacte cu reprezentanţii acestora la Cairo. Ministrul român în Turcia, Al. Cretzeanu, era la curent cu toate aceste tratative. Pe de altă parte, în ultimul timp se produsese o apropiere tot mai accentuată a Turciei faţă de Aliaţi, aceştia făcînd în continuare presiuni diplomatice la Ankara pentru a determina guvernul turc să intre în acţiune de partea lor. Pornind, poate, de la aceste realităţi, comandanţii motonavelor, ca şi consulul român la Instanbul, Teohari, au atras atenţia comandorului Voinescu că era posibil ca autorităţile turceşti să nu permită plecarea celor două nave româneşti spre a fi folosite de germani în Marea Neagră. Perspectiva unei ieşiri a României din alianţa cu Germania îndreptăţea şi ea faptul ca cele două motonave să fie ţinute în continuare în afara operaţiilor militare care, şi aşa, pricinuiseră pierderea celei mai mari părţi a parcului de nave comerciale maritime româneşti. (Din septembrie 1939 şi pînă la mijlocul lunii mai 1944, marina comercială română pierduse 10 nave de transport din 13, toate trei petrolierele şi 2 din cele 5 nave de pasageri.)

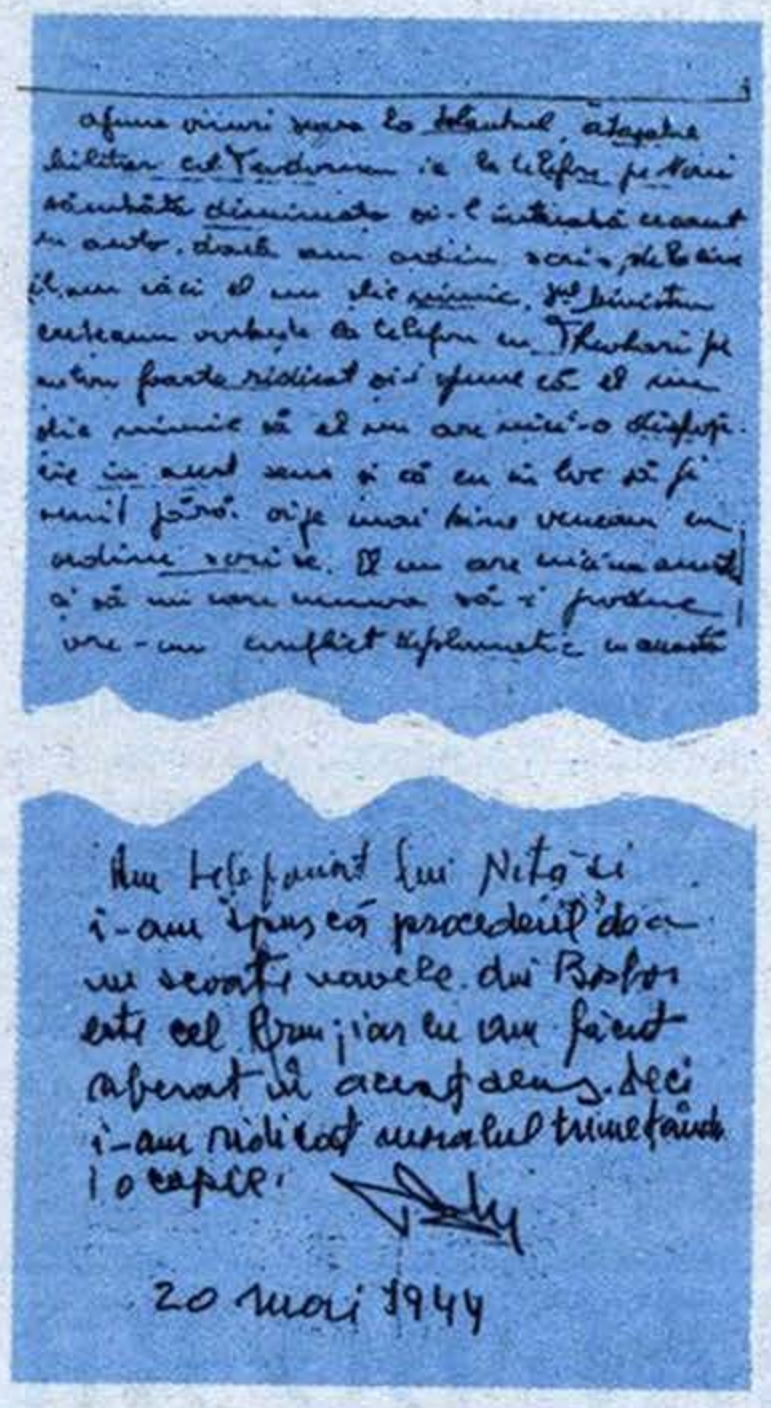

Am telefonat lui Niţă ci
i-am spus că procedeul d-voa
nu scoate vasele. Dvi Boşfor
este cel Rom j'ar fi am făcut
aberaţi să acceptaţi asta. Deci
i-am ordonat numaidecît să
le coboare.

20 mai 1944

Facsimil după o pagină din scrisoarea trimisă de comandorul Voinescu, la 18 mai 1944, comandorului Deveselu şi adnotarea acestuia din urmă purtînd data de 20 mai

Situaţia a devenit şi mai complicată în ziua de 6 mai, cînd comandorul Niţă Voinescu, primind, din partea ataşatului naval german din Istanbul, o comunicare de a grăbi plecarea, a luat măsuri în vederea pregătirii de marş a celor două nave. În acele momente, însă, informate (nu ştim pe ce cale) asupra misiunii comandorului Voinescu, autorităţile turceşti au reacţionat cu promptitudine.

„*Noaptea la ora 1* — relata comandorul Voinescu în amintita scrisoare către comandorul Popescu-Deveselu — *au venit la bord cîte 15 poliţişti [turci] armaţi, au ocupat navele şi nu au permis nimănui să facă vreo mişcare, cerînd să imobilizăm navele. Comandanţii [navelor] s-au opus şi i-au trimis la mine. Eu, la fel, m-am opus şi am cerut să fie adus la bord consulul nostru. Căpitan-comandorul turc care venise [cu poliţiştii] mi-a răspuns că el are ordin să execute [misiunea] cu forţa şi nu are timp să aducă consulul*"[1].

Comandorului Voinescu i-au venit atunci în minte cuvintele ministrului Cretzeanu „conflict diplomatic", fapt ce trebuia neapărat evitat[2]. Temîndu-se însă ca poliţiştii să nu deterioreze motoarele, a dat ordin mecanicilor să demonteze cîteva tubulaturi şi să le depună pe uscat, ceea ce

Capitan-comandorul Victor (Niţă) Voinescu

a liniştit pe reprezentanţii autorităţii portuare turceşti care, după terminarea operaţiei, au plecat de la bord. „*Nu ştiu dacă statul român a protestat pentru acest lucru [intervenţia poliţiei], dar ştiu că pînă la plecarea mea — circa 10 zile — ministrul Cretzeanu nu promisese nimic. În timpul cît am [mai] stat acolo, cu mecanicii am făcut aşa fel ca motoarele să nu poată fi întrebuinţate, dacă cumva navele vor fi luate de turci*".

---

[1] O reglementare internaţională permite unei autorităţi portuare să intervină la bordul unei nave comerciale staţionate în portul respectiv.

[2] Perspectiva eşuării misiunii sale pare să nu-l fi îngrijorat prea mult pe comandorul Voinescu. Din documente depistate prin cercetări recente, rezultă că la data cînd primise misiunea de a aduce cele două nave de la Istanbul, el avea legături stabile cu un grup de patrioţi civili şi militari atraşi de comuniştii dobrogeni în mişcarea de rezistenţă antihitleristă — *n.r.*

La 15 mai, comandorul Voinescu se afla la București, raportînd superiorilor deznodămîntul misiunii sale la Istanbul. A fost admonestat sever, întîi de comandantul marinei, contraamiralul Ion Georgescu, apoi, de ministrul subsecretar de stat, dar — spre surprinderea lui — nu, așa cum se aștepta, pentru că nu adusese navele, ci... pentru că lăsase să fie încălcată „suveranitatea românească", supunîndu-se dispozițiilor autorităților portuare turcești (!?). În mod cu totul surprinzător, a fost învinuit și de faptul că își depășise atribuțiunile (?). În rest, nimic...

Este de la sine înțeles că Niță Voinescu, ca militar, nu putuse invoca în apărarea sa nici un fel de motivări de natură politică ce depășeau caracterul misiunii sale, dar care făcuseră imposibilă îndeplinirea ei. El nu-și putuse permite să discute nici atitudinea reprezentanței diplomatice românești din Turcia (a atașaților militari, a consulilor și mai ales a ministrului Al. Cretzeanu) și nici faptul că fusese trimis la Istanbul fără a i se înmîna un ordin scris din partea guvernului.

După întoarcerea din misiune, comandorul Victor (Niță) Voinescu și-a reluat postul la Constanța, dar nu i s-a mai încredințat și funcția de comandant al escadrilei de distrugătoare în care urma să fie numit. Ceva mai tîrziu, a suferit chiar și o mutare disciplinară: din șef de stat major al Forței Navale Maritime Române a fost trecut ca șef al unui depozit al marinei de la Țăndărei. Această măsură nu poate fi judecată decît ca o încercare a autorității militare superioare românești de a da într-un fel satisfacție germanilor și de a masca și mai bine caracterul pur formal pe care îl avusese misiunea încredințată comandorului Voinescu. Că așa au stat lucrurile o ilustrează și faptul că, imediat după 23 August 1944, toți cei care avuseseră tangențe cu acțiunea de asigurare a celor două motonave au fost promovați în funcții de mare răspundere: contraamiralul Georgescu a devenit subsecretar de stat pentru marină, iar generalul Nicolae Șova a primit comanda Corpului 7 armată (21 septembrie 1944-7 februarie 1945) care s-a acoperit de glorie în timpul luptelor pentru eliberarea Budapestei; comandorul Victor (Niță) Voinescu a devenit șef de stat major al Forței navale fluviale, ale cărei monitoare au acționat cu toată energia în urmărirea, capturarea sau nimicirea navelor germane ce se retrăgeau pe Dunăre, între 25 și 31 august 1944.

Odată terminate operațiile militare în Marea Neagră, în octombrie 1944 cele două motonave au fost aduse la Constanța. Conform prevederilor Convenției de armistițiu din 12 septembrie, una dintre ele a fost cedată U.R.S.S.; „Transilvania" a deservit, începînd din 1945, linia de trafic nou înființată Constanța-Marsilia și a transportat în continuare călători, mărfuri și turiști români și străini în Mediterana și în Marea Neagră încă 35 ani.

JORNAL DO BRASIL

România alături de Națiunile Unite — prima mare lovitură în Balcani

Cum am arătat în nenumărate rînduri în paginile revistei noastre, veștile despre Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 au străbătut cu repeziciune spațiile ajungînd pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. În China, cum aminteam cu alt prilej, ziarul *Takongbao* (Imparțialul), de exemplu, își informa cititorii, la 25 august 1944, despre faptul că „*România s-a retras din Axă și a acceptat condițiile de pace ale Aliaților*", că „*între armatele române și cele germane au avut loc lupte*". În Argentina, ziarul *La Prensa*, din 25 august, făcea aprecieri în legătură cu consecințele evidente ale situației schimbate din România, prevăzînd „*prăbușirea ocupației germane în Balcani*". Ziarul își argumenta raționamentul prin faptul că „*bariera dificilă a Carpaților a dispărut în mod practic*", că „*la sud-vest de România se întinde Iugoslavia împînzită de partizanii care țin continuu în șah garnizoanele germane. Mai departe se află Adriatica, dominată de adversarii lor. În mod virtual, este creată, astfel, o barieră continuă în nordul Balcanilor, care va implica pierderea tuturor forțelor germane din Grecia, Marea Egee și Creta*".

Recent, ne-au parvenit unele extrase din știrile și comentariile publicate de presa celei mai mari țări de pe con-

tinentul latino-american, Brazilia, printre care cele apărute în *Jornal do Brasil*, ce a urmărit cu consecvență operațiile militare de pe frontul răsăritean din Europa, acordînd multă atenție și evenimentelor politice și militare din România. Astfel, în numărul din 25 august a apărut, împreună cu o hartă a regiunii geografice în care se găsește România, sub titlul general *Prima mare lovitură în Balcani*, un comentariu în care se aprecia că alăturarea țării noastre la coaliția antihitleristă reprezintă, din punct de vedere militar și economic, *„un factor de cea mai mare importanță, chiar mai mare decît recentele și strălucitoarele succese ale forțelor aliate din Occident, în asaltul lor nu numai asupra «Fortăreței Europei», ci în atacul final asupra «buncărului german»*.

Din punct de vedere militar [acțiunea României] înseamnă deschiderea unei mari treceri naturale între Carpații Transilvaniei și Dunăre, către Balcani (Bulgaria, Serbia și, eventual, chiar Grecia) pentru trupele care formează aripa stîngă a armatelor rusești. În afară de aceasta, ea oferă posibilitatea trecerii, cu mult mai ușoare, a barierei naturale a Carpaților, facilitînd un atac din flanc asupra Cîmpiei ungare, a cursului mijlociu al Dunării și al văii Tisei. Din punct de vedere economic, ea reprezintă pentru al III-lea Reich pierderea ultimului izvor bogat de aprovizionare cu petrol și al imensei bogății a cîmpurilor de grîu românești ce au constituit, în ultimii 4 ani, una din cele mai importante rezerve alimentare ale statului nazist.

Din punct de vedere politic, apariția forțelor rusești la malurile Dunării, între Porțile de Fier și Marea Neagră, poate reprezenta, fără îndoială, un argument hotărîtor pentru politica Bulgariei, grăbind, poate, o soluție în chestiunea Strîmtorilor, deschizînd astfel o nouă cale de comunicații și de aprovizionare între aliații occidentali și Rusia... În curînd, noi forțe aliate, amenințînd direct valea Dunării și Cîmpia ungară, vor lansa un atac împotriva ariergărzii naziste...“

În același număr, bogat în informații și comentarii asupra evenimentelor din România, ziarul publica, sub titlul *Complicații pentru comandamentul nazist*, aprecierile comentatorului militar al Agenției Reuter. Acesta considera că *„două mari grupuri de armate rusești vor putea să fie utilizate pe alte fronturi. Între 30 și 40 divizii rusești sînt libere și pot fi folosite pe alte teatre de război“*; că *„drumul către Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria este deschis“* și că *„același lucru se întîmplă cu calea către Europa Centrală, de-a lungul Dunării. Cîmpia ungară și Budapesta sînt amenințate“*. Că, în sfîrșit, *„un număr nespecificat de divizii românești se află acum la dispoziția comandamentului rus“*.

În continuare, cotidianul brazilian publica o telegramă din Londra, purtînd data de 24 august, în care se aprecia că *„Germania a suferit prima mare lovitură în Balcani odată cu ieșirea României din războiul împotriva Aliaților și cu trecerea ei automată în lupta împotriva germanilor. Aceștia sînt cuprinși de panică, deoarece dezmembrarea frontului balcanic amintește de căderea Bulgariei în 1918, care a obligat pe Kaiser să ceară armistițiul“*. Se arăta apoi că la București a fost *„desemnat un guvern proaliat sub președinția lui Sănătescu, ai cărui secretari de stat [fără portofoliu] sînt Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin [Titel] Petrescu, iar generalul Mihail Racoviță este secretar pentru apărarea națională“*. Ziarul a inserat totodată extrase din declarația noului guvern referitoare la politica externă a României, precum și numeroase telegrame ale agențiilor de presă referitoare la situația politică și militară a României, printre care și știrea transmisă de corespondentul Agenției Columbia Broadcasting System, potrivit căreia *„forțele române luptă împotriva unităților germane de la Marea Neagră“*.

La 27 august 1944, ziarul brazilian a publicat o corespondență a Agenției Asociated Press, semnată W.W. Hercher, în care se aprecia că *„în prezent, campania [sovietică în România] a devenit mai mult o urmărire decît o bătălie, deoarece forțele germane, puse pe fugă, sînt decimate și de români..., germanii nepulîndu-se consolida în nici un punct pentru a rezista rușilor. Pînă acum două zile, cea mai bună poziție defensivă a germanilor părea să fie linia [fortificată] de la Galați ce se întinde de la acest oraș 50 mile pe direcția nord-vest, pînă la contraforturile Carpaților, în apropierea orașului Focșani“*.

La 29 august, ziarul relua din Ankara comunicatul român transmis în 27 august privitor la luptele desfășurate la Tîrgoviște, pe șoseaua Buzău-Ploiești și în jurul Ploieștilor, precum și pe cursul Dunării. În același număr, ziarul insera știrea în care, relatînd evenimentele din 27 august, se sublinia faptul că trupele române, *„s-au aruncat cu toată puterea asupra ariergărzii naziste. Însuși colonelul Hammer [comentator militar german] a anunțat azi violente ciocniri între germani și români la nord de București și în jurul Ploieștilor“*.

În sfîrșit, la 14 septembrie *Jornal do Brasil* anunța semnarea Convenției de armistițiu între România și Națiunile Unite, *„în timp ce rușii și românii luptă deja pentru eliberarea Transilvaniei — provincie luată României de germani și dată de aceștia Ungariei“*. În continuare, ziarul publica relatarea corespondentului Agenției Reuter, Duncan Hooper, asupra conferinței de presă ținută de Lucrețiu Pătrășcanu la Moscova[1], în care acesta subliniase, printre altele, că sarcina principală în momentul acela era *„terminarea războiului și noi [românii] dorim să-l vedem încheiat, contribuind cu toate forțele noastre“*.

Gh. ZAHARIA

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1984.

POPORUL ITALIAN NU VREA RĂZBOIUL!

Unul din principalii autori ai lucrării de sinteză privind tendinţele, caracterul şi evoluţia expansiunii germane în direcţia României, prezentată guvernului român în ianuarie 1939, la cererea expresă a premierului Armand Călinescu, locotenent-colonelul Gheorghe Petrescu era cunoscut ca un ofiţer cu îndelungată experienţă în activitatea de informaţii şi contrainformaţii a Secţiei II a Marelui Stat Major român.

În primăvara anului 1939, locotenent-colonelul Gheorghe Petrescu a executat o misiune de informare în principalele capitale europene cu privire la starea de spirit a cercurilor politice respective faţă de problemele româneşti. Rapoartele sale, care includeau, pe lîngă observaţiile şi concluziile personale, date şi informaţii parvenite de la şefii unor servicii secrete, de la ataşaţi militari, de la ofiţeri ai organelor de informaţii şi contrainformaţii, de la statele majore ale ţărilor respective, de la oameni politici şi diplomaţi, au constituit documente de o importanţă aparte, cărora le-am acordat o atenţie specială în lucrarea Acţiuni secrete în România.

În luna iunie 1939, locotenent-colonelul Gheorghe Petrescu a fost numit ataşat militar al României la Roma, de unde a înaintat, la 18 august acelaşi an, un raport deosebit de interesant privind situaţia din Italia cu numai cîteva zile înainte de declanşarea celui de-al doilea război mondial. Din acest document inedit prezentăm cîteva fragmente revelatoare în privinţa stării de spirit a poporului italian, contradicţiile ce se făceau simţite încă în această perioadă între diferitele cercuri politice şi militare din Italia.

Horia BRESTOIU

„...Venit aci în Italia de două luni, am căutat să mă aclimatizez cît mai repede şi să pot astfel răspunde încrederii ce mi-aţi acordat, numindu-mă aci.

În buletinele mele, am căutat să expun cît mai pe larg şi cît mai concret, adevărata stare de lucruri de aci, văzută cu totul obiectiv şi prin prisma evenimentelor atît de importante de azi.

Vă pot rezuma situaţia de aci astfel:

1) Poporul italian nu vrea războiul sub nici un motiv şi chestiunea Danzigului[1] este exclus să poată antrena pe italieni la sacrificiile enorme pe care le-ar comporta un război.

2) În mod hotărît există un conflict între rege, secondat de Badoglio, şi Mussolini. Badoglio, în special, este acela care uzează acum de întregul său prestigiu, pentru a opri pe Mussolini să urmeze pe cancelarul Hitler pe calea războiului.

3) Francezii sînt foarte stimaţi în Italia şi azi armata franceză este foarte temută, iar ofiţerii italieni nu au decît cuvinte de admiraţie pentru armata franceză.

4) Legaţia germană de aci [din Roma] a fost extrem de pesimistă în ultimele zile şi [funcţionarii ei] erau foarte sceptici în privinţa posibilităţii de a rezolva litigiile existente pe cale paşnică.

5) Armata italiană nu s-a dovedit, la manevrele recente, la înălţimea unei armate care este pregătită să înfrunte un război cu obiective atît de mari. Nici materialul, nici instrucţia, nici disciplina nu au impresionat favorabil pe observatorii obiectivi care au luat parte. Se pare că Înaltul comandament italian îşi dă seama de această nepregătire şi cred că influenţează politica, în sensul de a o reţine să împingă prea departe lucrurile.

Manevrele din acest an au fost foarte slab pregătite şi rezultatele au fost foarte puţin satisfăcătoare. Ataşaţii militari din ţările democratice au plecat foarte mulţumiţi şi satisfăcuţi şi impresiunile lor au fost că armata italiană este departe de a fi ceea ce vor italienii să lase să se creadă.

6) Deşi manifestările lor [ale cercurilor mussoliniene] contra noastră au fost destul de îngrijorătoare, cred însă că se poate încă acţiona suficient pentru a fi aduşi la sentimente binevoitoare nouă. Comenzile [de armament ale României] din ultimul timp i-au impresionat suficient şi încep să ne privească cu ochi mai buni.

Poporul în special, deşi este foarte puţin informat despre noi, ne priveşte cu foarte multă simpatie şi cred că numai politica de moment a îndepărtat cercurile conducătoare de la noi.

În această direcţiune este însă foarte mult de făcut pe toate căile.

Roma, 18 august 1939".

Evenimentele din perioada imediat următoare l-au confirmat în multe privinţe pe ofiţerul român, iar observaţiile sale s-au dovedit întemeiate. Amintim doar faptul că Italia a intrat în război abia în iunie 1940, iar conflictul Badoglio-Mussolini avea să culmineze în iulie 1943 prin răsturnarea lui Mussolini şi formarea unui guvern condus de acest mareşal — care va semna în septembrie 1943 armistiţiul cu Aliaţii.

[1] Se referă la disputa germano-polonă pentru oraşul Danzig (azi portul Gdansk, în R.P. Polonă) care a furnizat lui Hitler pretextul declanşării agresiunii împotriva Poloniei.

30 august 1940

ODIOSUL DIKTAT DE LA VIENA

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Marșul războinic al Germaniei naziste, cotropirea succesivă a unor țări europene (Austria — în martie 1938, Cehoslovacia — septembrie 1938 și martie 1939, Albania — aprilie 1939, Polonia — septembrie 1939, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Luxemburg și Franța — 1940), eșuarea tratativelor anglo-franco-sovietice de la Moscova, în august 1939[1], atacarea Poloniei la 1 septembrie 1939, și declanșarea celui de-al doilea război mondial au creat o situație deosebit de grea pentru România. În scopul extinderii expansiunii lor spre estul și sud-estul Europei, statele fasciste au pus la cale numeroase acțiuni urmărind dezbinarea și învrăjbirea popoarelor din această zonă, stimularea în mod artificial a neînțelegerilor și înveninarea relațiilor dintre statele mici și mijlocii, șantajarea lor vizînd însăși independența și integritatea lor teritorială.

Poporul român a condamnat cu fermitate actele agresive ale Germaniei naziste și ale aliaților săi, și-a manifestat solidaritatea cu popoarele amenințate sau cotropite de fasciști, ca și voința de a-și apăra libertatea și independența patriei. Cînd în primăvara anului 1939 guvernul a decretat mobilizarea parțială, Partidul Comunist Român — forța cea mai înaintată a societății românești, conducătorul unor puternice acțiuni și bătălii antifasciste, antirevizioniste și antirăzboinice în cursul deceniului patru al secolului nostru — a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare și să acționeze cu fermitate „pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste", explicînd maselor largi că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării este un război drept".

Atitudinea profund antifascistă, antirevizionistă a poporului român a fost amplu reliefată de marile demonstrații organizate la 1 Mai 1939 la București[2], Brașov, Iași, Cluj, Timișoara, Alba Iulia, Turnu Severin și în alte localități, în timpul cărora zecile de mii de participanți au manifestat sub lozincile *Jos fascismul! Jos agresorul hitlerist! Vrem România liberă și independentă!*

„Puternica demonstrație muncitorească organizată de partidul nostru la 1 Mai 1939 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *s-a înscris drept una din primele și cele mai puternice manifestări antifasciste din perioada cînd Germania trecuse la punerea în practică a planurilor sale expansioniste, de ocupare a unor țări din Europa".*

La 1 Mai 1939, poporul român a lansat un serios semnal Europei, opiniei publice mondiale pentru unirea eforturilor în vederea împiedicării dezlănțuirii de către Germania nazistă și acoliții săi a celui de-al doilea război mondial. Puternica mișcare antifascistă și antihitleristă din România, al cărei promotor a fost partidul comunist, acțiunile de solidaritate cu popoarele cotropite de fascism, au profilat în opinia publică progresistă internațională imaginea unui popor profund atașat idealurilor de libertate, independență națională și respect între popoare, demn de tradițiile sale eroice, glorioase. Subliniind acest

[1] La 23 august 1939 s-a semnat pactul de neagresiune sovieto-german.

In imagine: mari demonstrații ale locuitorilor din Cluj împotriva Diktatului de la Viena.

[2] *Magazin istoric*, nr. 4/1974, 4/1979.

aspect în fața celor 1 500 delegați și participanți la Congresul breslelor muncitorești, ținut în sala cinematografului ARO la 1 Mai 1939, Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, a precizat poziția guvernului față de politica agresivă și revizionistă promovată de statele fasciste față de România, dorința poporului român de a trăi în pace și în bună înțelegere cu toate națiunile lumii. „Generația care ne-a precedat — sublinia Armand Călinescu — a avut nobila misiune de a realiza unitatea națională. Generația noastră a răspuns la datoria ei de a se sacrifica pentru păstrarea ei".

„Sfaturile" dictatorului

În vara anului 1940 însă, România s-a aflat singură în fața agresiunii naziste, devenind ea însăși victimă a politicii imperialiste de forță și dictat, de subjugare și asuprire, de uzurpare a unității sale național-teritoriale. Preocupate de propriile lor interese în estul și sud-estul Europei, Germania nazistă și Italia fascistă au acordat tot sprijinul cercurilor revizioniste horthyiste, care și-au intensificat acțiunile revanșarde împotriva României, considerînd că sosise momentul oportun pentru satisfacerea pretențiilor lor anexioniste. Pentru a forța România să cedeze, Ungaria horthyistă, paralel cu acțiunile politico-militare, a organizat pe teritoriul de nord-vest al țării noastre (Transilvania), începînd mai ales din 1940, o vastă rețea de spionaj, diversiune și terorism, în vederea pregătirii unei eventuale agresiuni militare și pentru a determina o atitudine ostilă față de statul român în rîndul populației de naționalitate maghiară. În acest scop, au fost infiltrați în această zonă numeroși membri ai organizației fasciste Garda zdrențăroșilor, pentru a provoca acte de diversiune și sabotaje la diverse unități și obiective militare românești.

În situația creată de presiunea statelor fasciste, îndeosebi de Germania hitleristă, în vara anului 1940 România a fost nevoită să accepte angajarea unor tratative cu guvernul Ungariei horthyiste. În acest scop, în iulie 1940, primul ministru român, Ion Gigurtu, și ministrul de externe, Mihail Manoilescu, au avut o întîlnire la München cu primul ministru ungar, iar la Salzburg și Roma cu reprezentanți ai Germaniei și Italiei, diplomații români fiind „sfătuiți" să înceapă imediat tratative cu Ungaria horthyistă pentru rezolvarea favorabilă a pretențiilor revizioniste ale acestei țări.

Delegații români consemnează

Atît Mihail Manoilescu, cît și Valer Pop, cel de-al doilea membru al delegației române sosite la Viena în ziua de 29 august, au lăsat însemnări despre evenimentele la care au participat. Trecînd peste subiectivismul prezent în astfel de mărturii, memoriile celor doi diplomați români întregesc tabloul general al dramaticelor evenimente la care au participat printr-o furnizare de informații și detalii semnificative care nu au fost reținute de alte surse documentare. Magazin istoric le introduce pentru prima dată în circuitul public pentru a da o imagine cît mai completă a contextului istoric în care puterile Axei au impus României monstruoasa sentință de la Viena, din 30 august 1940.

Iată cîteva fragmente din însemnările datorate lui M. Manoilescu referitoare la evenimentele care au precedat Diktatul de la Viena. În redarea textului, s-a respectat originalul, inclusiv sublinierile autorului. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Acolo unde s-a simțit nevoia, am redactat note explicative în subsol. Titlul aparține redacției.

Antecedente

M. MANOILESCU

Vizitele lui Gigurtu și ale mele la Hitler și Mussolini în zilele de 26 și 27 iulie [1940] au constituit un moment crucial din acțiunea noastră diplomatică. Acest moment s-a marcat prin definirea concepției acestor doi dictatori în ce privește România și tratativele pe care ea trebuia să le deschidă cu Bulgaria și Ungaria și le-a dat acestora prilejul să-și ia față de noi angajamente directe, neținute sau răsturnate complet în urmă, tot prin voința lor.

Cînd trenul nostru special ne-a debarcat în gara Salzburg, cu banalul ceremonial al primirilor oficiale, nimic nu m-a frapat mai mult decît sinistra răceală a lui Ribbentrop, omul ale cărui priviri ar fi fost de oțel, dacă toată

Presiunile exercitate de naziști asupra guvernului român căpătau accente tot mai brutale. Cu prilejul convorbirilor pe care Gigurtu și Manoilescu le-au purtat la 26 iulie cu Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe nazist a criticat poziția României „care vreme îndelungată a promovat o politică... în mod evident probritanică" și a accentuat faptul „că Germania aprobă cererile revizioniste", declarînd sentențios că „a sosit marea perioadă a revizuirii tratatelor"[1].

[1] Cu două săptămîni în urmă, la 10 iulie 1940, la München primul ministru ungar Pál Teleki și ministrul de externe Istvan Csáky, purtaseră convorbiri cu Hitler, Joachim von Ribbentrop și contele Galeazzo Ciano, cu care prilej cancelarul nazist formulase o serie de opinii mai mult decît clare în privința poziției Axei față de problemele revizuirii frontierei româno-ungare. Afirmînd că Germania și Italia nu erau interesate în acel moment într-un conflict în sud-estul Europei și că se îndoia de rezultatele unei agresiuni horthyiste împotriva României, Hitler declarase că „Germania nu poate rămîne indiferentă la ceea ce se întîmplă cu sondele de petrol din România", dar „manifestă simpatie față de revendicările" horthyiste. Îi sfătuise apoi pe Teleki că „cel mai bun lucru ar fi dacă ungurii ar încerca să-și atingă scopul în etape separate și prin negocieri". I-a promis totodată că va trimite o scrisoare lui Carol II, explicîndu-i acestuia că una din condițiile esențiale pentru stabilirea noilor raporturi româno-germane „este rezolvarea revendicărilor revizioniste ale vecinilor" României. Acest lucru s-a și întîmplat, de altfel, la 15 iulie, cînd Hitler i-a scris regelui Carol II, afirmînd că „orice încercare [a României] de a evita pericolele ce amenință țara dumneavoastră prin orice fel de manevre tactice, trebuie să fie și va fi sortită eșecului. Mai devreme sau mai tîrziu — și probabil într-un timp foarte scurt — rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României..."

Între 16 și 24 august, la Turnu Severin, între reprezentanții guvernului român și cei ai guvernului ungar au avut loc tratative în problema pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyiste asupra părții de nord-vest a României. Tratativele n-au dat nici un rezultat, căci guvernul român a respins cererile anexioniste ale Ungariei horthyiste, acceptînd doar unele mici modificări de granițe și propunînd un schimb de populație între cele două țări.

Trebuie spus, de altfel, că tratativele au provocat o vie indignare în opinia publică românească. Majoritatea covîrșitoare a oamenilor politici ai vremii s-au situat pe o poziție de respingere fermă a pretențiilor horthyiste și de apărare a independenței și integrității teritoriale a patriei. Astfel, încă la începutul lunii august (înainte deci de a debuta negocierile), legațiilor Germaniei naziste și Italiei fasciste din București, cît și primului ministru român, Ion Gigurtu, le-au fost înaintate memorii prin care aproape 200 personalități ale vieții politice românești, între care Virgil Madgearu, Alexandru Lapedatu, dr. Nicolae Lupu, Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, Ion

structura lui nu era de tinichea. O convorbire în trei cu Ribbentrop și un dejun în castelul lui de la Fuschl au fost preliminarul întîlnirii cu Hitler, în timp ce un ofițer ducea lui Hitler răspunsul regelui pentru ca să-l ia la cunoștință înainte de convorbirea cu noi.

Notele mele oficiale vorbesc astfel despre Ribbentrop: „Termenii lui erau de o răceală înfiorătoare; n-a avut nici cel mai mic cuvînt de înțelegere sau de simpatie pentru situația noastră..."

Răspunsul lui Gigurtu a fost, după părerea mea, destul de slab, fiindcă a insistat prea mult asupra problemelor economice și de transfer între noi și Germania, chestiuni care dacă erau în specialitatea lui Gigurtu nu trezeau deloc interesul lui Ribbentrop și nu atacau problemele politice pentru care venisem noi acolo...

La sfîrșitul convorbirilor am căutat prilejul să vorbesc între patru ochi cu Gigurtu... A rămas ca la întîlnirea cu Hitler să vorbim fiecare pe rînd, el făcînd expunerea situației politice generale, adică ceea ce era mai important, iar eu să prezint hărțile etnice privitoare la Transilvania și la Cadrilater.

Soluția nu mă satisfăcea, dar nu puteam da în fața străinilor spectacolul inestetic al unei întreceri între noi.

După dejunul de la Ribbentrop, în care am putut constata că nu știa să fie deloc interesant în afară de cadrul strict al politicii și în care mi-am dat seama cu multă amărăciune că nu era informat asupra noastră personal, nici măcar atît cît ar fi putut-o face o fișă bună prezentată în ajunul întîlnirii noastre de către oficiul birocratic respectiv din Auswärtiges Amt, ne-am întors la Salzburg, pentru a pleca de îndată la Berchtesgaden (Obersalzberg) la reședința lui Hitler...

Cînd am sosit în fața faimosului cuib de vulturi, în care pe atunci se hotăra soarta popoarelor Europei, rînd pe rînd, cerul era de o puritate și de o limpezime cum nu se întîlnește totdeauna, nici pe zările înalte. Aerul era ca o licoare dătătoare de viață și vîrfurile munților strălucind în stînci spălate cu periamăreau parcă în chip calculat sentimentul de intimidare a celor care se apropiau de omul cel mai puternic al vremii. Am parcurs cu toată suita noastră o serie de săli elegante, care totuși nu se depărtau ca stil de caracterul potrivit unei așezări de munte, pînă în salonul imens în care Hitler își acorda audiențele. O fereastră ușoară, manevrată vertical printr-un mecanism electric, era acum complet deschisă, lăsînd să se vadă, ca în cadrul unei diorame bine luminate, strălucitorul peisaj.

Hitler ne-a primit cu acea afabilitate sigură de sine a oamenilor care s-au obișnuit să fie personagii. Dar ce dezamăgire a fost pentru mine figura lui! În timp ce Mussolini văzut între patru pereți, în intimitate, era infinit mai plăcut, mai uman și mai distins, decît se înfățișa mulțimii de pe balcoane și tribune, Hitler te izbea printr-o figură împăiată, colorată neîndemînatic și nenuanțat ca o păpușă de la Musée Grevin sau din panoramele copilăriei mele. Părul, neverosimil de negru și lucios, ochii neverosimili de albaștri și obrazul

Mihalache, Mihail Popovici, dr. C. Angelescu, Vasile Sasu, Gheorghe Brătianu, Ghiță Pop și alții, protestau cu energie împotriva intențiilor puterilor fasciste de a încălca integritatea teritorială a statului român. „Mînați de patriotica datorie, de a apăra ființa și patrimoniul național și de a contribui la menținerea dreptului și a păcii — se arăta în finalul documentului —, protestăm împotriva tendințelor de ciuntire a granițelor și a discuțiilor ce le pot înlesni... Conjunctura politică de astăzi nu pare în favoarea României. A folosi însă această situație împotriva ei, pentru a-i impune hotărîri nedrepte, nu poate asigura, în această regiune a Europei, ordinea și condițiunea pașnică a popoarelor. Dimpotrivă, prin dezmembrarea unității românești, împotriva căreia protestăm în numele întregului popor românesc, nu poate fi decît adîncită învrăjbirea, creîndu-se noi și puternice motive de vrăjmășie între state și națiuni pentru viitor".

La 2 august 1940, primul ministru a convocat la Președinția Consiliului de Miniștri pe foștii miniștri și demnitari transilvăneni, pentru a-i pune la curent cu rezultatul convorbirilor de la Salzburg și Roma, precum și cu hotărîrea guvernului de a începe tratative cu Ungaria. Cu acest prilej, ministrul de externe M. Manoilescu a expus stadiul relațiilor dintre România și Ungaria, declarînd că „între pretențiile ungare și ceea ce consimte România există o mare diferență". Voicu Nițescu, Mihai Șerban, Ion Lugoșianu și Al. Lapedatu, participanți la amintita reuniune, s-au pronunțat împotriva angajării de tratative cu Ungaria, iar Sever Dan a subliniat necesitatea consultării tuturor oamenilor politici și a opiniei publice românești.

Patru zile mai tîrziu, la 6 august, fruntași politici și oameni de cultură — între care Mihai Ciucă, C. Ionescu-Sișești, I. Lupaș, Gh. Brătianu, Al. Lapedatu, G. Macovei, I. Petrovici, Octav Onicescu, Traian Săvulescu, Mihail Sadoveanu, D. Voinov, C. Stoicescu, Mircea Djuvara, Istrate Micescu, I. Pelivan, Sever Bocu, V. Madgearu, Pan Halipa, M. Popovici, Ghiță Pop, I. Mihalache, I. Maniu, C.I.C. Brătianu, dr. C. Angelescu, Victor Antonescu și mulți alții, împreună cu un grup de 12 generali — au semnat un apel adresat opiniei publice internaționale și conducătorilor statelor Axei prin care erau susținute drepturile istorice ale poporului nostru asupra Transilvaniei: „Granițele noastre dinspre Ungaria — se spunea în apel — nu sînt, cum s-a afirmat de atîtea ori greșit și tendențios, numai o consecință a Tratatului de la Trianon. Acesta n-a făcut decît să confirme — și încă

— ah, obrajii! — de un roșu artificial și parcă nesănătos, așa cum îl au numai tuberculoșii sau vegetarienii. În sfîrșit, faimoasa mustață completa impresia de fantomă inanimată cu o notă incontestabilă de ridicol. Pentru cine crede în valoarea expresivă a fizionomiilor, părea imposibil ca acest om să fie — cel puțin în dimensiuni, dacă nu în calitate — un om mare.

Nu exagerez deloc dacă susțin că Hitler, atîta vreme cît nu începea a se anima, vorbind cu patos de lucruri care-l interesează, reprezenta o fizionomie nu numai insignifiantă, dar chiar inferioară expresivității obișnuite a oamenilor de rînd.

Hitler s-a așezat într-un fotoliu în peretele exterior al salonului pe care imensul geam coborît îl deschidea complet. În jurul lui, în același colț, Ribbentrop, Gigurtu, eu, Fabricius, [Alexandru] Romalo [ministrul român la Berlin] și eternul translator, ministrul Schmidt.

Hitler i-a făcut semn lui Gigurtu să vorbească și el a început prin a spune că am venit să aducem răspunsul regelui la scrisoarea lui, rezumînd în scurt sensul acesteia. Apoi a expus perspectivele unei colaborări economice cu Germania, insistînd iarăși prea mult asupra detaliilor financiare...

Hitler a vorbit, după aceea, aproape o oră, expunînd situația strălucită pe care o avea atunci Germania pe fronturi și apoi, trecînd la un **rechizitoriu împotriva politicii românești, a atacat pe Titulescu, pe Gafencu și pe toți ceilalți... Cunoscînd și simțind că noi românii avem în mînă un *atout* prețios de speculat în petrolul nostru, de care Germania avea nevoie, Hitler a ținut să ne prevină** în chip transparent împotriva unui șantaj cu petrolul nostru, vorbind de petrolul sintetic produs în Germania și de petrolul rusesc cu care este aprovizionată Germania...

În cursul expunerii, eu am îndrăznit să-l întrerup la un moment dat, pentru a-l întreba dacă, în afară de punctele de vedere arătate de dînsul, nu ar putea exista la el față de țările de sud-est și un interes ideologic. La aceasta Hitler s-a animat dintr-odată extraordinar... „Îmi este absolut indiferent cine domnește și cine guvernează în România. Eu nu mă amestec acolo. Îmi este absolut indiferent care este punctul de vedere al politicii sale și care este ideologia dominantă acolo"[1]. În urmă însă a adăugat că o comunitate ideologică ar întări colaborarea; dar el nu ar accepta de hatîrul ei nici un risc!

...Cînd și-a terminat discursul său, a început o conversație asupra perspectivelor și modalităților viitoarelor

[1] În realitate, cercurile hitleriste, s-au dovedit extrem de interesate în problema evoluției vieții politice interne românești. Astfel, încă de la venirea lui Hitler la putere, Berlinul a sprijinit prin toate mijloacele Garda de fier, făcîndu-și din ea un instrument de destabilizare a vieții politice românești și instaurare a dominației sale economice și politice în România. Că lui Hitler nu-i era deloc „indiferent cine domnește și cine guvernează în România", au demonstrat-o cu prisosință și evenimentele din septembrie 1940, cînd, datorită sprijinului direct al Germaniei naziste, la București a fost instituit regimul dictaturii legionaro-antonesciene (vezi *Magazin istoric*, nr. 4, 12/1968, 1-2/1969, 11/1982).

nu deplin – realităţile etnice ale poporului român...

La 1 decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia, expansiunea liberă a voinţei tuturor românilor din Ardeal şi Ungaria, a proclamat unirea cu România, la care au aderat de îndată şi reprezentanţii populaţiei germane. Românii din Ardeal nu au făcut deci altceva decît ce au făcut toate naţionalităţile cuprinse in hotarele fostei monarhii austro-ungare".

În încheiere se protesta împotriva acţiunilor de dezmembrare a unităţii teritoriale a statului român, care nu duceau decît la învrăjbirea celor două popoare vecine, cerîndu-se conducătorilor statelor europene şi opiniei publice să acţioneze pentru „aşezarea unei păci temeinice şi drepte" în această parte a Europei.

Ancheta ministrului hitlerist

Masele populare din întreaga ţară şi-au manifestat, prin mijloace şi forme diferite, profunda lor revoltă faţă de intenţiile agresive, revizioniste ale statelor fasciste la adresa României, pronunţîndu-se cu fermitate pentru apărarea fruntariilor ţării. Către sfîrşitul lunii august, populaţia din Baia Mare, după cum raportau organele de informaţie, a primit cu deplină aprobare chemările la apărarea patriei cuprinse intr-o broşură editată atunci. „Atitudinea românilor din Ardeal, Banat şi a tuturor românilor – se arăta în acea broşură – nu poate fi alta decît aceea s-o apărăm şi să păstrăm cu orice preţ integritatea ţării noastre. Nu admitem înstrăinarea vreunei părţi a ţării şi, prin urmare, nici diminuarea sau dezmembrarea Ardealului, Banatului, Crişanei şi Maramureşului sub nici un scop sau pretext. Protestăm împotriva tratativelor începute [la Turnu Severin], pentru că acele tratative ar fi o recunoaştere de drept, pentru că sîntem de la început hotărîţi a nu ceda teritoriul. Nici un fel de sacrificiu nu va fi prea mare pentru a ne menţine onoarea, demnitatea şi patriotismul naţional".

La 24 august 1940, sute de persoane din Oradea, întrunite în cadrul unei adunări, au votat o moţiune în care se arată că „voinţa unanimă a populaţiei din oraşul şi judeţul Bihor este de a apăra frontierele actuale cu Ungaria", că „românii din Transilvania sînt hotărîţi de a nu ceda nici un petec de pămînt".

Amplificarea acţiunilor revanşarde ale Ungariei horthyiste împotriva României a trezit îngrijorare şi în rîndul populaţiei naţionalităţilor conlocuitoare. Semnificativă este

tratative, eu dînd explicaţii foarte clare şi precise, fie din memorie, fie pe baza unor fişe dinainte pregătite asupra aspectului cantitativ al schimbului de populaţie.

...A urmat apoi a doua parte a întrevederii noastre, în care am prezentat lui Hitler şi lui Ribbentrop hărţile etnice ale Transilvaniei şi am explicat cu acest prilej drepturile noastre. Bineînţeles că am reluat şi unele argumente dezvoltate de mine în scrisoarea regelui, insistînd mai ales asupra faptului că Ardealul nu ne-a fost „acordat" nouă prin Tratatul de la Trianon, ci s-a alipit singur la România în urma hotărîrii de la Alba Iulia...

Lui Hitler eu i-am prezentat numai originalele hîrtiilor, căci reproducerile nu erau încă făcute, dar impresia asupra lui a fost vizibilă, după cum au constatat toţi cei de faţă. Nu spun aceasta ca o clauză de stil, întrebuinţată de toţi aceia care vor să-şi facă sau să facă iluzii asupra efectului argumentelor lor. Dar, în adevăr, la un moment dat, Hitler s-a întors către Ribbentrop şi prin gestul cunoscut al

I. Gigurtu şi M. Manoilescu, pe peronul Gării de Nord la plecarea spre Salzburg

omului care, coborînd amîndouă mîinile în jos întoarce palmele în faţă, i-a spus acestuia un tacit dar foarte lămurit: „Ei: vezi!", ceea ce exprima oarecum satisfacţia lui de a avea dreptate, în raport cu nişte afirmări anterioare şi în raport cu o veche diferenţă de păreri între dînşii. Ni s-a dezvăluit o dată mai mult că Ribbentrop ne era hotărît duşman şi, în orice caz, mai duşman ca Hitler. De altfel, Ribbentrop a avut nedelicateţea să ne spună informativ că ungurii cer jumătate din Transilvania!

După cum spune nota de conversaţie, lui Hitler „aproape că nu-i venea să creadă că harta ungurească de la 1890 ne este aşa de favorabilă nouă". A luat o lupă mare şi a privit cu ea îndelung pe hartă o legendă care explica proporţia de români reprezentată de fiecare culoare...

Merită să accentuez aici că la Berchtesgaden nu s-a vorbit o singură clipă că noi am convenit să cedăm 25 000 km. p., adică un sfert din

scrisoarea unor cetățeni maghiari din Reșița adresată la 28 iulie 1940 „cancelarului Hitler", în care se cerea ca Germania să nu dea satisfacție pretențiilor teritoriale ale Ungariei. Între altele, în scrisoare se arăta: „Noi sîntem mulțumiți cu actuala noastră situație și nu dorim să fie modificate granițele. Au trecut deja peste 20 de ani de cînd Ardealul a fost alipit României și aceasta așa trebuie să rămînă pentru că așa vrea poporul. Ardealul nu s-a alipit la România în urma Tratatului de la Trianon, ci poporul român și-a cîștigat acest pămînt la care avea drept, prin luptă și cu sacrificiul a multor vieți".

Repudiind acțiunile revizioniste și exprimîndu-și dorința de a rămîne în continuare în granițele statului român, populația de naționalitate germană din țara noastră s-a pronunțat, în timpul anchetei organizată în iulie 1940 de ministrul hitlerist în România, Wilhelm Fabricius, în proporție de 80 la sută împotriva planurilor de dezmembrare a României. Totodată, numeroși germani au trimis memorii la Berlin, declarîndu-se împotriva satisfacerii pretențiilor revizioniste horthyiste. Merită amintit și faptul că Hans Otto Roth, ministrul naționalităților în guvernul condus de Ion Gigurtu, a adresat, în numele germanilor din România, un memoriu lui Hitler, cerîndu-i să nu dea satisfacție revizioniștilor unguri, iar cei în numele cărora era adresat memoriul să fie ajutați să trăiască mai departe în cadrele hotarelor statului român.

Într-o notă a Direcției generale a poliției, întocmită la 25 august, se menționa că populația germană din București aprecia că respingerea pretențiilor teritoriale horthyiste de către guvernul român în cadrul tratativelor de la Turnu Severin este justificată, iar Legația germană din capitala României era informată, la 24 august, că sașii din Mediaș declaraseră că refuză cedarea din Transilvania a nici măcar unui metru pătrat de pămînt.

Pe o poziție la fel de fermă în respingerea revizionismului ungar s-au situat și șvabii. În ultima decadă a lunii august, o delegație de ziariști germani și italieni a efectuat o călătorie de studii și informare în partea de nord-vest a României. Astfel, deputatul Joseph Schönburg a demonstrat ziariștilor, pe bază de date, că șvabii din județele Bihor, Sălaj și Satu Mare sînt de origine germană și nu ungară. Această populație, care în trecut fusese supusă unui proces intens de maghiarizare, s-a organizat cu concursul autorităților românești și trăiește în deplină libertate, dorința ei fiind să rămînă mai departe în componența statului român. Schönburg a declarat că „acest popor de origine germană

Transilvania, așa cum a pretins mai tîrziu Ribbentrop la Viena la 29 august [1940], cînd l-am obligat în urmă să rectifice el însuși această afirmație falsă și absurdă! Noi nu am indicat nici o cifră pentru o eventuală suprafață de cedat, ci atît la Berchtesgaden, ca și mai tîrziu la Turnu Severin, am pus la baza tratativelor cu ungurii principiul schimbului de populație. De altfel, nici nemții nu ne-au făcut vreo propunere de cesiune teritorială concretă, nici în cifre, nici în altfel de indicație, oricît de vagă, pe hartă.

Concluziile întrevederii de la Berchtesgaden sînt dar precise.

1. Noi urma să tratăm cu ungurii și cu bulgarii, liberi, nesiliți și fără nici o intervenție germană, nici în favoarea, nici în defavoarea noastră.

2. Aceste tratative nu erau legate de nici un termen de încheiere.

3. Baza tratativelor era schimbul de populație, cu scopul de a se ajunge la o soluție în care nici un ungur să nu rămînă sub români și nici un român sub unguri.

4. Hitler a lăsat deschisă posibilitatea unui plebiscit, cel puțin parțial, în Transilvania și a utilizării unor armate neutre pentru supravegherea schimbului de populație.

5. În sinteză, la Berchtesgaden s-au stabilit anumite principii și linii precise și coherente, iar Hitler a rămas angajat față de noi să le respecte.

Ce a rămas din acest program și cine și-a călcat cuvîntul, voi arăta în urmă...

După întrevederea oficială, am trecut cu Hitler la masa de ceai, așezată la fundul salonului, pe o parte ridicată ca un podium. Hitler ne-a vorbit aici de probleme economice românești. Începusem să mai mă deprind cu figura lui și nu mi se părea atît de artificială și de ridicolă ca în prima clipă. Mi-am dat seama că încheierea oricărei întrevederi cu un mic taifas fără program în jurul mesei este de un efect psihologic inteligent calculat, întrucît lasă să se risipească totdeauna amărăciunea punctelor dureroase dezvoltate în cadrul conversațiilor oficiale și pune, cel puțin pentru oameni, iar nu pentru glaciațul Ribbentrop, o notă de cordialitate și de simpatie care atenuează multe...

Înainte de a încheia cu acest moment important, îmi aduc aminte și merită să evoc un incident care s-a petrecut la începutul întrevederii noastre. Sub un cer senin și un soare strălucitor, s-a pornit neașteptat un vînt local de munte, care a pătruns năvalnic prin imensa fereastră deschisă în spatele lui Hitler. Cu o trosnitură puternică, un mare lampadar cu picior greu de bronz s-a prăbușit pe parchet între Hitler și Gigurtu, parcă ar fi voit să omoare pe unul dintr-înșii. Toată lumea și-a păstrat calmul. Hitler a apăsat pe un buton și imensa placă de cristal a geamului a început să se ridice mînată electric, închizînd peretele pînă în plafon. Conversația a continuat fără comentarii, iar eu am rămas adînc cutremurat de ceea ce părea să fie un neașteptat semn al cerului, aducător de nenorociri. Așa cum a și fost.

După ce Ribbentrop ne-a condus pînă la Salzburg la

[șvabii] nu mai vrea să fie încă o dată supus stăpînirii maghiare după ce s-a bucurat timp de 20 de ani de toate drepturile și libertățile pe care le-a avut în țara românească"[1].

Poziția curajoasă a poporului român față de Germania hitleristă și acoliții săi, împotrivirea sa unanimă au fost urmărite cu căldură și simpatie de către opinia publică antifascistă din numeroase țări. Astfel, călătorind în cea de a doua jumătate a lunii august 1940, împreună cu un grup de ziariști străini, în județele din vestul și nordul României, ziarista americană Rosie Philips a avut prilejul să constate, fie din discuțiile cu numeroase persoane, fie în urma propriilor sale observații, că imensa majoritate a populației Transilvaniei era îngrijorată de acțiunile revizioniste ale Ungariei horthyiste, pe care le respingea cu fermitate și se pronunța pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării. Scriindu-i, la 19 august, soțului său, aflat la New York, Rosie Philips consemna, între altele, puternicele sentimente patriotice ale românilor, mărturisind: „Transilvania le aparține din punct de vedere etnic". În convorbirea pe care a avut-o la Satu Mare cu deputatul Joseph Schönburg a reieșit poziția ostilă a șvabilor față de acțiunile revizioniste ale cercurilor horthyiste și dorința lor de a participa, alături de români, la apărarea hotarelor Transilvaniei în cazul unei agresiuni horthyiste: „Nimic mai rău nu s-ar putea întîmpla celor 600 000 germani care trăiesc în Banat și Transilvania — a declarat Schönburg —, decît să se reîntoarcă sub dominația maghiară".

[1] Cînd acest articol se afla deja în tipar, *V.Gr. Bobocescu* ne-a pus la dispoziție un document relevant în privința atitudinii de respingere fermă a acțiunilor statelor revizioniste de către evreii din România și de solidarizare a lor cu poporul român în lupta pentru apărarea integrității teritoriale a patriei comune. Este vorba despre un memoriu adresat regelui Carol II, la 11 iulie 1940, de către dr. W. Filderman, Al. Șafran și dr. I. Brucăr, în numele Federației uniunilor de comunități evreiești, din care reproducem cîteva pasaje: „În aceste vremuri de vijelioasă încercare, ce s-au abătut asupra scumpei noastre patrii, evreii români... țin cu tot respectul să proclame solidaritatea lor nezdruncinată cu destinele poporului român. Ei împărtășesc soarta obștească, suferind cu suferința românească, și nădăjduind cu nădejdea românească. Evreii din Vechiul Regat, evrei pămînteni români, născuți și crescuți de generații pe pămîntul românesc, sînt și rămîn atașați cu toată dragostea de glia românească, glie din belșug udată de sîngele celor mai buni fii ai lor căzuți în războiul de neatîrnare din 1877, în cel din 1913 și în războiul de întregire din 1916-1919. Idealurile lor s-au împletit întotdeauna cu cele ale tuturor românilor... Rechemăm la binecuvîntata pomenire generațiile care odihnesc în pămîntul sfînt al țării și îngenunchem smeriți la mormintele eroilor, care fără deosebire de credință religioasă și-au dat viața pentru ridicarea și propășirea României. Cu nestrămutată hotărîre și cu oțelită voință, evreii românise simt uniți cu poporul român..."

---

gară, fără ca să se fi stabilit între noi o cordialitate mai mare (nenorocirea a fost că și de astă dată el a făcut drumul în mașină cu Gigurtu, eu rămînînd cu Fabricius pe care-l vedeam în fiecare zi și la București), ne-am îndreptat cu același tren special cu care venisem din România, prin Brenero, către Roma.

În tren, prima mea grijă a fost să dictez proaspăt lui Manarovici al meu, stenograf și atașat la cabinet, notele de conversație cu Ribbentrop și Hitler.

A doua zi dimineața, sosire la Roma. De data aceasta, conform protocolului italian, nu ne-a primit la gară decît Ciano, Mussolini considerîndu-se mai mult decît un prim-ministru și neobișnuit să salute la sosire nici pe primii miniștri ai unor țări mai mari decît România.

...Prima întrevedere a fost, bineînțeles, cu contele Ciano, afară de noi fiind prezenți miniștrii plenipotențiari [Pellegrino] Ghigi [ministrul Italiei la București] și [Raul] Bossy [ministrul României în Italia]. Ciano a debutat prin a-și arăta credința că foarte curînd vor (!!) porni atacul împotriva Angliei și, ca urmare, dezastrul definitiv al acesteia. Înainte însă de a porni ofensiva împotriva Angliei, Ciano a luat ofensiva — care era mult mai ușoară! — împotriva noastră, atacînd politica României din trecut, care a culminat cu sancțiunile[1], cu garanțiile franco-engleze[2] și cu faimoasa frază a lui Titulescu: „alungați sălbaticii"[3]. Curios este că nu a vorbit cu simpatie nici de Gafencu, de care totuși se exprimă amabil în memoriile lui..

Repetînd aceeași placă a necesității unei înțelegeri cu ungurii, nu a știut să-mi dea un răspuns plauzibil și sincer la întrebarea mea de ce presiunea Ungariei care se exercită de 20 ani ar constitui acum un element nou, care cere numaidecît o soluție. Gigurtu i-a declarat că „noi sîntem de acord să începem tratative pe bază de schimb de populație, dar că nu am putea să ieșim dincolo de limitele principiului etnic"...

Mussolini ne-a primit în același faimos birou de la Palatul Venezzia în care-l mai văzusem de atîtea ori, cu o nuanță de cordialitate specială pentru mine, ca pentru un vechi cunoscut. În fața biroului Ducelui erau numai două scaune, pentru Gigurtu și pentru mine și, timp de o oră și jumătate, cît a durat conversația, Ciano a stat în picioare, ca un minuscul secretar, luînd note aplecat într-o penibilă poziție deasupra biroului lui Mussolini!

Gigurtu și-a făcut expunerea lui corectă, ca și la Hitler, eliminînd bineînțeles toate părțile care priveau specific Germania.

---

[1] La 10 octombrie 1935, în urma atacării Abisiniei de către trupele fasciste italiene, Adunarea Societății Națiunilor Unite a adoptat o hotărîre prin care Italia a fost declarată agresoare, cerîndu-se aplicarea sancțiunilor economico-financiare prevăzute pentru astfel de cazuri în Pactul de constituire al Societății Națiunilor Unite.

[2] Se referă la garanțiile date de Franța și Anglia la 13 aprilie 1939 României și Greciei.

[3] În vara anului 1936, cînd Societatea Națiunilor a luat în discuție problema ridicării sancțiunilor Italiei la dezbateri a fost invitat să participe și fostul împărat al Abisiniei. Prezența acestuia în sală a fost întîmpinată cu proteste violente de către ziariștii italieni aflați în tribune. Atunci, N. Titulescu a pășit în mijlocul incintei, cerînd președintelui să scoată din sală pe tulburenți.

Mussolini a răspuns ca și toți ceilalți de pînă atunci tot cu un rechizitoriu adresat României și politicii ei! Era a patra oară în două zile cînd auzeam aceleași învinuiri, făcute pe același ton abia reținut cu care se mărturisesc amărăciunile orgoliului rănit și nevindecat! Și el a reluat tema sancțiunilor și a garanțiilor franco-engleze...

Mussolini ne-a repetat și el că sistemul politic creat prin Tratatul de la Trianon s-a prăbușit și că, deci, „Ungaria se găsește acum îndreptățită să ne ceară o revizuire..."

În sinteză, întrevederea cu Mussolini nu a avut nici pe departe însemnătatea aceleia cu Hitler, fiindcă Mussolini — care desigur primise între timp telegrafic notele de conversație de la Berchtesgaden — a urmat cu o fidelitate aproape servilă linia lui Hitler, neîndrăznind să gîndească singur în problemă neintervenind cu nici o soluție pe care ar fi putut-o scoate din vastele lui resurse personale. De altfel, impresia generală pe care mi-a făcut-o Mussolini, pe care îl cunoșteam de atîta vreme așa de bine, a fost aceea de vizibilă „baisse". Era obosit după două ore de călărie (cine o fi fost idiotul care l-a învățat să împletească activitatea intelectuală cu cea sportivă, suprapunînd două oboseli, iar nu compensînd pe una cu cealaltă?) și în totul mai puțin viu și mai fără relief în conversație de cum era altădată.

Important de la vizita la Mussolini este faptul că el a confirmat în totul aceleași puncte fixate de Hitler, și anume tratativele libere, fără nici un termen, cu excluderea oricărei intervenții a Axei și cu atît mai mult a ideii de arbitraj...

Prezentarea și selecția textelor:
Gheorghe BUZATU,
Marian ȘTEFAN

CARȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. B. ȚARA ROMÂNEASCĂ. VOL. XXV** *(ediție de* **Damaschin Mioc, Maria Bălan, Ruxandra Cămărășescu, Coralia Fotino).**

Editura Academiei, București, 1985, 598 pp., 63 lei: *435 documente interne, în mare parte inedite, din anii 1635-1636.*

● **ARHEOLOGIA MOLDOVEI.**

Editura Academiei, București, 1985, 136 pp., 22,50 lei: *volumul zece al culegerii de studii editate de Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol" din Iași.*

● **V. Cristian — CONTRIBUȚIA ISTORIOGRAFIEI LA PREGĂTIREA IDEOLOGICĂ A REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848.**

Editura Academiei, București, 1985, 206 pp., 14,50 lei: *evidențierea rolului determinant pe care cunoașterea istoriei a poporului român l-a avut în gîndirea și acțiunea revoluționarilor pașoptiști.*

● **Ioana Constantinescu — ARENDĂȘIA ÎN AGRICULTURA ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI A MOLDOVEI PÎNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC.**

Editura Academiei, București, 1985, 204 pp., 14,50 lei: *contribuții la studierea procesului de destrămare a feudalismului și de apariție a capitalismului în agricultură.*

● **D. Șandru — CREDITUL AGRICOL ÎN ROMÂNIA. 1918-1944.**

Editura Academiei, București, 1985, 180 pp., 17,50 lei: *pagini de istorie economică și socială.*

● **Teofilact Simocata — ISTORIE BIZANTINĂ** *(traducere, introducere și indice de* **H. Mihăescu).**

Editura Academiei, București, 1985, 212 pp., 19 lei: *principala scriere istorică a unui cărturar din sec. VII, consacrată domniei împăratului Mauricius (582-602).*

● **Dumitru Mărtinaș — ORIGINEA CEANGĂILOR DIN MOLDOVA** *(ediție de* **Ion Coja** *și* **V.M. Ungureanu;** *cuvînt introductiv:* **I. Dumitriu-Snagov).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 208 pp., 34 lei: *studiul reliefează, pe baza unei bogate argumentații istorice, etnografice, lingvistice, apartenența la etnia românească a acestei populații.*

● **BUCUREȘTI.**

Editura Sport-Turism, București, 1985, 460 pp., 35 lei: *monografia Capitalei noastre, elaborată de un colectiv de autori coordonat de* **Nicolae Croitoru** *și* **Dumitru Târcob.**

● **Hadrian Daicoviciu, Dorin Alicu — COLONIA ULPIA TRAIANA AUGUSTA DACICA SARMIZEGETUSA.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 246 pp., 16 lei: *ghid al vestigiilor arheologice din fosta capitală a Daciei romane.*

● **V.I. Mihelsen, M.I. Ialighin — PODUL AERIAN** *(traducere din limba rusă:* **Nicolae Vrublevski).**

Editura politică, București, 1985, 176 pp., 10 lei: *mărturii din epopeea apărării Leningradului asediat de naziști.*

● **Mircea Duduleanu — OCTAVIANUS AUGUSTUS.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 488 pp., 44 lei: *viața și faptele primului împărat roman (27 î.e.n.-14 e.n.).*

PLANȘELE NOASTRE

①②③④Imagini ale vieții românești din Transilvania de la sfîrșitul veacului trecut și începutul secolului nostru. Fotografii realizate de Leopold Adler (din care am publicat și în nr. 7/1984): a) În gară la Găvajdia, jud. Timiș; b) Scheii Brașovului; c) Locuitori din Răcășdia, jud. Caraș-Severin; d) Mineri și e) ciobani la Ghelari; f) Întrunire electorală la Hunedoara; g) Biserica din Densuși; h) Castelul Bran. Fotografii inedite aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S.R.

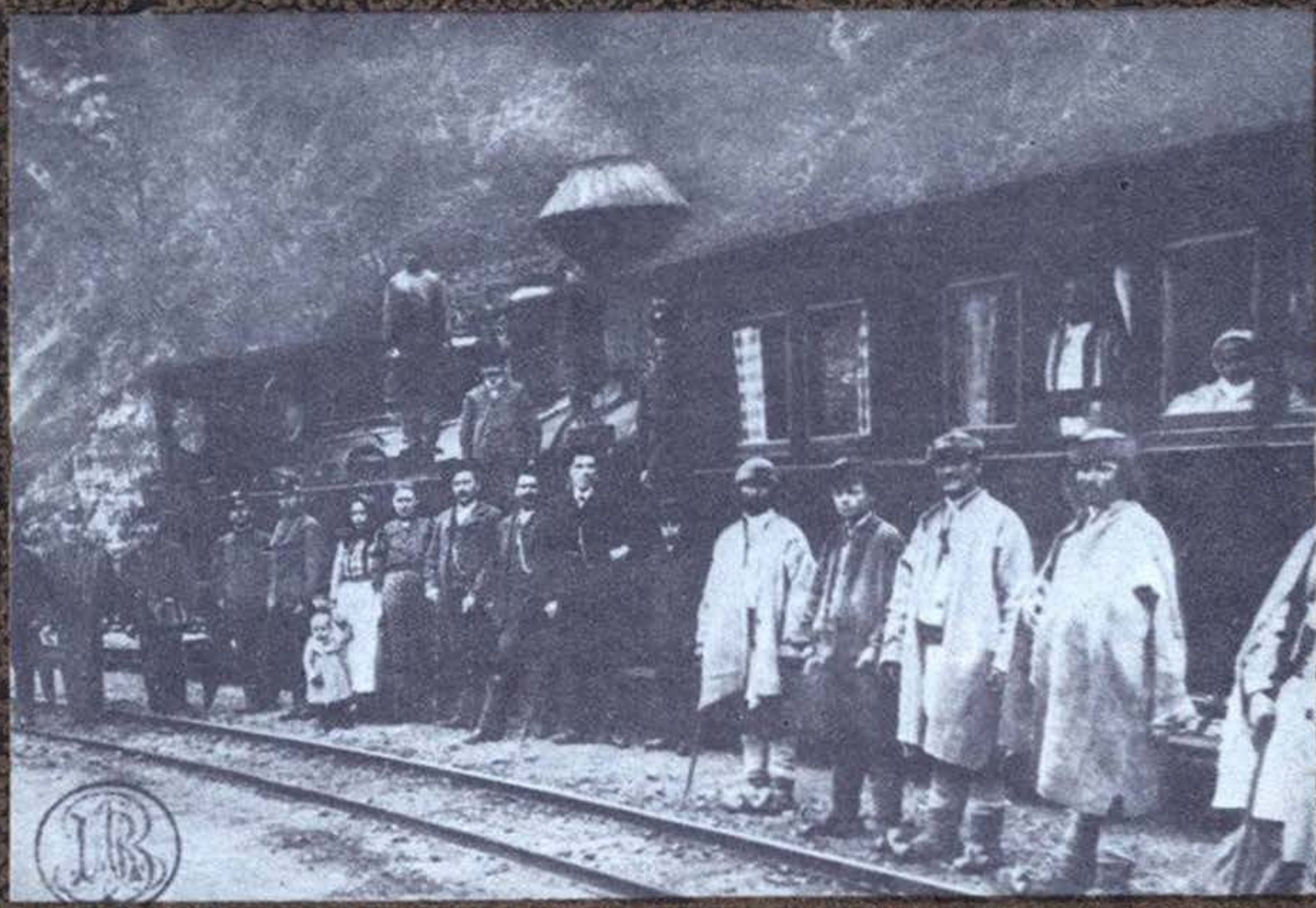

a

b

c

d

e

f

g

h

PE URMELE STRĂMOȘILOR (II)

ION POPESCU-PUȚURI

Fondatorii dinastiei arsacide și, totodată, ai marelui imperiu cu același nume — Arsaces I și fratele său Tiridate, care i-a urmat la tron — erau, înaintea revoltei împotriva seleucizilor, satrapi în Bactriania, provincie care cu multă vreme în urmă fusese populată de un mare număr de dahi europeni. Ei au impus de altfel numele întregii țări de acolo care mai era cunoscută și sub numele de Dahia (foarte asemănător cu Dacia). De aici, și concluzia istorică că cei doi arsacizi erau prin naștere de origine bactriană, origine pe care — spune renumitul om de știință Saint Martin — o confirmă și marele istoric al antichității, Strabon.

Bactriania era situată la extremitatea nord-estică a Persiei antice, spre fruntariile cu India, la izvoarele marelui fluviu Oxius (Amu Daria). Cuprindea toate provinciile orientale ale Persiei, inclusiv Parthiene, regiune situată la sud-vestul ei, de unde își trage și numele Imperiul part.

Movses Khorenați, istoric armean[1], scrie în lucrarea sa că Arsaces a ridicat pentru prima oară stindardul revoltei contra regilor seleucizi — urmași ai lui Alexandru Macedon, care au stăpînit o vreme această parte a lumii — în celebrul oraș Balch[2]. El numește acest oraș, casa de naștere originară a prinților parți (adică arsacizi). Semnificativ este faptul că locuitorii Bactrianiei sînt menționați în scrierile armenești cu numele de balchvouni sau balchaving (palhavans), adică „oameni din Balch". Orașul Balch este foarte vechi, fiind considerat, după tradițiile persane, drept patria lui Zoroastru (Zaratustra), marele reformator iranian, și reședință a unor regi persani, locul unde s-au desfășurat luptele cu sciții turanieni, care nu erau alții decît geții europeni, tisageții.

Orașul Balch se identifică cu capitala Bactrianei, pe care grecii o numeau, după numele țării, Bactra. Istoricul Strabon o plasează pe marginea unei ape, ce se varsă în marele fluviu Oxius.

Dacă s-a păstrat numele de Balch, și nu de Bactra, așa cum i-au spus grecii, faptul este explicabil, deoarece autohtonii nu au dat niciodată orașului lor această denumire. Bactra și Bactriania, după cum a observat Herodot, sînt derivate din cuvîntul persan bachter care înseamnă orient. De remarcat că locuitorii imperiului arsacid, pe baza unei obișnuințe îndelungate, dădeau provinciilor nume după poziția lor geografică. Astfel, Bactriania semnifica Orientul, Asia minoră, care era situată la apus de Persia, apare în opera Șahnamé a istoricului Firdousi sub numele de Chawer, adică Occident; Faristanul, Charvanul și provinciile limitrofe sudice erau numite Nimrouz, adică Miază-zi. Perșii înșiși numeau mari părți din antica Bactriania cu numele de Chorassan, care înseamnă Casa soarelui.

Același scriitor armean Movses Khorenați precizează că denumirea de Balhavig sau Balhavouni, dată arsacizilor de către perși, a durat pînă în timpul domniei lui Mitridate cel Mare, între anii 173 și 137 î.e.n. „Arsaces — spune istoricul armean — a venit în Balch unde și-a stabilit reședința regală, motiv pentru care posteritatea l-a numit Balhavig".

Acest nume a continuat să fie purtat de casta domnitoare și în sec. III e.n. La un moment dat, dinastia parților s-a stins în linie bărbătească; o nouă ramură a familiei a fost investită cu autoritatea suverană. Această ramură a lui Ardases s-a divizat în curînd în alte patru ramuri, dintre care trei au adoptat numele de Balhavig sau Balhavouni, la care s-a asociat o a doua denumire pentru a se distinge unele de altele. Astfel, ele se numeau Garenii-balhav, Sourenii-balhav și Azibahabiedi-balhav. Ultima s-a stabilit în Armenia, unde și-a păstrat pînă în secolul XIII e.n., numele de Balhavouni.

Aceste ramuri, care au domnit peste întinse teritorii ale Asiei Mici și Orientului Mijlociu, au fost, potrivit aprecierii mai multor cercetări, de origine europeană, balcanici care în roirea lor spre răsărit au purtat și folosit acest nume de balhavouni. Așadar, termenul Balcani reprezintă o moștenire din vechime, cu deosebite semnificații istorice[3].

ARDEWAN sau ARTABAN V, ultimul rege al parților I, 31, vezi Artaban V.

ARDJASP, rege al Touranului; întinderea posesiunilor sale, I, 15.

ARDZROUNIENI, nume al unei familii armene stabilită în teritoriul grec, II, 291; vezi notele editorului, II, 369.

ARETAS, rege al arabilor, susține un război împotriva lui Pompei, II, 106.

[1,2] *Magazin istoric*, nr. 7/1983; 2/1972.

[3] Continuăm să prezentăm indicele de nume și locuri la opera lui J. Saint-Martin, *Fragment d'une histoire des Arsacides*. Precizăm că cifrele romane indică volumul, iar cele arabe pagina la care se află menționate denumirile respective.

AREVPANOS, oraş undc a fost martirizat Sf. Bartolomcu, I, 138.
ARIAMNES, rege al Edessci, trădează pe Crassus, I, 109; confundat en Abgare, *ibid*; vezi notele ei:itorului, II, 364 şi 365.
ARIARATHE, rege al Capadochiei, dă azil lui Antiochus Hierax, I, 300; de comun acord cu Heraclide, el aţliţă pe un concurent al lui Demetrius Soter, I, 340, 347; este dctronat de Demetrius Soter şi se rctragc la Roma, I, 349; data acestui eveniment, I, 349.
ARIOBARZAN, rcge al Capadochiei, alungat de Mithridate şi Tigran, este reintronat de Sylla, pretor al Asiei, II, 91. ARIOBARZAN, pus pc tronul Armeniei de Caius Iulius Caesar, II, 157; moarc şi lasă tronul lui Erato, II, 167.
ARISTION, asediat în Atena de către Sylla, II, 278.
ARIUS, fluviu în Bactriania, astăzi riul Hérat, I, 325.
ARMAVIR, veche capitală a Armeniei; aşezarea ei, I, 166; Erovant îşi mută reşedinţa aiel înainte de a construi Erovantaschad, I, 166.
ARMENIA. Dată a stabilirli parţilor în acest regat, I, 366; Eroarea lui Fréret privitoare la această dată, I, 366 şi urm.; Mithridate I ocupă Armenia şi fondcază un regat care avea al doilea rang în imperiul part, I, 54, 56, 338, 348, 364; acest regat, după ce a uzurpat pentru o vreme primul rang, coboară din nou la rangul doi, I, 84; II, 280; este apoi rcdus la gradul al treilea, I, 91, 312 şi urcă în celc din urmă la al doilea, I, 91; organizarea feudală a acestui stat, I, 57, 92; politica romanilor faţă de Armenia, I, 92, 93; frontierele de sud ale regatului, I, 96; avantajelc pe care ţara le oferea apărării parţilor, I, 100; Armenia estc primul regat creştin, II, 290; familia rcgală arsaeidă se menţine aiei peste o sută cincizeci de ani după naşterea lui Isus Christos, *ibid*; Armenia îşi apără cu greutate independenţa împotriva perşilor, *ibid*; tratat de împărţire între Théodosie cel Tînăr şi perşi, *ibid*.
ARSACES, ARSCHAG, ARSCHEK, forme diverse ale aceluiaşi nume, I, 252. Era nume comun la perşi; a fost purtat de Artaxerxes Manemon, după Ctesias, I, 291-293; vezi notele editorului, II, 346.
ARSACES, fiul lui Phriapite, strămoş al famliiei Arsacizilor, după Arrian, I, 292; ARSACES şi fratele său Tiridate se revoltă împotriva lui Agathocle sau Phérécles, I, 39; ei îl omoară şi ocupă Parthyene, ai căror satrapi erau, I, 39, 40, 289; II, 257, 258; nu vor să se supună lui Théodote sau Diodote, I, 289; II 258; Arsaces fondează în Parthyene un stat independent, I, 39, 174; cei doi fraţi erau din familia Achemenizilor, I, 40, 291; şi de origine scitică, I, 41, 292, 311; Arsaces a dat numele său descendenţilor. Fiecare din ei purta, în afară de acesta, un nume particular, I, 44, 292, 293; confundat de majoritatea istoricilor cu fratele său Tiridate, I, 285, 315; durata foarte scurtă a domniei sale, I, 295, 290; este ucis într-o luptă, I, 286, 290; moartea lui pune probabil capăt revoltei Parthyenei împotriva seleucizilor, I, 286; caracterul său, I, 291; data morţii sale, I, 293; II, 258; vezi notele editorului, II, 340, 341. ARSACESI, fiul lui Valarsace, estc asociat de tatăl său la coroana Armeniei, I, 80. ARSACES sau ARSCHAG, numc dat de armeni succesorului lui Mithridatè II, vol. II, 93; identic cu Phraatc III, vol. II, 107. ARSACES II, fiul lui Artaban III, este pus de tatăl său pe tronul Armeniei, II, 181, 187; miniştrii săi îl ucid, II, 183. ARSACES CEL MARE, acelaşi cu Mithridate I, vol. I, 368, 416, 417, 419.
ARSACIA, oraş din Parthyenc, I, 2.
ARSACIZII. Ei sînt în mod curent numiţi parţi, I, 1; originea lor, I, 20 şi urm.; II, 270, 303, 304; istoria lor cste greu de cunoscut, II, 303, 304; data fondării imperiului lor, I, 38 şi urm.; frecventele lor revolte împotriva succesorilor lui Alexandru, I, 35; succesele lor, I, 36; întinderea imperiului lor, I, 36, 174, 175; ei se împart în patru ramuri, dintre care cea mai mare guvernează Persia, I, 36; a doua obţine Armenia, a trela, provinciile indiene vecine eu Persia; a patra regatul massageţilor sau seiţilor, I, 37, 312; II, 272, 273; planul urmat în *Istoria arsacizilor*, I, 37, 38; unii autori cred că ei erau bactrieni de origine; pentru care motiv, I, 39, 40; II, 270; tradiţii păstrate de armeni asupra originii lor, I, 41 şi urm. ARSACIZII DIN PERSIA. Epoca în care ei s-au împărţit în patru ramuri, I, 43, 45; II, 179, 202; numele celor patru ramuri sau triburi, I, 46, 47; după ce au dominat timp de aproape cinci sute de ani, Arsacizii din Persia sînt deposedaţi de coroană de către Ardeschir, fondatorul dinastiei Sassanizilor, I, 49; II, 220, 264; acesta este susţinut în revolta lui de două ramuri colaterale ale familiei regale a Arsacizilor din Persia, I, 51, 52; II, 285; posteritatea acestora se menţine încă mult timp în Persia, I, 54; II, 286, 287; organizarea regatului Arsacizilor din Persia, I, 175, 180; ei abuzează de puterea lor, I, 175; numiţi Moulouk-al-Thèwaif şi Aschkanieni de către scriitorii orientali, I, 34, 44, 45, 180; II, 231; titluri luate de Arsacizii din Persia, I, 181, 436 şi urm.; epoca distrugerii imperiului lor, I, 209; contradicţii asupra epocii fondării acestuia, I, 209, 210, 267; II, 219, 249 şi urm.; ce dată i se atribuie în general I, 209; II, 219; în ce an trebuie fixată I, 210, 267; II, 220; durata reală a dominaţiei Arsacizilor, I, 210, 215, 371; II, 248, 264; durata totală a acestei dinastii, după autorii orientali, I, 215, 217; II, 232, 234; presupunerile acestora sînt mai mult ipotetice decît reale, I, 217; durata puterii parţilor, după scriitorii greci, I, 218, 219; eroarea cronologică aflată în calculul lor, lămurită de o tradiţie persană, I, 219, 228; II, 238; succesiunea regilor Arsacizi din Persia este foarte obscură; cauza, I, 228, 230; insuficienţa izvoarelor de care dispunem pentru a întocmi o listă I, 230, 234; II, 222; singuri armenii dau o listă foarte exactă, I, 234; dificultăţile pe care le prezintă la prima vedere această cronologie, I, 241; explicată prin ordinea de succesiune folosită la parţi, I, 242, 251; şi prin obiceiul de a desemna pe suveranii parţi mai ales prin porecle decît prin numele lor proprii, I, 251, 421, 423; Movses Khorenaţi şi Justin ajută la determinarea epocii fondării monarhiei parte, I, 268; erori relevate în relatarea lui Justin, I, 268, 271; II, 249, 252; şi în cea a multor istorici, I, 271, 276; II, 253, 257; dificultatea textului lui Justin este lămurită de Movses Khorenaţi, I, 276, 277, 283, 285; II, 263; motivele pentru care este plasată cînd sub domnia lui Antiochus Zeul, cînd sub cea a lui Seleucus Callinicus, I, 286, 287; acest punct al cronologiei confirmat de un istoric persan, I, 287, 288; utilitatea lucrărilor orientalilor, I, 288, 289; II, 232; pentru a eîştiga simpatia popoarelor din Orient, Arsacizii îşi leagă originea de regii Achemenizi ai Persiei, I, 291; ci aparţineau popoarelor scitice, I, 292, 311; şi de la origine, ei au exercitat o mare influenţă asupra acestora, I, 310, 311, 313; aceastâ popularitate i-a ajutat la alungarea grecilor din ţinuturile de dincolo de Tigru, I, 313, 314; Arsacizii menajează pe supuşii lor greci, I, 447; lista cronologică a regilor Arsacizi din Persia, vol. II, tabloul nr. 1[1]. ARSACIZII DIN ARMENIA. Fondarea dinastiei lor, I, 59, 62, 348. Dificultăţi în fixarea cronologiei evenimentelor din istoria lor, I, 61; vezi notele editorului, II, 352; decăderea familiei regale a Arsacizilor din Armenia, II, 189, 290; mulţi prinţi din această familie se stabilesc în Grecia, II, 290, 291; alţii, către sec. al XI-lea e.n. se remarcă în Armenia II, 291, 292. Aceştia păstrează denumirea de *Balhavouni* şi se împart în două ramuri, cea din Cilicia şi cea din Any; datele stingerii acestor două ramuri, II, 291, 292; lista cronologică a regilor Arsacizi din Armenia, vol. II, tabloul nr. 2 şi 3 ARSACIZII DIN RAMURA A TREIA sau ARSACIZII DIN BACTRIANIA. Ei sînt numiţi regi de *Kouschan* de către armeni şi chinezi; puterea lor, II, 273; nu trebuie confundaţi cu Arsacizii din nord, I, 37, 312; II, 272-286; regatul Kouschan sau al Arsacizilor din Bactriania susţine cu succes, după anul 370 e.n., un război împotriva lui Şahpur II, regele Persiei, II, 287; după Masoudy regatul mai exista încă spre mijlocul sec. X, II, 288; epoca distrugerii lui este necunoscută, *ibid*. ARSACIDES DIN RAMURA A PATRA. Sînt numiţi fără deosebire *Arsacizii din nord*. *Arsacizi septentrionali*, *regi ai sciţilor*, *regi ai massageţilor*, *regi ai alanilor*. I, 37 312; II, 272, 273, 305 şi 306; întinderea dominaţiei lor, II, 273; după expediţia nereuşită a regelui lor Sanésan, în Armenia, Arsacizii septentrionali au trebuit să renunţe să domnească asupra alanilor către anul 370 e.n., II, 288; regatul lor este distrus de huni, *ibid*; împrăştierea triburilor alanilor în India, Caucaz şi în Europa, II, 288, 289. ARSACIZII DIN RAY, în ce epocă stăpîneau acest oraş şi o parte din Media; Arsacizii din Persia, II, 287; Bahram Çiubin şi dinastia Şamanizilor, care domnea asupra Persici orientale şi asupra Transoxianei, coborau din aceşti Arsacizi, *ibid*. ARSAME, prinţ din Armenia, puţin cunoscut, I, 98; fondator al oraşului Arsamosate, *ibid*; medalii care îi sînt atribuite *ibid*.
ARSAMOSATE, oraş din Armenia, fondat de Arsame, I, 98; nume dat de armeni şi arabi, I, 98, 99.
ARSCHAG, fiu şi succesor al lui Valarsaces, I, 62; durata domniei lui

[1] Lucrarea prezintă un *Index parthorum regnum cum eorum titulis* (Indice sau lista regilor parţi cu titlurile lor) din care aflăm numele celor 31 Arsacizi care s-au intitulat „regi ai regilor", precum şi titulatura lor întreagă, aşa cum figura pe emisiunile monetare speciale: *basileis basileon*, *Arsakis energhetis*, *epifanis*, *filellin*, subliniindu-se astfel caracterul puterii lor şi natura divină a stăpînirii pe care o exercitau.

I, 62. ARSCHAG, nume dat de armeni lui Tiridate, I, 318. ARSCHAG, nume alterat în *Aschek* într-o epocă foarte veche, I, 252.

ARSCHAGAN, rege al Armeniei; numele lui înseamnă Arsacid sau Arsaces, I, 252; II, 88, 89; acest nume este alterat în Aschkan, I, 252; II, 89; Arschagan, după armeni, a fost succesorul lui Mithridate I, vol. I, 370; este același cu Mithridate II, vol. I, 373; II, 3, 87.

ARSCHAM sau ARDCHAM, fiul lui Ardasches și fratele lui Tigran, ales ca rege al Edessei și Nisibei, I, 93; durata domniei lui, I, 97; dificultăți prezentate de relatările despre el ale istoricilor armeni, I, 97, 98; era, se pare, fiul lui Gouras, fratele lui Tigran, I, 98; este probabil același cu Maanou Tsaféioul, I, 112; rezidă la Nisibe și a cucerit probabil Edessa, I, 115.

ARSCHAVIR sau ARSCHEVIR, etimologie probabilă a acestui nume, I, 252; dus în Armenia și în imperiul de la Constantinopol de către Arsacizii fugari, I, 252, 253. ARSCHAVIR, fiul lui Kamsar, se refugiază în Armenia și devine șeful familiei Kamsarakane, II, 289.

ARSCHEVIR sau ARSCHAVIR, același cu Phraate IV, vol. II, 162, 176; vezi Phraate IV.

ARSCHEZ, rege al parților, același cu Orodes I, vol. II, 133, 134, 162; vezi ORODES I.

ARTABAN I, fiul lui Tiridate, rege al parților, se refugiază în Hyrcania, I, 186; este constrîns să recunoască supremația lui Antiochus Epiphanus, I, 186; invadează Media; I, 317, 321; data acestei expediții, I, 320; data urcării sale pe tron, I, 320, 321; este alungat din Media de Antiochus cel Mare, I, 322, 324; încheie pacea cu regele Sirlei, I, 324; luptă sub drapelele acestuia împotriva lui Euthydème, rege al Bactrianiei, I, 327; este numit *Ardaschès* de către armeni, I, 329, 421; durata domniei sale, I, 329; data morții lui, I, 330; vezi notele editorului, II, 345. ARTABAN II, fiul lui Priapatius, urmează nepotului său Phraate II, vol. I, 331; II, 81, 82; angajat în disputele pentru coroana acestuia, II, 2, 3, 88; continuă războiul împotriva sciților, este rănit într-o bătălie și moare, II, 81, 276; durata domniei sale, II, 81, 82; vezi notele editorului, II, 364. ARTABAN III, rege al mezilor, este adus la tron de parți, I, 178; II, 166, 178, 282; originea probabilă a titlului său de rege al mezilor, II, 166, 167, 178, 179; este învins de Vononès I, pe care îl înfrînge apoi complet, II, 167, 168; în care epocă, II, 188; devine stăpîn al Armeniei și pune pe tron pe fiul său Orodes, II, 169; cere reînnoirea vechilor tratate dintre parți și romani; în ce condiții, II, 169; pacea este încheiată, II, 170; susține cu succes războaie împotriva popoarelor vecine, II, 171; ia sub protecția lui pe căpeteniile evreilor revoltați, II, 173; armenii îl numeau *Ardaschir*, I, 118; sau *Ardaschès*, II, 176, 180 — eroare comisă de Moyses Khorenati în legătură cu acest prinț, II, 177, 178; Artaban își reînnoiește pretențiile asupra Armeniei, unde stabilește rege pe fiul său Arsaces I, vol. II, 180, 181, 187; succesele sale împotriva romanilor, II, 182; se face detestat de supușii săi, II, 182; este învins de Pharasmane, II, 184, 187; se refugiază în provinciile septentrionale ale imperiului său, II, 185; recîștigă tronul fără luptă, II, 186, 187; alungă pe Mithridate din Armenia și înaintează spre frontierele Siriei, II, 187, 188; scrie lui Tiberius scrisori arogante, II, 182, 188; încheie pace cu Caligula, II, 188; motivele care îl determină, II, 188, 189; o nouă răscoală a parților îl obligă să fugă în Adiabene, I, 117; II, 189; în ce epocă, II, 189, 190; regele Izate îl primește cu cele mai mari onoruri și negociază cu succes reînscăunarea lui pe tronul parților, II, 190, 283; drept recunoștință, Artaban îi dă orașul Nisibe, I, 102, 145; împarte în trei triburi regale pe Arsacizii din Persia, I, 46, 47; II, 202; data morții lui Artaban și durata domniei sale, II, 176, 190; vezi notele editorului, II, 329. ARTABAN, fiul lui Artaban III, este ucis de fratele său Gotarzes, II, 191. ARTABAN IV, rege al parților, urmează lui Vologèse I, vol. II, 371. ARTABAN V, ultimul rege din dinastia Arsacizilor din Persia, moare luptînd împotriva lui Ardeschir, fiul lui Babek, II, 220; data morții sale, II, 220, 222, 234.

ARTABAZANE, unul din descendenții lui Atropates, încearcă să-și extindă limitele statelor sale; este forțat să încheie pacea, I, 354, 355.

ARTACONA sau ARTACANA, oraș din Parția, I, 2.

ARTAGERA, fortăreață din Armenia, cucerită și distrusă de Caius Iulius Caesar, II, 157.

ARTASIRAS, vezi ARDESCHIR.

ARTAVASDE I, rege al Armeniei, cel mai tînăr dintre fiii lui Tigran I, îi urmează la tron, după ce fusese asociat la domnie, I, 79, 80; II, 82; învinge pe Tigran cel Tînăr, care îi disputa tronul, I, 81; se apropie de Orodes, regele parților, I, 81; merge în întîmpinarea lui Crassus care pornise împotriva parților, I, 83; II, 113; trădează pe romani, I, 81; se aliază cu Orodes și dă pe fiica sa în căsătorie lui Pacorus, I, 83, II, 116; renunță la titlul de rege al regilor, păstrîndu-și posesiunea asupra provinciilor uzurpate de Tigran, I, 83, 84; îndeamnă pe Antonius să atace pe parți prin Armenia; motivul, II, 136; trădează pe Antonius, I, 88, 89; II, 138, 140; acesta din urmă disimulează proiectele sale de răzbunare, II, 140; îl invită pe Artavasde să vină să se întîlnească cu el la Nicopolis pe Lycus, II, 141; Artavasde, temîndu-se de vreo trădare, declină această invitație, *ibid.*; mai tîrziu, el cedează la insistențele lui Dellius și se duce la Antonius; este întemnițat și dus la Alexandria din Egipt, unde Antoniu pune să i se taie capul, I, 89; II, 142; Artavasde este probabil același cu Ordoadiste, II, 82. ARTAVASDE II, rege al Armeniei, este detronat de supușii săi, II, 153; August ordonă lui Caius să-l repună pe tron; Artavasde moare înainte de executarea acestui ordin, II, 155. ARTAVASDE, rege al mezilor, este aliatul lui Phraate, regele parților, I, 88; are drept dușman pe Artavasde, regele Armeniei, *ibid.*; este atacat de romani, I, 89; II, 136, 137; își lasă femeile și copiii în orașul numit Phraata, Praaspa sau Véra; acest oraș este asediat în două rînduri, de către Antonius, care nu poate să-l ocupe, II, 137, 138; o nouă ostilitate izbucnește între regele Armeniei și regele mezilor; acesta din urmă se ceartă în același timp, cu regele parților, II, 141; el se aliază cu Antonius, prin intermediul lui Polémon, și îi furnizează trupe, II, 141-143; Antonius îl lasă fără ajutor, II, 143; totuși Artavasde reînnoiește o alianță cu Antonius, care îi acordă ajutoare în trupe și îi dă o parte din Armenia; de partea lui, el predă lui Antonius drapelele luate lui Oppius Statianus și îi dă pe fiica sa Iotapé, care îi fusese cerută în căsătorie de Alexandru, fiul lui Antonius și al Cleopatrei, I, 80; II, 143; cu ajutorul romanilor, Artavasde respinge pe parți, II, 144; atacat din nou de Phraate, el este învins și deposedat de statele sale, *ibid.*; profită însă de o ocazie favorabilă pentru a reintra în regatul lui, I, 90; II, 144, 145; după bătălia de la Actium, refuză alianța propusă de Antonius, tratează cu August care, apoi, îi dă regatul Micii Armenii, I, 90; II, 145; deposedat pentru a doua oară de statele sale, se refugiază pe lîngă August, care i-o înapoiază pe Iotapé, II, 145; vezi notele editorului, 318.

ARTAXATE, oraș fondat de Artaxias, I, 59; vechi capitală a Armeniei, I, 102; arsă de Corbulon, II, 209.

ARTAXERXES, nume identic cu cel de *Ardasches*, I, 255; în diversele alterări suferite, își păstrează totuși semnificația de mare rege, I, 257, 266, 433. ARTAXERXES MNEMON purta numele de Arsaces înainte de a se urca pe tron, I, 291, 292; este același cu Ardeschir Rahman al orientalilor, I, 292.

ARTAXES, nume identic cu cel de *Ardasches*, I, 255. ARTAXES II, fiul lui Artavasde, rege al Armeniei, obligat să fugă din fața lui Antonius, se refugiază la parți, I, 90; II, 142; cu ajutorul lor, se urcă din nou pe tron, I, 90; II, 144; August, în scurtă vreme, îl înlocuiește cu fratele său Tigran II, vol. I, 90.

ARTAXIAS, nume scump armenilor, identic cu *Ardachès*, *Artaxès* și *Artaxerxes*, I, 255; Zenon ia numele de Artaxias, I, 255; II, 169. ARTAXIAS, guvernator al Armeniei, devine independent, I, 58, 59; dă azil lui Hannibal și fondează Artaxate, I, 59; Strabon spune că Tigran deține din Artaxias, I, 58; rectificare și cauză a acestei erori, I, 59-61; Artaxias este învins de Antiochus Epiphanus, I, 340; vezi notele editorului, II, 316. ARTAXIAS, vezi ARDASCHES.

ARTIBARA, vezi ASTIBARA.

ARTOADISTE sau ORTOADISTE, rege al Armeniei, este detronat de Mithridate, regele parților, I, 55; este confundat cu Artavasde, ultimul rege al Armeniei, I, 55; II, 82, 83; era probabil fiul lui Artaxias, I, 59.

ASAAC, oraș fondat de primul dintre Arsacizi, I, 252.

ASBAHABIEDI BAIHAV, nume al celei de-a patra ramuri a Arsacizilor din Persia, născută din Arschavir, I, 46, 47; semnificația acestui nume, *ibid.*

ASBOURAGES, patriarh armean; nume identic cu Sboraee, I, 145.

ASCHEK, alterare din Arschag sau Arsaces, I, 252; ASCHEK primul prinț dintre Moulouk-al-thewaif, descindea după părerea orientalilor din Ardeschir Bahman, I, 292.

ASCHKAN, alterare a numelui lui Arschagan, I, 252.

ASCHKANIANS sau ASCHKANIENS, nume dat parților de scriitorii orientali, I, 34, 180; originea acestui nume, II, 89, 231.

ASIANI, trib scit, II, 68, 69, 71, 76, originea lui, II, 69.

Octombrie 1711. De cîteva luni, ţara românească a Moldovei se afla sub ocupaţia trupelor otomane, ca urmare a înfrîngerii forţelor aliate moldo-ruseşti, la Stănileşti pe Prut (18-22 iulie 1711)[1]. Încercarea lui Dimitrie Cantemir de a restabili independenţa Moldovei, cu ajutorul ţarului Petru cel Mare, eşuase. Pentru a preîntîmpina însă repetarea unor asemenea tentative, autoritatea suzerană — imperiul otoman — a decis ca, pe viitor, domnitorii ţării să nu mai fie aleşi dintre principii pămînteni, ci dintre dregătorii greci de la Poartă, originari din cartierul Fanar al Constantinopolului. Voievodul a cărui sosire era aşteptată la Iaşi se numea Nicolae Mavrocordat...

...Patru ani mai tîrziu, Poarta a decis adoptarea unei măsuri similare şi în principatul românesc de la sud de Carpaţi. În decembrie 1715, Ştefan Cantacuzino a fost mazilit şi în locul său pe tronul Ţării Româneşti a urcat (din ianuarie 1716) acelaşi Nicolae Mavrocordat, care domnise pînă atunci în Moldova.

UN PRINCIPE ILUMINIST PE TRONUL ŢĂRILOR ROMÂNE — NICOLAE MAVROCORDAT

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

Aşadar, în ambele principate extracarpatice, domniile fanariote — care vreme de mai bine de un secol, pînă la revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu, aveau să constituie formula politică de guvernare în ţările române — au fost inaugurate de una şi aceeaşi persoană. Istoriografia a acreditat aceste date — 1711 şi, respectiv, 1716 — drept început al domniilor fanariote, deşi înaintea lui Nicolae Mavrocordat conduseseră şi alţi voievozi de origine greacă — un Antonie Ruset, un Gheorghe Duca, un Dumitraşcu Cantacuzino — fără ca, din această pricină, istoricii să-i considere fanarioţi. Nicolae Mavrocordat, însuşi, avusese între 1709 şi 1710 o primă domnie în Moldova, fiind însă considerat ca domn „pămîntean". Ce înseamnă în acest caz „regim fanariot" şi în ce măsură aceste prime domnii au determinat o schimbare în evoluţia socială şi politică a ţărilor române? Iată întrebări cărora istoriografia le-a răspuns în chip diferit.

Fără îndoială, răstimpul celor 110 ani de domnii fanariote a marcat o limitare a autonomiei ţărilor române, o accentuare a exploatării economice a maselor (fiecare domn era interesat să obţină profituri cît mai mari în perioada sa de guvernare) şi o întărire a suzeranităţii otomane asupra principatelor, cu toate consecinţele ce au decurs din această situaţie: îngrădirea comerţului şi a meşteşugurilor, lenta evoluţie socială. Nu toate domniile fanariote s-au înscris însă în această linie generală de evoluţie. Au fost şi guvernări, care — aşa cum au subliniat recente cercetări — au urmat o politică adaptată realităţilor româneşti[2].

În aceste coordonate s-a înscris şi domnia lui Nicolae Mavrocordat — principe cu o vastă cultură, animat de principii iluministe de guvernare.

[1] *Magazin istoric*, nr. 8-10/1973.

[2] De-a lungul anilor, revista noastră a consacrat mai multe articole elucidării unor aspecte şi domnii importante ale veacului fanariot Vezi *Magazin istoric*, nr. 12/1975, 10/1977, 7-8/1978, 11/1981, 2-3/1983, 2/1984.

La ctitoria Stavropoleos. un jilţ sculptat în lemn

„Biblioteca" tatălui său

Nicolae Mavrocordat s-a născut la Constantinopol, la 3 mai 1680. Era fiul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, personalitate de vastă cultură din capitala Imperiului otoman, care, în calitate de mare dragoman al Porții, desfășurase o intensă activitate diplomatică, îndeosebi cu țările europene care aveau ambasade la Istanbul. Un capitol aparte în cadrul acestor activități îl constituiau relațiile cu țările române — principate vasale Porții, dar beneficiind de un statut de autonomie, conferit de Capitulații[1]. Alexandru Mavrocordat întreținea relații prietenești cu Cantacuzinii și cu Constantin Brîncoveanu și a participat activ, în apărarea intereselor Porții asupra Transilvaniei, la Tratatul de pace de la Karlowitz (1699). Legăturile sale cu principatele române au căpătat și mai adînci temeiuri prin căsătoria Exaporitului cu Sultana, care, așa cum precizează un izvor contemporan (și cum o menționează cronicarii Ion Neculce și Radu Popescu), era „nepoată a lui Alexandru vodă Iliaș, ce se trăgea din vechia și memorabila familie a lui Alexandru vodă cel Bătrîn". În baza acestor știri, N. Iorga și Victor Papacostea afirmau, cu îndreptățire, primul — că „sînge românesc curgea în vinele lui Nicolae Mavrocordat", iar al doilea — că, „după mamă..., cobora din Mușatini, adică din dinastia întemeietoare".

Încă de mic copil, Nicolae Mavrocordat a primit o instrucție și o educație aleasă, sub supravegherea unor celebri profesori ai vremii (Iacob Manas, Jacque d'Argos ș.a.), dar mai ales a tatălui său, care îl pregătea pentru cariera politică, instruindu-l în diplomație și arta conducerii societății. În 1716, tipărind una din cărțile scrise de tatăl lui, *Istoria sfîntă*, principele însuși va recunoaște că părintele său l-a înzestrat „cu educația cea mai desăvîrșită". Instruirea punea un mare accent pe cunoașterea limbilor străine, pentru care, cum afirmă cronicarul Chesarie Daponte, era dotat „cu tot felul de virtuți frumoase din natură și din munca sa", încît ajunsese să stăpînească temeinic, pe lîngă limba greacă, pe cea turcă, persană, arabă, latină, franceză și italiană. În pofida unei afirmații făcută de Neculce că „moldovenește [românește] nu știe, ce era un lucru prè cu năcaz boierilor și țării", N. Iorga susține totuși că „Nicolae Mavrocordat a învățat și românește" — lucru explicabil avînd în vedere cei peste 17 ani petrecuți în succesivele guvernări din Moldova și Țara Românească.

Lecturile preferate ale lui Nicolae Mavrocordat erau din autorii antici, precum și din iluminiștii moderni. Într-o scrisoare mărturisește că filozoful Platon l-a „răpit" prin „arta magică a ideilor", iar Aristotel prin elementele morale ale filozofiei lui. El moștenise, de la tatăl său, una dintre cele mai valoroase biblioteci din Europa, pe care o îmbogățise, la rîndu-i, cu numeroase alte cărți de filozofie, gramatică, retorică, istorie, geografie, numismatică, politică, drept, medicină etc. Concomitent, principele se arăta foarte receptiv la cele mai noi curente culturale, însușindu-și astfel multe din principiile iluministe ce se făceau simțite în apusul Europei. În această privință, el a întreținut o vie corespondență cu numeroși cărturari europeni. Inteligența și erudiția sa au fost elogiate de multe personalități ale vremii — atît străini, cît și români — portretul cel mai sugestiv fiind cel pe care i-l face marchizul francez La Motraye: „N-am văzut vreodată un om care să fi avut o memorie așa de vastă și așa de fericită ca dînsul, ceea ce făcea pe tatăl său să-l numească uneori biblioteca sa. El zicea chiar că putea scrie din memorie paragrafe din autorii de care avea nevoie, fără să-și dee osteneala de a le căuta, chiar dacă ar fi fost în latinește, italienește, arăbește sau grecește".

Instruindu-și fiul în cunoașterea limbilor străine și în filozofie, Alexandru Mavrocordat îl pregătea pe Nicolae pentru cariera politică, în speță cea de dragoman, căci, în acea vreme, astfel de dregătorii erau socotite un bun de familie, fiind moștenite din tată în fiu. Încă de la vîrsta de 18 ani, începînd cu 11 iulie 1698, timp de peste 11 ani Nicolae Mavrocordat a îndeplinit funcția de terziman (mare dragoman) al Porții, ceea ce i-a permis — sub atenta îndrumare a tatălui său — să cunoască multe din tainele diplomației otomane și ale altor state europene. (În anturajul diplomatic al Porții, a avut prilejul, între altele, să-l cunoască pe magnatul[2] polon Rafael Leszczynski, venit în solie la Înalta Poartă, episod ce-i va fi de folos într-o împrejurare de care va fi vorba la momentul potrivit, din timpul celei de-a doua domnii din Moldova.

Aspirațiile lui Nicolae Mavrocordat țînteau însă mai sus decît dregătoria de mare dragoman. Încredințat — cum se afirma într-un *Panegiric* (elogiu) ce i-a fost închinat de Gheorghe Hrisogon, profesor la Academia domnească din București — că este capabil „să conducă în Dacia cîrmele celor pioși" și că are calitățile unui om „foarte instruit în filozofie și istorie și cunoscător de toate cîte se cuvine a ști un domnitor" (Dionisie Fotino), Nicolae Mavrocordat visa să ajungă domn într-una din țările române.

Speranțele i s-au împlinit în noiembrie 1709, cînd a reușit să înlăture candidaturile lui Antioh Cantemir și Constantin Duca, despre care, spune Nicolae Costin, și ei „umblau pentru domnie", și a obținut tronul Moldovei. Decizia a provocat nemulțumirea lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care, cunoscînd înverșunatele lupte pentru domnie dintre diferitele grupări boierești din principate „au și-nceput a plînge ș-aș da palme peste obraz, ș-aș smulge părul din cap și din barbă, ș-a blăstăma pe fiiu-său, căci au primit domnia, și a dzice că din ceasul acesta este casa lui stînsă, de vreme ce s-au amestecat la domnie".

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

[2] Titlu dat în Polonia marilor nobili, spre deosebire de persoanele aparținînd micii nobilimi, care alcătuiau „șleahta".

Indiferent de autenticitatea acestei mărturii furnizate de Ion Neculce, cert este că la o lună după învestirea fiului său, Exaporitul s-a stins din viaţă, întîrziind plecarea lui Nicolae vodă Mavrocordat spre Moldova, pînă în ianuarie 1710. Această primă domnie din Moldova a fost de scurtă durată. Europa de răsărit cunoştea apogeul confruntărilor suedezo-ruse, în care otomanii, polonezii şi Habsburgii ţineau să se amestece şi ei; or Nicolae Mavrocordat era socotit — potrivit aprecierii lui Dimitrie Cantemir — „mai bun scriitor decît ostaş". În noiembrie 1710 (după numai zece luni de guvernare efectivă) Nicolae Mavrocordat lua iarăşi drumul Istanbulului, întîlnindu-se pe drum, la Galaţi, cu succesorul său, Dimitrie Cantemir. S-a petrecut cu acest prilej un episod edificator pentru trăsăturile de caracter ale ambilor domnitori. Spre deosebire de alte asemenea schimburi de domnie, în care domnul mazilit şi cel proaspăt numit se întreceau unul pe altul în raporturi defăimătoare către puterea suzerană, Nicolae vodă şi Dimitrie Cantemir au discutat prieteneşte, făgăduindu-şi sprijin unul altuia.

Reforme unitare în ţări surori

Peste numai un an, în împrejurările arătate la începutul acestui articol, Nicolae Mavrocordat revenea pe tronul Moldovei (1711-1715); a devenit apoi domn al Ţării Româneşti (1715-1716) şi după o întrerupere de trei ani (1716-1719) prilejuită de războiul austro-otoman (cînd Nicolae vodă a fost luat în prizonierat de către imperiali) a ajuns din nou în Ţara Românească, unde a domnit pînă la moartea sa (1730).

Timp de aproximativ două decenii deci cu o întrerupere de trei ani, luminatul domn a avut posibilitatea să-şi pună în practică multe din principiile de guvernare.

Două sînt trăsăturile principale ale reformelor interne preconizate de Nicolae Mavrocordat. Prima vizează *caracterul unitar al măsurilor luate de el în ambele principate* — efect al unităţii evidente de neam, limbă, organizare şi stadiu de dezvoltare al Moldovei şi Ţării Româneşti; cea de-a doua caracteristică o constituie *continuarea unui şir de reforme aşa cum fuseseră iniţiate de domnii pămînteni* (Constantin Brîncoveanu — în Ţara Românească; Antioh Cantemir în Moldova) — ceea ce confirmă observaţia că perioada fanariotă (cel puţin în trăsăturile acestei prime domnii) nu a constituit o ruptură în evoluţia economică şi socială a principatelor.

În domeniul politicii interne, Nicolae Mavrocordat — cum aprecia Constantin C. Giurescu — „s-a arătat un bun gospodar", luînd „o serie de măsuri folositoare ţării". Astfel, din pricină că atît a doua domnie din Moldova (1711-1715), cît şi a doua domnie în Ţara Românească (1719-1730) surveneau după două pustiitoare războaie, a iniţiat măsuri menite să refacă potenţialul demografic al ţării: din *Cronica Ghiculeştilor* aflăm că „Nicolae vodă s-a silit mult pentru liberarea bărbaţilor, femeilor şi copiilor din robie", obţinînd şi un firman împărătesc pentru slobozirea celor ce fuseseră luaţi în captivitate de către tătari.

Într-adevăr, aşezările moldovene avuseseră mult de suferit. Într-o scrisoare către patriarhul Hrisant Notara, voievodul descria aspectul dezolant al satelor cu „casele... lipsite de locuitori, pe altele nimicite prin foc şi sabie şi prefăcute în cenuşă", încît ţara întreagă era „slutită şi întristată, urmînd multă pustiire locuitorilor ei celor mulţi". Aşijderi în Ţara Românească, cum ne informează Radu Greceanu, domnitorul a trimis „cărţi la toţi" cei ce fugiseră din calea oştilor habsburgice, îndemnîndu-i pe cei „risipiţi... *să se adune cu toţii la pămîntul lor* [s.n.]".

De asemenea, domnul a luat unele măsuri de ajutorare a celor ce se reîntorceau în aşezările lor, căci, evident, posibilităţile lor de plată erau minime, gospodăriile fiindu-le distruse. În acest scop, Mavrocordat a emis mai multe hrisoave de scutire de impozite a unor sate sau grupuri de oameni, în temeiul cărora cei ce reveneau „*îşi vor da dăjdile foarte uşor, după putinţa lor* [s.n.]".

În acelaşi scop al uşurării plăţii contribuţiei fiscale, Nicolae Mavrocordat a reluat sistemul ruptoarei, inaugurat de Antioh Cantemir şi Constantin Brîncoveanu (sistem ce fusese sistat între timp), înlocuind multiplele dări la care erau obligaţi ţăranii cu una singură, plătibilă în patru rate (ruptori). Măsura s-a bucurat de o bună primire în rîndul ţăranilor, deoarece „cu această tocmeală, dacă-şi plăteaşte ruptoarea într-o lună, deacii să odihneaşte doao luni [adică este lăsat în pace de strîngătorii impozitelor] şi-şi caută trebile caselor şi de agonisitele lor".

Aceste măsuri, ca şi faptul că în tot timpul guvernărilor sale nu a impus nici o dare nouă, ci, dimpotrivă, a anulat unele dintre ele — aşa cum au fost, de pildă, „darea de pre păpuşoi" şi „desetina ţărănească" — au avut drept rezultat o sensibilă îmbunătăţire a situaţiei maselor, încît, potrivit remarcei istoricului Dionisie Fotino, „ţara era în genere foarte mulţumită". O apreciere aproape similară o întîlnim şi în *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, scrisă de postelnicul Manolache Drăghici, care notează că „să mulţămea toată ţara de administraţia sa, *afară de unii din boieri numai ce s-au arătat împotriva lucrărilor sale* [s.n.]".

Nemulţumirea boierilor era determinată de modul în care înţelegea domnitorul — potrivit spiritului iluminist de care era animat — să aplice prevederile justiţiei. Căci — spune Neculce — „ţărîi prostimei [poporului] vrè să le arate milă şi dreptate şi vrè să le ţie de parte". Încă din prima domnie din Moldova, el s-a străduit să pună capăt diferitelor abuzuri pe care instanţele locale şi chiar Divanul domnesc le săvîrşeau în judecarea proceselor. În acest scop, el îndemna pîrcălabii „să nu închidză oamenii pentru fie ce vină", atrăgînd atenţia celor împuterniciţi cu judecarea

proceselor: *„în dzilele mele să căutaţi la dreptate, ca să nu dziceţi pe urmă că nu v-am datu dumilorvoastre a înţelege"*. [s.n.]". Era un fel de declaraţie-program despre modul în care avea de gînd să aplice pravilele ţării în împărţirea dreptăţii, principiu căruia, în genere, domnitorul i-a rămas consecvent în toate cele patru domnii. Mulţi dintre cei nedreptăţiţi, dîndu-şi seama că domnitorul le este favorabil, *„veniiau la Divan* — spune un izvor contemporan — *cu pîră asupra zlotaşilor că le-au luat atîtea năpăşti* [s.n.]".

Domnul se afla de partea locuitorilor ţării şi cu prilejul jalbelor prin care negustorii turci se plîngeau că fuseseră „jăcuiţi" de „unii şi alţii" dintre moldoveni. Nicolae vodă — precizează Neculce — *„la giudecată se jăcè a ţine cu turcul, iar pe urmă ieşiè giudecata dreaptă moldoveanului* [s.n.]".

O premieră fiscală europeană

Dar cea mai importantă măsură luată de Mavrocordat a fost aceea de a aduce în faţa Divanului o situaţie statistică privind felul în care fusese administrat „bugetul" ţării. În timpul celei de-a doua domnii din Moldova, Nicolae Mavrocordat a convocat „pe toţi boierii în casa cea mare, şi, aducînd catastihele vistieriei, le-au arătat cîte dăjdi şi cîte venituri domneşti s-au strîns la vistierie într-acel an". Apoi — precizează Axinte Uricariul — „au arătat şi catastihul de cîte cheltuiele s-au făcut", prilej cu care a înfăţişat Divanului „şi sama domniei lui cei dintîiu [1709-1710]".

În mod similar a procedat şi în ultima domnie munteană, în anul 1724, cînd „au dat măria sa toate socotealele pînă în al şaselea an [adică pe intervalul 1719-1724], arătînd cu anatefterurile [condicile], ale anilor trecuţi, care erau iscălite de toţi boierii cei mari, de cîte venituri au fost, adecă dăjdi ce s-au strîns din ţară" şi cîte „s-au cheltuit în trebile împărăţiei şi ale ţării..., dovedindu-se că adevărat sînt şi asupra măriei sale n-au rămas nimic". *Aşadar, încă o dovadă a caracterului unitar al reformelor iniţiate de voievod indiferent de scaunul domnesc în care se afla.* Procedînd astfel, domnitorul a urmărit să introducă — cum arată N. Iorga — „cel mai strict control al banului public". Marele istoric remarca, în legătură cu acest aspect, că „pînă atunci în nici o ţară din Europa nu se îndrăznise a aduce înaintea celor îndrituiţi ceea ce am putea numi un buget devenit astfel public".

În sec. XVIII, teritoriul ţărilor române a fost adesea transformat în teatru de lupte între marile imperii învecinate: în imagine, intrarea trupelor habsburgice în Bucureşti, în anul 1716 (litografie germană de epocă)

Măsura arăta, în acelaşi timp, că în viaţa economică şi socială a principatelor dunărene se petreceau schimbări care solicitau soluţii şi forme instituţionale noi, apte să răspundă exigenţelor impuse de evoluţia societăţii româneşti spre iluminismul şi modernismul de la începutul secolului XVIII.

O evoluţie care cerea, în primul rînd, înlăturarea dependenţei personale a ţăranilor de stăpînii de pămînt — element esenţial al relaţiilor de producţie feudale şi la care domnul se pare că s-a gîndit. Pentru că istoricul sas Johann Filstich, afirmă că Nicolae Mavrocordat *„înlătură* principala reformă înfăptuită de fiul lui Nicolae vodă, Constantin Mavrocordat — ceea ce arată că ideea stăruia în programul oamenilor politici ai vremii. Nicolae vodă însuşi îşi dădea seama că seria de reforme pe care le înfăptuise sau pe care se gîndea să le pună în aplicare avea nevoie de un timp mai îndelungat şi de condiţii optime pentru a-şi arăta roadele. Nu întîmplător, el îi îndemna pe boieri să manifeste încredere şi să „aibă răbdare", deoarece „plata ostenelilor" celor chemaţi să cîrmuiască nu duce întotdeauna la rezultate practice imediate. Omul — spunea el — „nu samănă şi seceră" o singură dată, după cum nici din pom nu „să culege dintr-însul rodul" numai o dată.

RASPUNSURI LA INTREBARI

Din cele prezentate în numerele anterioare ale revistei[1], relese că termenul „descălecat" are — în cronici şi documente — numeroase sensuri: a întemeia, a crea, a iniţia, a face, a ctitori. **De asemenea, noţiunea de „ţară" are semnificaţii multiple, atestînd vechimea şi originalitatea organizării politico-administrative a românilor. Să urmărim, în continuare, înţelesul complex pe care strămoşii noştri l-au dat acestor noţiuni istorice înscrise major în universul continuităţii şi unităţii româneşti.**

SENSURI PROFUNDE ALE UNEI NOŢIUNI ISTORICE:

DESCĂLECATUL (III)

ŞTEFAN S. GOROVEI

Cu sensul de *revenire*, de *reaşezare* pe vechile locuri, părăsite în vremuri de restrişte, *descălecatul* poate fi identificat în două documente; un boier moldovean povesteşte, în testamentul său din 1664, cum a pribegit cu Gheorghe vodă Ştefan, apoi a „oştit doi ani în ţara nemţească cu Măriia Sa Dabija vod[ă]", iar la urmă „*ni-am discălicat iarăş* pri ali noastri moşii, ci am avut di la părinţii noştri". A doua atestare e într-un act din 1731: „după ce s-au făcut pace şi *au discălicat* oamenii cineş pe la locurile sale". În acelaşi chip poate fi interpretat un pasaj din cronica lui Grigore Ureche, relativ la marea nesiguranţă care a domnit în Moldova după moartea tragică a lui Ioan vodă cel Cumplit (1574): „Iată dacă au perit Ion vodă, tătarii s-au lăsat în pradă piste toată ţara, de au robit, de n-au fost niciodată mai mare pustiitate în ţară decît atuncea, că pre toţi i-au coprinsu făr' grijă pre la casile lor, unde până astăzi între Prut şi între Nistru au rămas pustiite, de *nu s-au mai discălicat* oamenii".

[1] *Magazin istoric*, nr. 6, 7/1985.

În imagini: Dragoş, Sas şi Latcu vodă — desene de pe un manuscris din sec. XVII, reprezentînd pe primii voievozi, „descălecători" ţării Moldovei.

Pasajul acesta pune faţă în faţă, ca două noţiuni antagonice, „pustietatea" şi „descălecatul". Este, poate, momentul potrivit să vedem ce înţelegeau textele medievale (şi, dincolo de ele, oamenii înşişi ai evului mediu) prin *pustiu* şi *pustietate*.

Aşezare şi organizare

În 1222 cavalerii teutoni primeau din partea regelui Ungariei, ca donaţie, Ţara Bîrsei, fiindcă era „pustie"; beneficiarii donaţiei regale urmau să culeagă din numita „ţară" toate dările! Cine plătea aceste dări, dacă locul era pustiu?! Sînt multe acele documente moldoveneşti care fac cunoscute donaţii identice; hotarele locurilor „din pustie" dăruite cu diverse ocazii sînt atît de precis delimitate, prin elemente naturale sau artificiale, încît ideea locului pustiu nu poate fi acceptată. Din prima categorie de elemente folosite pentru stabilirea hotarului fac parte, de obicei, dealuri, ape, copaci seculari; din a doua categorie, fac parte, aproape întotdeauna, *fîntînile*, fiecare avînd numele ei. Este evident că nu avem de-a face cu un ţinut *pustiu*

în sensul nostru, de azi; oamenii evului mediu foloseau acest cuvînt pentru a desemna un teritoriu cu o populație mai rară, cu așezări omenești situate la distanțe mai mari unele de altele și cu întinse pămînturi încă netrecute în proprietatea și folosința cuiva. Și, evident, în asemenea locuri lipsea încă ordinea pe care o aduce aparatul de stat.

A jungem, astfel, la cea de-a patra accepțiune — fără îndoială, cea mai interesantă — a *descălecatului;* ea se află într-o scrisoare pe care un grup de boieri munteni adversari ai lui Mihai Viteazul au trimis-o, la 5 septembrie 1599, altor boieri, aflați în pribegie. Jeluindu-se de primejdiile pe care politica urmată de Mihai vodă putea să le provoace, boierii munteni scriu aceste cuvinte: „de voru trece turcii acumu acicea în țeara noastră, *ei voru descăleca țeara noastră* și vor pune turcu de va domni țeara noastră și voru turci pre toți creștinii și vor spaarge atăta mănăstiri și besearici și va peri atăta creștinătate". Deci, se putea *descăleca* și o țară populată, organizată, așezată, cu așezăminte și istorie vechi de secole, cu o dinastie și cu mari familii și mari domenii, cu orașe, sate și mănăstiri. Ce înseamnă, atunci, în acest context, *a descăleca?* Un răspuns s-a dat acum cîțiva ani: „În chip vădit, *a descăleca* înseamnă aici nu a întemeia o țară, ci a o cuceri, a o lua în stăpînire. Așadar, *descălecătorul* este cel care se așază domn peste țara cotropită de oștile sale și care o colonizează pentru el" (P. Ș. Năsturel). Explicația aceasta este corectă și valabilă *numai în cazul de față;* generalizarea ei este însă imposibilă, astfel încît *numai pe baza ei* nu se poate stabili ecuația „a descăleca" = „a cuceri"; sensurile și nuanțele aflate pînă în acest punct din analiza documentelor ne ajută să înțelegem corect termenul din scrisoarea boierilor munteni de la 1599.

Descălecatul nu mai poate fi „tălmăcit", aici, *în sensul în care ne-am obișnuit să înțelegem acest termen prin raportarea lui la începuturile statelor medievale românești.* Dar eventualitatea transformării Țării Românești într-un pașalîc otoman — presupunînd islamizarea forțată — *însemna încadrarea într-o altă ordine politică* (față de care autorii scrisorii nu puteau fi decît ostili), *însemnau reorganizarea țării pe baze cu totul noi, fundamental deosebite de cele existente pînă atunci.* Urmare a unei înfrîngeri militare, *acest* „descălecat" ar fi implicat, desigur, și colonizări — ceea ce era, dealtminteri, în practica otomană și se încercase, chiar, în Moldova în 1538-1540. Scrisoarea aceasta completează, lămurește, nuanțează înțelegerea *descălecatului;* ea arată, încă o dată, că *descălecatul* nu implică, cîtuși de puțin, absența locuirii anterioare și confirmă ideea de așezare și organizare (reașezare sau reorganizare).

„Hrisoavele domnilor bătrîni"

La capătul acestei anchete istorice, o recapitulare a înțelesurilor pe care vechile texte le arată pentru *descălecat* este necesară: *a întemeia, a crea, a face, a clădi, a marca începutul (originea), a „așeza" o instituție (= a întemeia un așezămînt), a așeza oameni pe anumite locuri, a popula, a colonizа, a așeza tabăra, a fixa reședința, a face popas, a se statornici, a reveni, a se reașeza pe vechile locuri, a organiza, a reorganiza.* Să recunoaștem că limba veche investise acest cuvînt cu o mare bogăție de sensuri, pe care simpla *întemeiere* nu o poate reproduce, făcînd din el acea „arhivă istorică anume a neamului românesc, care așteaptă de veacuri să fie răsfoită". (P.Ș. Năsturel). Este, desigur, o creație a limbii române și apariția lui în textele românești din secolele XVI-XVII nu se datorește *creării* unei legende a *descălecatului* statelor noastre medievale, ci înlocuirii — în momentul cînd limba română a început a fi folosită *și* pentru exprimarea în scris — a unui termen „cult", dintr-o limbă moartă, (slavona), cu unul *din limbavie, vorbită, a poporului*. ceea ce explică, dealtminteri, bogăția sa de sensuri. *Tradiția descălecatului* nu e, astfel, o creațiune cultă, o legendă fabricată de cărturarii români din veacul XVII, din neînțelegerea unor termeni latinești sau din anumite scopuri politice, ci e consemnarea tardivă (sec. XVI-XVII) — *pentru că abia atunci avem texte în limba română* — a chipului în care poporul întreg și-a imaginat și a înțeles apariția *statului* pe pămînturile care alcătuiau *țara, ordinea nouă, organizarea statală* implicînd și întemeierea de noi așezări (orașe și sate), și crearea de noi instituții, și statornicirea unor grupuri de oameni plecați, din diferite motive, din vechile lor așezări de peste munți. Este *organizarea* pe care descălecătorii au dat-o ținuturilor bîntuite, pînă atunci, de nesiguranța prădăciunilor tătare.

Cunoscînd aceste sensuri ale *descălecatului*, se pot identifica în documente din veacurile XV-XVI, acțiuni similare acelora care, la sfîrșitul veacului XIII sau la mijlocul celui următor, au dus la întemeierea statelor medievale românești independente în spațiul extracarpatic. Astfel, un document din 1493 conține informația că mai mulți secui își părăseau locurile de baștină din cauza persecuțiilor lui Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, trecînd munții pentru a se stabili în Moldova și în Muntenia.

Un alt caz, încă și mai interesant, l-a semnalat profesorul David Prodan într-o amplă cercetare consacrată, acum mai bine de două decenii, Țării Făgărașului. Desfăcută din legătura ei naturală cu principatul muntean, Țara Făgărașului devenise, în veacul XV, domeniu regal; boierimea făgărășeană se împăca greu cu noua ei situație, văzîndu-și primejduite privilegiile și beneficiile și închise „perspectivele de ridicare la moșii mai mari, dregătorii, la rolul economic și politic pe care putea să-l joace în cadrul statului românesc". O mișcare de opoziție, ale cărei dimensiuni se întrevăd din mai multe documente din prima jumătate a veacului XVI, a dus, în cele din urmă, la o acțiune a cărei asemănare cu *descălecatul* lui „Negru" vodă este frapantă: în 1508, după ce tronul muntean a fost preluat de Mihnea vodă cel Rău, „din

Continuitate şi unitate istorică românească

ŢARA BISTREI

RADU POPA

În vara anului 1391, pe cînd se afla la Constantinopol cu rosturi asupra cărora mai stăruie semne de întrebare, Drag, voievodul Maramureşului şi, în acelaşi timp, comite al mai multor comitate de pe Tisa Superioară, a cerut şi obţinut de la patriarhul Antonie drepturi episcopale pentru mănăstirea sa de familie, de la Peri. Privilegiul patriarhal, redactat în limba greacă, conferea stareţuiui de la Peri autoritate episcopală în numeroasele şi întinsele „ţinuturi" (horai) din nordvestul Transilvaniei, aflate atunci în stăpînirea sau sub controlul Drăgoşeştilor, urmaşi ai lui Dragoş de Bedeu, „descălecătorul" Moldovei[1]. Printre aceste „ţinuturi", alături de Maramureş, Bereg şi Ugocea, care erau comitate ale regatuiui şi alături de Ardud, Ciceu şi Unguraş, care erau mari domenii ale unor cetăţi, figurează şi unul numit „Pistran". Identitatea lui cu „ţinutul Bistrei" dintre Crişul Repede şi Barcău, în nordul Bihorului, este asigurată de faptul că traducătorii din anul 1494 în limba latină ai privilegiului patriarhal au înlocuit „Pistran" cu „Almazigy", care este numele de cancelarie al satului Voivozi de la izvoarele Bistrei, în inima, ţinutului la care ne referim.

Pentru „ţara" sau „ţinutul" Bistrei, regiune cuprinzătoare de aproape 1 000 km², protejată de Munţii Plopişului — numiţi pentru mica lor altitudine şi Muntele Şes — şi străbătută de numeroase văi pe care se înşiră satele, nu dispunem de informaţii scrise care să reflecte stările de dinainte de mijlocui secolului XIII. Pînă atunci, viaţa sateior româneşti s-a desfăşurat aici sub formula simbolică a unei „păduri regale", aparţinînd teoretic coroanei maghiare. După marea invazie a tătarilor din 1241-1242[2], întreaga zonă a fost dăruită de rege unei familii nobiliare străine, care şi-a cîştigat merite în readucerea Bihorului sub autoritatea coroanei. Această familie a ridicat la marginea sudică a regiunii, nu departe de Aleşd, cetatea de la Piatra Şoimului, ceea ce a determinat ca „ţara" Bistrei să fie uneori desemnată drept „domeniul cetăţii Piatra Şoimului".

După mijlocul secolului XIII, asupra ţinutului s-au exercitat şi alte încercări de cotropire şi de cuprindere a sateior româneşti în domeniile unor cetăţi nobiliare. Un astfel de domeniu se afla pe Barcău, cu centrul în cetatea Adrian de lîngă Sălard, iar altul pe Crişui Repede, cu centrui la Tileagd. Aservirea treptată a sateior româneşti reiese, printre altele, din consemnarea numelui lor în documentele de cancelarie. Astfel, la 1283 este atestată „aşezarea românească" (Olahtelek) de pe domeniui Ulleacului de Criş, iar la începutul secoiuiui XIV aflăm chiar despre voievozi români ajunşi în relaţii de subordonare faţă de nobilimea beneficiară de diplome regale. Dar cea mai cuprinzătoare privire asupra realităţilor demografice şi de geografie istorică din ţinutul Bistrei ne este prilejuită de iistele de sate de pe domeniul cetăţii Piatra Şoimului care, deşi ceva mai

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1972; 11/1976.

[2] *Magazin istoric*, nr. 1/1972; 11/1976.

această ţară a Făgăraşului unii boieri şi români *(nonulli Bojarones et valachi)* pe furiş au început să treacă la acest voievod, [îndemnînd] ca această ţară şi cetate şi poporul ei să o trădeze şi să o dea în mîinile lui". Acţiunea este analoagă (pînă şi ca formulare) — desigur, nu întîmplător — cu plecarea maramureşenilor lui Bogdan 1, din 1363, aşa cum este ea descrisă atît în diploma regală din 2 februarie 1365, care consfinţeşte ieşirea „ţării moldovene" de sub suzeranitatea angevinilor cît şi în cronica arhiepiscopului loan de Tîrnave: „Bogdan voievodul... adunîndu-şi românii săi... a trecut pe furiş... în ţara Moldovei".

Pămîntul acesta — de-a pururea locuit

Cît priveşte asocierea *descălecatului* cu o presupusă absenţă a populaţiei autohtone din teritoriul „descălecat", merita relevat un document unic în felul său, o „anafora" emisă de Obşteasca Adunare a Moldovei în anul

tîrzii, de pe la anul 1400, au meritul de a fi destul de detaliate, fiind limpede, totodată, că ele reflectă situaţii anterioare datei consemnării.

Din aceste liste aflăm astfel că pe domeniul cetăţii Piatra Şoimului existau în anul 1406 un număr de 47 sate româneşti (possessiones walahales) menţionate fiecare cu numele său. Numele unora dintre ele este semnificativ pentru stările sociale, politice şi etnice din ţinutul Bistriei. Aşezările se numeau Băceşti, Bărbeşti sau Satulbarbă, Beznea Popii, Chiriieşti, Derna, Drăgoteşti şi multe altele, unele existente pînă azi, altele dispărute. Împreună cu satele româneşti de pe celelalte domenii între care s-a împărţit ţinutul Bistrei, ele reprezentau cam 70-80 aşezări ce constituiau nucleul de bază al acestei „ţări". Cîte dintre ele s-au întemeiat în secolele XIII-XIV şi cîte dintre cele existente în secolele XII-XIII au dispărut, şi-au schimbat numele ori şi-au mutat locul vetrelor pînă la sfîrşitul secolului XIV, sînt întrebări la care doar cercetările de teren foarte detaliate pot da răspunsuri. O asemenea cercetare de teren, arheologică, iniţiată în centrul „ţării", la Volvozi[1], permite concluzia certă că satele româneşti ce constituiau Ţara Bistrei erau aşezări statornice în secolul XII.

În punctul numit „Bisericuţa", situat la cîţiva kilometri mai sus de Volvozi, în munte, pe malul Bistrei, se păstrează pe un mic promontoriu năpădit de pădure, vestigiile unor construcţii din lemn, pămînt şi zid, formînd toate la un loc un complex care şi-a început existenţa cel tîrziu în a doua jumătate a secolului XII. Vestigiile provin de la clădiri de lemn parţial adîncite în pantele de la marginea promontoriului, de la o palisadă dublă ce înconjura întregul complex, de la pivniţele unor clădiri mari construite în secolele XIII-XIV şi de la o biserică de lemn înlocuită în secolul XIII printr-un monument de zid aparţinînd arhitecturii romanice. S-a cercetat arheologic şi o necropolă cu mai multe faze de folosire. Întregul complex de construcţii de la „Bisericuţă" a fost distrus şi abandonat în urma unui incendiu violent, care s-a produs pe la mijlocul secolului XV sau cel tîrziu la începutul secoluiui următor, eventual legat de evenimentele răscoalei de la Bobîlna sau aie celei conduse de Gheorghe Doja.

Dacă, în ultima fază a existenţei sale, complexul de la Voivozi a fost un aşezămînt monahal, care justifică includerea Bistrei printre ţinuturile de organizare a bisericii româneşti din privilegiul patriarhal amintit mai înainte, nu sînt în schimb clarificate caracterele iniţiale ale acestui aşezămînt. În legătură cu ele, stăruie semne de întrebare privind semnificaţia istorică a numelui Voivozi: această denumire legată direct de instituţia voievodală se datorează patronilor voievodali maramureşeni din a doua jumătate a secolului XIV sau reflectă existenţa, în această regiune, în secolul XII, a instituţiei voievodale româneşti?

În orice caz, cercetările arheologice de la Voivozi prezintă interes nu numai pentru acest complex monahal, ci şi pentru perioade cu mult anterioare lui; sub promontoriul de la „Bisericuţă" există vestigiile unei aşezări sătești încă mai vechi, foarte probabil din secolele IX-X. În legătură cu ele se pune o întrebare încă mai dificilă şi mai pasionantă.

Relatînd evenimentele produse în Bihor în primii ani ai secolului X, în timpul atacurilor declanşate de oştile maghiare împotriva „ducelui" bihorean Menumorut, celebra cronică a notarului anonim precizează că, într-o anumită fază a luptelor purtate la cetatea Biharea, Menumorut şi-ar fi lăsat oştenii la cetate, iar el s-a retras împreună cu familia sa în „codrui Ygfon", unde ar fi început de atunci să locuiască. Cetatea Bihariei se află în şes, pe malul rîului Coşmeu, care îşi are izvoarele în ţinutul la care ne referim, puţin mai la sud de valea Bistrei; „codrul Ygfon" a fost identificat fie cu ansamblul munţilor Bihorului, fie cu partea nordică a masivului, deci cu regiunea pentru care folosim termenul de Ţara Bistrei.

Ştirile din izvoarele scrise alăturate mărturiilor arheologice ridică deci întrebarea dacă nu cumva cronica notarului anonim reflectă o anumită restructurare a habitatului medieval românesc determinată de evenimentele de istorie militară şi politică din secolele X-XI şi, în consecinţă, dacă densitatea satelor româneşti din Ţara Bistrei nu se datorează, măcar în parte, retragerii „la munte" a unor colectivităţi din cîmpie? Acestea însă sînt întrebări pentru viitoarele cercetări.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1977.

1817. Adunării i se pusese întrebarea „dacă tot cuprinsul pămîntului Moldaviei ar fi fost din învechime domnescu şi dacă pămîntul Moldaviei au fost nelăcuit şi ar fi urmat a să da cătră străini în parte..., nefiind împărţit în moşii pe veci, iar după vreme cea mai multă parte ar fi trecut atît la mănăstiri, cît şi la familii boiereşti şi alţi pămînteni, prin danii şi afierosiri, ori pentru rîvnă sau spre răsplătirea vreunor slujbe pentru patrie". Pentru a răspunde la această întrebare, boierii Adunării au apelat la „istoriile vechi", care dovedeau că „în zilele înpăraţilor Domeţian şi Traian pămîntul Dachiei au fost lăcuit de norod şi după ce au intrat sub stăpînirea rîmlenilor, nu puţin norod de lăcuitori pătimea, după vreme, de năvăliri despre niamuri streine şi dentru această pricină unii năzuea în părţile munţilor, fiind locuri tari spre a putè a să apăra, iar alţii, rămăind, petrecea împreună cu năvălitorii streini şi că pămîntul acesta au fost deapururea lăcuit şi mai ales părţile munţilor, aceasta den istornicii cei mai vestiţi se dovedeşte". *Este continuitatea poporului*

român de-a lungul veacurilor năvălirilor barbare afirmată răspicat într-un act emis de o autoritate de stat încă din 1817 !

După alte consideraţii, referitoare la aşazisele „republici" din Vrancea, Tigheci şi Cîmpulung, se ajunge la „discălicarea lui Dragoş vodă", asupra căreia se conchide astfel: „pămîntul acesta n-au fost lipsit de lăcuitori şi... mult mai înainte de venirea lui Dragoş v[oie]vod, atît în Făgăraş cît şi în Maramorîş cît şi în părţile de gios a Oltului şi în pămîntul Moldaviei stăpîniea voevozii număr nu puţîn de lăcuitori, mai ales în părţile munţilor şi *Dragoş v[oie]vod n-au descălecat pămîntul Moldaviei pustiiu...*" „Pe lîngă aceste dovezi ce sînt den istorii — adăugau membrii Obşteştei Adunări — avem şi deosăbite dovezi care sînt de faţă, adecă hrisoavele domnilor bătrîni, carii au stătut curînd vreme după Dragoş vodă, prin care să dovedeşte nu numai *lăcuirea pămîntului acestuia mai înnainte de discălicătoarea lui Dragoş vodă*, ce şi dreptăţile moşînaşilor lăcuitori, carii au avut baştinile lor, strămoşeşti şi prestrămoşeşti în pămîntul acesta".

Pasajele reproduse aici arată cît se poate de limpede că în limba veche nu exista nici o contradicţie între *descălecat* şi existenţa anterioară a populaţiei autohtone: ţara Moldovei era locuită atunci cînd Dragoş vodă a venit în aceste locuri, a cuprins pămîntul şi, în luptele cu tătarii, a pus bazele viitorului stat. Astăzi, cînd avem atîtea mărturii despre viaţa românilor în spaţiul est-carpatic înainte de întemeierea statului medieval, acest fapt este o realitate pe care nici un om de bună-credinţă nu se mai gîndeşte să o conteste; afirmarea sa la 1817 este, din contra, cît se poate de sugestivă, conducînd la concluzia că *prin „descălecat", cronicarii au înţeles întemeierea unor state acolo unde, anterior, nu existaseră, reorganizarea vieţii economice, politice, culturale în cadrul statelor nou întemeiate.* Spiritul în care cronicarii au folosit acest termen nu exclude nici aşezarea în sudul şi estul Carpaţilor a unor grupuri de ţărani, meşteşugari şi mici nobili transilvăneni — români, dar nu numai români — siliţi să-şi părăsească locurile de baştină din diverse cauze şi să „descalece" peste munţi.

Vechimea acestor schimburi demografice se pierde, practic, în negura vremurilor: „Peste munte, pe căile necunoscute dintotdeauna de localnici, relaţiile dintre românii de pe cele două versante ale Carpaţilor — scrie istoricul Radu Popa — aveau... o îndelungată tradiţie, implicînd, totodată, relaţii între organismele lor social-politice de tip prestatal". Acest „descălecat" — lent, continuu, de lungă durată, ca o osmoză — care nu a produs în Transilvania vreun dezechilibru demografic şi care nici nu a dus, *prin el însuşi*, la apariţia statelor medievale româneşti în spaţiul extracarpatic, nu a rămas în tradiţiile poporului şi nici în izvoarele scrise; el a contribuit însă, substanţial, la întărirea legăturilor dintre românii din interiorul şi din afara arcului carpatic, continuînd şi după întemeierea principatelor româneşti de sine stătătoare. Momentul însuşi al acestei întemeieri de state — moment desemnat de cronicari prin *descălecat* — rămîne să fie marcat prin evenimentul trecerii peste munţi a unor feudali români din ţinuturile intracarpatice, fie ca reprezentanţi ai regelui Ungariei, fie ca răzvrătiţi împotriva puterii lui. Tradiţia *descălecatului* — cu toate sensurile şi aspectele sale — nu constituie altceva decît *o dovadă istorică în plus a legăturilor care au existat dintotdeauna între românii din spaţiul intra şi extracarpatic, o mărturie semnificativă a unităţii poporului român.*

Regăsim, astfel, o idee afirmată încă din 1940 de Gh.I. Brătianu, într-o întrebare care conţine, prin chiar formularea ei, şi răspunsul: „Dar însăşi tradiţia ce o aflăm din cele mai vechi cronici ale noastre, tradiţia descălecării ..., însăşi descălecarea din Ardeal a voievodului întemeietor de ţară, cu oştenii şi curtea sa, faptul acesta nu cuprinde în el cel puţin instinctul, dacă nu conştiinţa unei origini comune a românilor de dincolo şi de dincoace de Carpaţi ?"

Constituind unul din acele puncte de reper care marchează, delimitîndu-le foarte precis, etapele străbătute de poporul român în istoria sa milenară, naşterea celor trei principate româneşti pe pămîntul fostei Dacii este rezultatul unei îndelungate evoluţii istorice. Căci, dacă întemeierea principatelor române independente Moldova şi Muntenia aparţine, cronologic, veacurilor XIII-XIV, în schimb, „cele dintîi cristalizări de stat ale românilor" — ca să împrumutăm această sintetică şi elocventă formulă a lui N. Iorga — trebuie plasate în cursul veacului X, iar rădăcinile lor nu pot fi decît încă şi mai vechi. Căutîndu-le, se constată că ele pornesc dintr-o *realitate unică* — de aceea, naşterea celor trei principate s-a desfăşurat unitar şi aproape sincron — iar dincolo de ea, dincolo de stadiul istoric atins de poporul român în veacul X, stă însuşi procesul plămădirii acestui popor, proces desfăşurat şi el în mod unitar, pe întregul teritoriu al fostei Dacii. Condiţii istorice obiective, cunoscute, au determinat apariţia a trei state feudale, cu o îndelungată viaţă separată, fără ca, un singur moment, numai, locuitorii lor români să se fi considerat ca aparţinînd unor popoare diferite. Din contra, izvoarele atestă, de timpuriu, existenţa unei *unităţi de conştiinţă* a românilor de pretutindeni, axată pe ideea aceleiaşi origini. Iar pe măsură ce românii din cele trei principate au urcat treptele istoriei, conştiinţa lor a evoluat, ca tendinţă fundamentală, tocmai spre constatarea deplinei identităţi dintre ei: unitatea de conştiinţă românească a generat, la rîndu-i, *conştiinţa unităţii* de neam.

Aceasta a permis ca, în tot cursul evului mediu, românii să se înfăţişeze lumii ca un singur popor. Şi tot aceasta a făcut ca Unirea Principatelor (1859) şi Unirea cea Mare (1918) să se realizeze pe baze organice, rezultînd un tot unitar, o alcătuire omogenă, în care românii şi-au regăsit, întreg, patriomniul etnic, teritorial şi spiritual, care îi unise, de fapt, şi pînă atunci, de-a lungul veacurilor şi peste graniţele impuse de istorie.

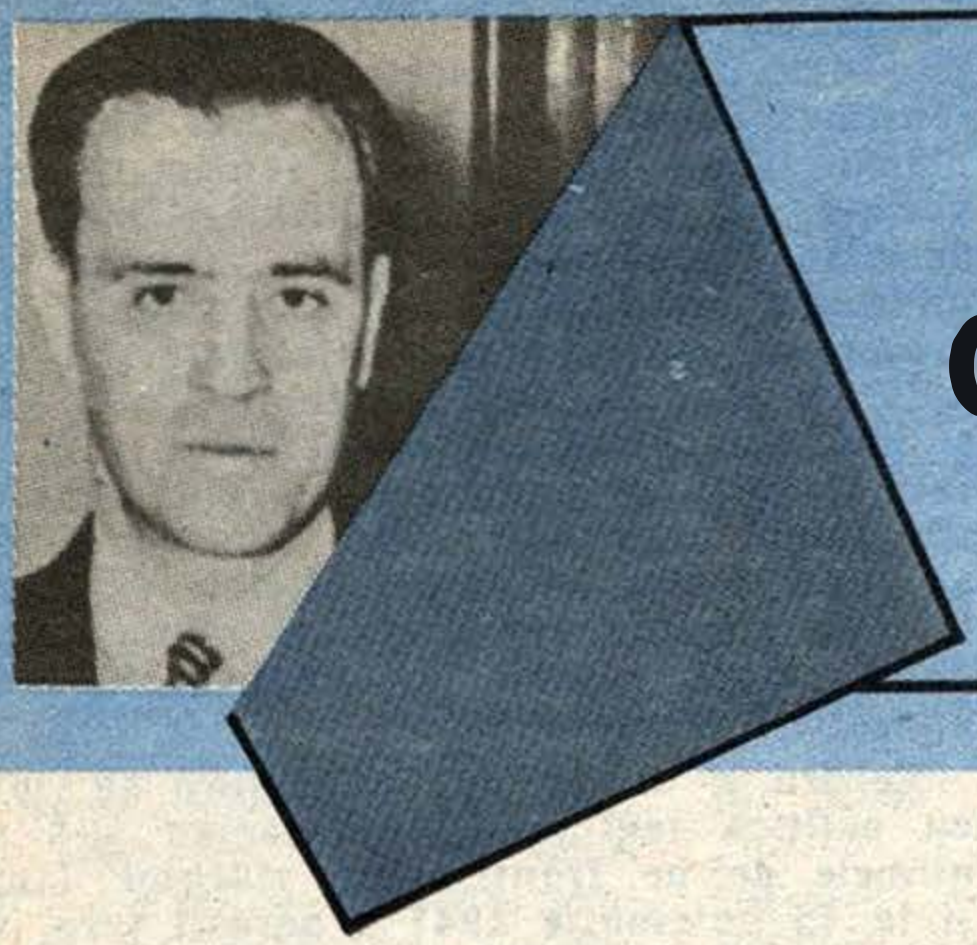

ÎNSEMNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU (II)

Primăvara şi vara anului 1941 reprezintă una dintre perioadele cele mai dramatice din activitatea diplomatică a lui Grigore Gafencu. Dezacordul cu întreaga politică a guvernului de la Bucureşti se agravase pînă la o adevărată ruptură, odată cu aderarea lui Ion Antonescu, în noiembrie 1940, la Pactul tripartit — act înfierat de toate forţele democratice ale ţării, în frunte cu Partidul Comunist Român, care i-au denunţat din primul moment caracterul antinaţional şi consecinţele dezastruoase. Prin aderarea „la Pactul tripartit al puterilor Axei" — se aprecia în documentul De la regimul legionar la dictatura militară, elaborat de C.C. al P.C.R., guvernul legionaro-antonescian „a pus România la dispoziţia Germaniei pentru scopurile sale de război... imperialismul german a prefăcut ţara într-un cîmp imens de război".

Grigore Gafencu a rămas totuşi la postul său de la Moscova cu sentimentul cu care, în august 1940, primise această misiune diplomatică, acela al datoriei patriotice ce-i revenea de a căuta să îmbunătăţească relaţiile cu Uniunea Sovietică.

Mersul războiului, chiar într-o vreme în care armatele hitleriste puneau stăpînire pe Europa, nu clintea convingerea lui Grigore Gafencu în înfrîngerea finală a acestora. „Continentul este cucerit, ocupat, «curăţat» — nota el la 3 iunie 1941 —, operaţiile militare nu mai slujesc la nimic. Ele pot adăuga, cel mult, una sau două victorii noi în angrenajul victoriilor care duc la prăbuşire". Pentru diplomatul român, desfăşurarea evenimentelor nu exprima decît „dinamismul nesăţios, viclean şi lipsit de scrupule al Germaniei naziste" (6 iunie 1941).

Ideea colaborării cu momentanul învingător îi inspira un dispreţ profund. Pentru el, Ante Pavelici, instalat conducător al Croaţiei, nu era decît un „şef de bandă" (20 mai 1940). Darlan era „nu numai un apucat, un anglofog pătimaş, un ambiţios, dar şi un prost", iar activitatea reprezentantului regimului de la Vichy la Moscova îl făcea să noteze ironic: „Misiunea de colaborator este grea şi ingrată" (3 iunie 1941).

Privirile lui erau aţintite cu speranţă spre puterile democratice antihitleriste. În pofida faptului că îndispunea pe reprezentanţii diplomatici ai Axei, el menţinea legături „foarte discrete, dar tot atît de prieteneşti" cu Sir Stafford Cripps — lider al aripii de stînga a mişcării laburiste, mai tîrziu membru al cabinetului de război britanic, iar în acel moment ambasador al ţării sale la Moscova şi, ulterior, artizan al alianţei sovieto-engleze în război — deoarece considera că aceste legături pot fi „folositoare ţării" (19 mai 1941). Se afla aproape permanent în cercurile reprezentanţei diplomatice a Statelor Unite şi înregistra cu bucurie poziţia tot mai angajată a lui Roosevelt împotriva Germaniei hitleriste. În cuvîntarea rostită de preşedintele Statelor Unite la Casa Albă, vedea cum „răsună cuvinte de libertate, de toleranţă..., de curaj moral, care nu mai au trecere în vocabularul politic al continentului nostru de cînd umbra gîndirii lui Hitler se întinde de la Narvik pînă la Capul Matapan" (28 mai 1941).

Este uşor de înţeles neliniştea care a pus stăpînire pe reprezentantul României la Moscova, în mai şi prima jumătate din iunie, cînd s-au înteţit semnele unei posibile agresiuni a Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice şi ale aruncării armatei române de către clica lui Antonescu în războiul hitlerist. A cerut permanent informaţii şi lămuriri din Bucureşti, dar telegramele sale au rămas fără răspuns. O singură dată, la 12 iunie 1941, i s-a comunicat de la Ministerul afacerilor externe: „Generalul Antonescu mă însărcinează să vă arăt că deşi s-au făcut unele chemări sub arme, ele nu ies din cadrul prevederilor normale pentru perioada curentă".

Firește, un asemenea răspuns nu putea induce în eroare pe diplomatul experimentat. Ca atare, el a revenit, insistent, notînd apoi în jurnalul său: „Zile de aşteptare şi de nesiguranţă" (17 iunie). „De la Bucureşti nici o

informaţie şi nici o instrucţiune“ (18 iunie). „Bucureştii nu telegrafiază nici un cuvînt“ (20 iunie).

Izolat şi lipsit de orice informaţii, la 22 iunie 1941 a aflat despre începerea războiului antisovietic, pe căi ocolite de la ambasadorul italian la Moscova, fără a primi totuşi nimic oficial de la Bucureşti. La 24 iunie, cînd a fost invitat de V.M. Molotov la Kremlin, unde a fost primit cu întreaga curtoazie protocolară spre a fi întrebat despre poziţia României, era nevoit să răspundă: „Domnule vicepreşedinte, nu am primit nici o informaţie şi nici o instrucţiune“. În aceeaşi zi nota: „Ascult la radio discursurile înflăcărate ale propagandiştilor germani, pline de neadevăruri istorice“.

La 26 iunie a părăsit Moscova spre a ajunge a doua zi la Miciurinsk, unde la 4 iulie s-a întîlnit cu Cripps. A urmat, între 6 şi 8 iulie, drumul spre Rostov — Grodny — Baku — Tiflis — Leninakan, de unde, la 13 iulie, a trecut graniţa Turciei. La 14 iulie era la Istanbul, de unde s-a îndreptat spre Bucureşti.

La 1 august 1941 a prezentat guvernului raportul său, înregistrat la Ministerul afacerilor străine sub nr. 59 240, referitor la discuţia prelungită avută în 24 iunie 1941 cu V.M. Molotov.

Atmosfera din ţară i se părea sufocantă: „Declaraţiile oficiale, ziarele, radioul, cuprind un dezmăţ de cuvinte sonore, sforăitoare şi grele care supără şi întristează orice minte cumpătată“ (3 august 1941). A încercat să-şi relia activitatea la ziarele sale, dar a avut sentimentul neputinţei, aşa cum singur va mărturisi mai tîrziu: „Acest sentiment de neputinţă nu m-a chinuit nicăieri mai mult decît în biroul de direcţie al ziarelor mele, unde mă străduisem, ani de-a rîndul, să îndrumez pe cititori spre o înţelegere şi o judecată cît mai de sine stătătoare, mai liberă şi mai cumpătată a evenimentelor şi a intereselor ţării, şi unde acum eram osîndit să fiu robul unor «directive» guvernamentale, al unor jalnice adevăruri oficiale şi al unor formule absurde, sforăitoare şi găunoase, prin golul cărora răsuna grija constantă pentru anumite interese străine“.

Pentru a marca public ruptura sa totală cu politica regimului antonescian şi-a scos numele de pe frontispiciul ziarului Timpul şi la 15 noiembrie 1941 a părăsit ţara, spre a se stabili în Elveţia.

Ca şi în numărul trecut, în afara micilor intervenţii impuse de normele ortografice în vigoare, în preluarea textelor pe care le reproducem mai jos s-a respectat originalul, inclusiv sublinierile autorului. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte.

24 mai

Paasikivi, ministrul Finlandei, vine să-şi ia rămas bun de la mine. A fost rechemat, la cererea lui. E bătrîn şi dornic de odihnă. Juho [Kusti] Paasikivi trece drept unul dintre cei mai înţelepţi oameni de stat ai Finlandei. A fost preşedinte de Consiliu, apoi ministru la Stockholm. În timpul războiului dintre Finlanda şi U.R.S.S. a negociat condiţiile de pace. Partizan convins al unei destinderi şi al unei paşnice conviefuiri între cele două ţări vecine, s-a străduit, în calitate de ministru la Moscova, să îmbunătăţească şi să normalizeze relaţiile ruso-finlandeze...

28 mai

...Polonia a colaborat cinci sau şase ani cu Germania. În ziua însă cînd s-a încumetat să spună: pînă aici şi nu mai departe!, a fost strivită, călcată în picioare, tăiată în bucăţi, iar poporul ei, înjosit, umilit, decimat, a rămas fără adăpost şi fără patrie. Patru ani de-a rîndul, Iugoslavia s-a străduit să creadă pe cuvînt asigurările lui Ribbentrop şi făgăduielile lui Ciano. La prima încercare însă de a scăpa de sub obladuirea puterilor vecine, a fost distrusă şi sfîşiată, cu o barbară pornire care va rămîne o ruşine a veacului în care trăim. Poporul mîndru al olandezilor e veşnic umilit de îndrăsneala unor năvălitori care i-au răpit drepturile şi libertăţile lui seculare. În Norvegia, un trădător imbecil[1], fiindcă ridică braţul şi gîndeşte la fel cu toţi cei cu braţele ridicate, este impus ca Führer-cîrmuitor.

Toate aceste experienţe nu au dovedit pînă acum deplina „eficacitate a colaborării ţărilor europene“. Sînt mulţi, foarte mulţi europeni a căror conştiinţă, trezită de bombardamentele germane, nu s-au putut încă adapta cu desăvîrşire la noile împrejurări şi care aşteaptă un ajutor mîntuitor din afară. Colaborarea lor nu va putea fi dobîndită decît prin noi acte de presiune şi de teroare. Nădejdea lor într-un război de eliberare a popoarelor — o nouă Völkerschlacht, ca la Leipzig[2], — nu poate fi înăbuşită decît cu forţa. Şi nimeni nu-i poate împiedica, — dacă lucrurile rămîn aşa cum sînt, — ca vorbele rostite dincolo de Ocean să aibă ecoul cel mai fericit în sufletul lor: „Nu vom accepta ca Hitler să domine lumea. Vom accepta numai o lume a libertăţii...“

31 mai

...Este, oare, numai o întîmplare că, în timp ce Hitler se năpusteşte cu loviturile sale cele mai grele împotriva Imperiului britanic, copilul lui de suflet, Rudolf Hess[3], coboară

---

[1] Vidkun Quisling (1887-1945), şef al partidului fascist din Norvegia; ca prim-ministru (1940 şi 1942-1945), a colaborat cu ocupanţii nazişti. Numele lui a devenit sinonim cu trădarea de ţară şi colaboraţionismul; după război, a fost judecat, condamnat la moarte şi executat.

[2] Luptă a popoarelor; aluzie la bătălia de la Leipzig („bătălia naţiunilor“) din 16-19 octombrie 1813, în cursul căreia trupele ruso-prusoaustriece au înfrînt armatele lui Napoleon I.

[3] În ziua de 10 mai 1941, Rudolf Hess, locţiitorul lui Hitler la conducerea partidului nazist, a fugit cu avionul în Anglia, unde, pe toată durata războiului, a fost internat şi tratat ca prizonier de război; a fost condamnat de Tribunalul internaţional de la München la închisoare pe viaţă; actualmente, Hess, în vîrstă de 91 ani, îşi ispăşeşte pedeapsa în închisoarea Spandau din Berlinul occidental (*Magazin istoric*, nr. 9/1983).

ca un porumbel, cu ramura de măslin în mînă, pe plaiurile Marii Britanii?

În aceste zile, cînd soarta Europei — prăbuşirea sau mîntuirea continentului nostru — atîrnă de putinţa de a se potoli, a lui Hitler, îmi revin în minte declaraţiile pe care Führerul mi le-a făcut, la Berlin, în ziua de 19 aprilie 1939, prin care răsuna, ca un leit-motiv, *cuvîntul de „îngrădire" (Einschrankung).*

Am însemnat într-un memoriu, aflat la ministerul nostru de externe, toate amănuntele acestei întîlniri, căreia îi datorez unele dintre cele mai puternice impresii ale vieţii mele. Hitler s-a folosit de împrejurarea că, de la Berlin, plecam, prin Bruxelles, la Londra şi la Paris, unde aveam prilejul să relatez cuvintele sale în cercurile politice conducătoare, ca să-mi lămurească principiile sale de pace şi pregătirile sale de război...

„Lupta împotriva Tratatului de la Versailles este lupta vieţii mele — îmi spunea Hitler. Pînă azi, am învins pe toată linia. Îmi mai rămîn cîteva bătălii de cîştigat. Le voi cîştiga. Nu lupt împotriva intereselor nici unui popor. Lupt pentru dreptatea cauzei Germaniei. De aceea am ştiut să mărginesc, în mod precis, pretenţiile şi pornirile mele.

Le-am îngrădit faţă de Anglia cu care am încheiat un acord naval. Le-am îngrădit faţă de Franţa, căreia i-am recunoscut frontierele de azi, renunţînd în mod definitiv la Alsacia şi Lorena. E un gest dureros pe care numai eu îl puteam face. L-am făcut fără nici o rezervă mintală. Împreună cu mine, întregul popor german şi opinia publică, şi presa, şi tineretul, au renunţat leal şi cu desăvîrşire la aceste provincii, pentru care Franţa şi Germania s-au bătut veacuri de-a rîndul.

Ne-am îngrădit pretenţiile faţă de Italia, renunţînd la germanii din Tirol. Mi-am dat seama că, dacă ne-am bate pentru toţi germanii răspîndiţi în lume, fie în Italia, fie în Iugoslavia, fie în România, ar trebui să ducem război după război. Eu vreau însă pace. În luptele pe care le-am dus şi le-am cîştigat, nu a curs nici o picătură de sînge.

Ne-am îngrădit pretenţiile faţă de Iugoslavia, cu care vrem să păstrăm, de-a lungul hotarului de azi, cele mai prieteneşti raporturi. Aceeaşi atitudine precisă o am faţă de Ungaria. Înţeleg să respect hotarele Olandei, ale Belgiei şi ale Elveţiei. Ni se atribuie planul absurd de a cuceri aceste ţări mici, spre a lărgi frontul de bătălie, într-un eventual război, sau pentru a cuceri coloniile lor. Nu vrem coloniile altora. Vrem numai coloniile noastre şi vom isprăvi prin a le avea. În ce priveşte frontul de luptă nu avem nici un interes să-l lărgim. Dimpotrivă. Vom concentra toate energiile noastre acolo unde trebuie. Nu există sistem de apărare peste care să nu se poată trece, cu mijloacele militare de azi. Ne-am îngrădit, în sfîrşit, faţă de Polonia, încheind cu mareşalul Pilsudski un tratat de prietenie, pe care l-am semnat leal, cu toate că statornicea unele stări ce tăiau în două trupul ţării. Sîntem gata, de asemenea, să declarăm că nu avem nici o pretenţie de ordin politic sau teritorial împotriva ţărilor din sud-estul european. Am întins Reichul german în limitele lui firesti, cuprinzînd şi Boemia în aceste limite, nu din plăcerea de a cuceri, ci din nevoia de a nu avea înfipt în trupul Reichului un stat străin şi ostil".

Iată însă că, după aceste declaraţii făcute pe un ton potolit şi cu vădita mulţumire de a se înfăţişa în ipostaza unui om atît de cuminte, atît de modest, atît de dezinteresat, Führerul îşi dă arama pe faţă, denunţînd... primejdia britanică. Vocea i se umflă. Privirea i se aprinde. Gîndirea îi scapă de sub rezervele ce îşi impusese. Conflictul cu Anglia este grija de căpetenie a Germaniei. Supărarea lui Hitler împotriva Angliei e mare şi se exprimă prin cuvinte tari şi ameninţătoare: „Anglia nu ne înţelege; şi în loc să ajungă, cu noi, la o învoială, ne urmăreşte pretutindeni şi se străduieşte să ne taie calea. Nu acceptă puterea noastră politică. Se opune dezvoltării noastre economice. Ne urmăreşte peste tot cu gînduri ostile, întreţine împotriva noastră o campanie de ură. Ce vrem noi? Coloniile noastre, de care avem nevoie şi care

Juho Kusti Paasikivi, (1870-1956), omul politic finlandez a cărui carieră politică, în 1941, era departe de a fi încheiată

sînt necesare vieţii economice germane şi sentimentului nostru de onoare şi de putere! Şi mai vrem ca, aşa cum sîntem gata să respectăm Imperiul britanic, Anglia să ne respecte, la rîndul ei, sfera noastră de interese în care sîntem siliţi să muncim pentru viaţa noastră de toate zilele". Am însoţit această declaraţie de următoarea însemnare: „Felul cum Hitler expune problema engleză dovedeşte că, în ciuda furiei sale de azi, — care ar putea duce, de altfel, la un conflict, — a păstrat gîndul că încă mai este cu putinţă o împărţire a zonelor de influenţă în lume, cu Marea Britanie". Este vechea idee germană care exprimă necumpătata poftă de întindere şi de stăpînire a unui neam puternic, ajuns cel din urmă la împărţirea lumii şi care nu se mulţumeşte cu partea rezervată de Dumnezeu nemţilor, — ideea pe care împăratul Wilhelm o împărtăşise, pe vremuri, bătrînului Chamberlain[1],

[1] Este vorba despre Joseph Chamberlain (1836-1914), om politic şi diplomat englez, membru al Partidului Liberal Unionist; ministru al coloniilor (1895-1903), promotor al politicii expansioniste britanice în Africa. A avut doi fii: Sir Joseph Austen (1863-1937), om politic conservator, ministru de externe (1924-1929) şi pe Arthur Neville (1869-1940), membru al Partidului Conservator, prim-ministru (1937-

și apoi regelui Eduard, îndemnîndu-i, cu o mișcătoare nevinovăție:

— Hai să împărțim lumea! Mult îngrăditul Hitler are și el o ieșire, pe unde gîndirea lui se avîntă în zona ei de influență, în spațiul ei vital, adică în infinit. Limitele vremelnice pe care și le impune, de o parte și de alta, îngăduiesc pornirii sale să răzbată cu atît mai multă putere în direcția pe care și-o alege.

Cînd a pătruns în Renania, Hitler s-a îngrădit față de Austria. Cînd a intrat în Viena, el s-a îngrădit de Cehoslovacia. Cînd a pretins pe sudeții cehoslovaci, el a garantat pe cehi. Cînd a năvălit la Praga, el a dat Poloniei o parte din fosta republică a Cehoslovaciei și o altă parte Ungariei, știind bine că, peste puțin timp, el va obține Polonia întreagă și Ungaria întreagă.

Nouă, Hitler... ne-a cerut Ardealul, cu care el a stăpînit pe unguri; apoi ne-a mai cerut petrolul, pîinea, dreptul de trecere spre Răsărit, dreptul de a se așeza în România și de a se întinde în țară; ne-a pretins să-i cedăm dreptul nostru de a fi români și de a fi așa cum am fost.

În ziua răfuielii generale, stavilele Führerului nu mai au măsură, cad ca atîtea zăgazuri neputincioase în fața revărsării apelor mari și astfel potopul trece peste Belgia, peste Olanda, peste Polonia, peste Iugoslavia, peste Franța, peste Balcani, ca și cum Hitler n-ar fi călcat niciodată pragul acestor țări.

Elanul lui deslănțuit își urmărește țelurile tot mai întinse, tot mai depărtate, cu o voință pătimașe de a învinge cele mai uimitoare greutăți și fără a da înapoi, în fața primejdiei întrevăzute și a celor mai catastrofale prăbușiri... .

[Miciurinsk] 4 iulie

La ora 11 dimineața mă aflu pe balconul lui [A.] Rosso. Maiorul X pătrunde în lagăr[1] și mă cheamă:

— Gospodin Gafencu, ați dat informații greșite cu privire la bagajele rămase la Moscova; trebuie să mergeți și să vă explicați.

— Unde?

— Veți vedea, urmați-mă!

Prietenii mei cer să mă însoțească. Maiorul nu admite. Cer să iau cu mine un interpret.

— Nu e nevoie, ne vom explica pe franțuzește. Urmez pe maior și trec pe lîngă santinelele care păzesc tabăra noastră. În stradă, mă așteaptă doi comisari cu șapca trasă pe frunte. Ei mă poftesc într-o mașină; comisarii se așază în față, eu, singur, în fund. Pornim spre centrul orașului. La o încrucișare de drumuri, mașina se oprește: un alt comisar se urcă și ia loc lîngă mine. Spre surprinderea mea, mă întreabă pe englezește: vorbiți limba engleză?

— Of course![2]

— Citiți acest bilet!

Îmi întinde o scrisoare deschisă. Către Gafencu de la Cripps: „Dragă prietene, am ținut să-ți strîng mîna înainte de a părăsi Rusia. Te aștept la gară".

Într-adevăr, mașina se îndreaptă spre gară. Pe o linie moartă, păzită de un pluton de miliției, a fost tras un vagon-salon impunător. Cripps mă așteaptă, cu luleaua în gură și cu mîna întinsă. Mă poftește să mă așez într-un fotoliu adînc. Pe masă, sînt grămădite cărți de filosofie și poezie.

— N-am vrut să părăsești Rusia fără să-ți fi strîns mîna și să-mi iau rămas bun de la dumneata, îmi spune ambasadorul.

Sînt mișcat de acest gest de prietenie. Abia întors cu avionul din Londra, unde l-a surprins vestea despre intrarea nemților în Rusia, Cripps a găsit cu cale să facă această lungă călătorie de 400 de km., dus și întors, pentru a mai sta de vorbă cu mine. Îmi dau seama că această „vorbă" are preț, cu atît mai mult cu cît guvernul sovietic a consimțit să înlesnească întîlnirea noastră, punînd vagonul lui Molotov la dispoziția englezului.

— Am venit să-ți înnoiesc invitația d-lui Eden[3] și a guvernului britanic, îmi spune Cripps. Ești așteptat la Londra. Avem încredere în dumneata. Ești printre puținii români, în care avem o desăvîrșită încredere. Vei putea fi foarte folositor cauzei țării dumitale. Socotesc că e o datorie față de credințele dumitale, pe care le cunosc și față de viitorul țării dumitale, ca să primești invitația noastră. De altfel, adaugă ambasadorul zîmbind, nici nu te-am fi invitat, dacă rușii nu s-ar fi temut că oprindu-te pe dumneata aici, și trimițîndu-te direct cu avionul în Anglia, ar fi dat prilej guvernului român să rețină în România pe Lavrentiev[4]. Așa, sîntem nevoiți să te lăsăm să pleci. În Turcia, te așteaptă Serviciul nostru Secret, care a primit instrucții în consecință. Îți va înlesni drumul spre Londra, unde vei fi invitatul guvernului britanic.

Cuvintele lui Cripps mă tulbură adînc. Îmi dau seama că sînt așezat în fața unei hotărîri care va cîntări greu în viața mea, poate și în istoria țării. Prezența mea la Londra, unde guvernul britanic mă invită, în mod oficial și stăruitor, pentru a treia oară, prin glasul ambasadorului său, poate fi favorabilă României, dacă nu azi, poate într-un viitor apropiat. Sînt printre puținii, care în cazul unei victorii britanice, victorii în care cred și în care am crezut totdeauna, va putea apăra cauza țării. Îmi pare totuși cu neputință să părăsesc misiunea mea, în drum, să nu mă întorc în țară, să nu fac ultimul raport celor care sînt la cîrmă, să nu le spun tot ce știu, să nu le dau o supremă înștiințare. Țara intrată în război a pornit, poate, pe o cale greșită, dar nu am dreptul, ca român, să slăbesc pozițiile ei, în clipe atît de critice, prin defecțiunea mea. Sînt prea în văzul lumii, ca fost ministru

---

1940) și unul din principalii promotori ai conciliatorismului față de Germania hitleristă; și-a pus semnătura pe acordul de la München, din septembrie 1938.

[1] Începînd din 27 iunie, Gafencu și ceilalți membri ai Legației române din Moscova, se aflau într-un han din Miciurinsk, în drum spre țară.

[2] Engleză în text: desigur.

[3] Sir Robert Anthony Eden, lord de Avon (1897-1977), om politic conservator, în mai multe rînduri ministru de externe (1935-1938; 1940-1945; 1951-1955) și prim-ministru (1955-1957). Vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1971.

[4] Șeful misiunii diplomatice sovietice, la București.

la Moscova, şi fost ministru de externe, pentru ca gestul meu să nu aibă cel mai viu răsunet şi să nu aibă consecinţe dăunătoare pentru războiul în care Antonescu a băgat ţara şi armata noastră.

Încerc să lămuresc aceste frămîntări de conştiinţă lui Cripps. Îl rog: nimeni să nu mă aştepte în Turcia. Vreau să-mi urmez calea pînă la capăt. Vreau să-mi închei misiunea la Bucureşti, să spun lui Antonescu ce am de spus, să-mi fac datoria pînă la sfîrşit. Vreau, numaidecît, să-mi revăd mama. După aceea, voi pleca în Anglia, în Statele Unite, sau într-o ţară neutră.

— Nu te vor mai lăsa să pleci! stărui Cripps. E cel din urmă prilej pe care îl ai de a rămîne liber şi de a-ţi sluji ţara în străinătate.

— Mă voi informa la Constantinopol. Am prieteni acolo, care îmi vor da de veste despre ce se petrece în România. Dacă e primejdie de a fi reţinut în România, nu mă voi întoarce şi voi pleca direct spre Londra sau Washington.

— Oamenii noştri au instrucţii, la Istanbul, să te urce în avion. Prin Egipt şi prin Nordul Africii, vei ajunge la Lisabona. Vom lua măsuri ca soţia dumitale, care e la Berna, să te întîlnească la Lisabona. De acolo, vei alege calea care-ţi convine mai bine.

— Voi hotărî, la Constantinopol. Dacă nu mă voi întoarce în ţară, voi trimite un raport scris şi o scrisoare lui Antonescu, pentru a-i desluşi atitudinea mea. Dacă voi judeca mai cuminte să mă întorc la Bucureşti, voi avea grijă, cît mai curînd, să-mi recîştig din nou libertatea. Sub nemţi, nu voi rămîne, în nici un caz.

Cripps îmi strînge mîna cu prietenie. Ar fi dorit un răspuns mai categoric, mai afirmativ. Îşi dă seama însă, cel puţin aşa mi se pare, de seriozitatea problemei de conştiinţă în faţa căreia mă aflu.

Îl las în mijlocul cărţilor sale de filosofie şi de poezie, în vagonul-salon al Sovietului Suprem.

Comisarii mei mă iau în primire şi mă duc înapoi în lagăr...

[Bucureşti] 3 august

...Nerînduiala care tulbură mai departe stările de lucruri, stăruie şi în gîndire...

Bunul simţ popular tresare cînd aude răsunînd aceste vorbe. Şi nici o manifestaţie a acestei propagande nu poate înăbuşi întrebarea ce ţi se pune, la orice colţ de stradă: „Ce va fi, după ce se va întîmpla ceea ce trebuie să se întîmple? În ce fel se vor statornici stările, după ce ne vom fi atins ţelurile noastre? Cum vom putea salva România reîntregită, în cuprinsul lumii noi?"

Geneva, ianuarie 1942

Am plecat din ţară la 15 noiembrie 1941.

De cînd mă întorsesem de la Moscova, aveam gîndul să plec. Doream, după ce-mi îndeplinisem datoria şi după ce făcusem guvernului cuvenitele rapoarte, să caut un loc unde să fiu mai folositor decît la Bucureşti...

M-am grăbit să scot numele meu de pe frontispiciul ziarului Timpul.

...Dacă este totuşi un român care să fi păstrat simpatia încrezătoare a anglo-saxonilor, — cum mi-a spus-o cu atîta stăruinţă Cripps, la Miciurinsk — şi care să fi avut legături şi raporturi dintre cele mai bune cu sovieticii, cum reiese şi din cea din urmă întîlnire pe care am avut-o cu Molotov, la trei zile după ce începuse războiul între noi şi U.R.S.S., acela sînt eu. Cu atît mai limpede şi mai mare este datoria ce mi se impune de a sta deoparte, de a nu mă solidariza întru nimic cu acţiunea politică urmată de guvernul lui Antonescu, de a aştepta clipa şi împrejurarea, cînd aş putea, slujindu-mă de legăturile pe care le-am păstrat, să fiu de folos ţării.

E motivul hotărîtor care m-a îndemnat să plec din România...

De acum înainte, pot lua un contact folositor cu reprezentanţi ai puterilor apusene. Pot informa şi cere informaţii. Rămîn însă neatîrnat, la adăpostul neutralităţii elveţiene, şi în afară de convingerile mele, nu slujesc pe nimeni şi nu risc să fiu vreodată instrumentul unor interese străine. Stau deoparte, într-o ţară unde am crescut, unde am numeroşi prieteni, unde pot găsi oricînd

Sir Stafford Cripps, ambasadorul Marii Britanii la Moscova, vechi şi bun prieten al lui Grigore Gafencu

un sprijin sufletesc, o atmosferă caldă de intimitate, ca într-o a doua patrie.

Am lămurit această hotărîre lui Leland Harrison, ministrul Statelor Unite, care a informat numaidecît guvernul său şi guvernul britanic. Aştept ca contactul să fie stabilit. Îmi dau seama că [în] împrejurările de azi şi în urma aşezării mele în Elveţia, nu voi mai fi obiectul unor avansuri atît de stăruitoare, ca pe vremea lui Cripps. Cred însă că, printr-o atitudine de aşteptare, demnă şi fără grabă, voi putea atinge scopul pe care îl urmăresc.

Corpul diplomatic, la Berna, mă primeşte cu multă amabilitate. Sînt poftit la spanioli, la portughezi, la chilieni. Legaţia turcă dă o masă în cinstea mea şi a lui Pilet-Golaz, consilier federal elveţian, şeful departamentului politic extern.

Poporul elveţian, liniştit, hotărît şi unanim, refuză să se încline în faţa „gîndirii" lui Hitler, care a cucerit atît de uşor prostimea de pretutindeni, aşa cum refuzau, pe vremuri, strămoşii din cele patru cantoane, să se descopere în faţa pălăriei lui Gessler[1], înfiptă pe o prăjină.

Această rezistenţă, măsurată dar neînfricoşată, împotriva lozincilor totalitare, nu împinge Elveţia spre alte extreme.

(Continuare în p. 591)

[1] Guvernator austriac în Elveţia, în sec. XIV, tirania lui a provocat răscoala în urma căreia s-a proclamat independenţa ţării.

AUGUST 1935

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Radar? Ziarul New York Times anunță că în laboratorul corpului de semnalizatori ai armatei americane din Fort Manmouth (New Jersey) s-au descoperit „anumite raze cu care se pot recunoaște vapoare și aeroplane inamice, chiar cînd acestea se găsesc la peste 50 mile depărtare de coastă. Întreprinderile General Electric construiesc în prezent aparate cu care se va perfecționa descoperirea". (1 august)

● ASTRA dă publicității un concurs pentru executarea monumentului Horea, Cloșca și Crișan la Alba Iulia. Monumentul va fi înalt de 18 m, lucrat din beton căptușit cu piatră de Zlatna și va avea forma unei prisme sau obelisc. Costul monumentului va fi de 600 000 lei. (5 august)

● Școală în satul lui Creangă. În Zorile, D. Almaș atrage atenția Ministerului cultelor și instrucțiunii că sînt 15 ani de cînd în Humulești s-a început construcția unei școli și clădirea, rămasă neterminată, amenință să devină o ruină. (10 august)

● Se împlinesc 100 ani de la inaugurarea Șoselei Kiseleff. Iată un fragment dintr-un document din acea vreme, descriind lucrările de modernizare a fostului drum al Brașovului. „Așa s-a pus drumul Brașovului la îndreptare după urmele unei sfori, drumul s-a lărgit la 40 de stînjeni; copaci, ce au căzut în cuprinsul acestei lărgiri, s-au scos din rădăcini, iar din trunchiurile lor cît a fost nevoie, prinse pături și ciopire, s-au făcut lăviți pentru odihnitul plimbăreților. Șanțuri adînci s-au făcut pe laturile căii, pentru scurgerea apei și a cișmelei de lîngă palatul fostului domn Mavrogheni. Înfață palatului Mavrogheni s-a făcut o încercuire de flori pentru

Lună de vacanță, august 1935 se derulează cu lentoarea specifică unei veri toride.

Să răsfoim, în continuarea celor publicate în numerele anterioare, noi pagini din cronica vieții bucureștene de acum cinci decenii, așa cum se reflectă ea în paginile marilor cotidiene[1] ale vremii.

Scena politică este și ea calmă, protagoniștii aflîndu-se în vacanță. De la guvernamentali, liberalii lui Dinu Brătianu, vin zvonuri de fuziune pentru la toamnă cu ceilalți liberali din gruparea lui Gheorghe Brătianu („georgiști"). Fuziunea pare a fi soluția viabilă pentru menținerea liberalilor la guvern sau, cum scrie *Zorile* din 7 august, „urmînd a constitui — după părerea taberelor liberale — singura posibilitate pentru menținerea unui organism liberal serios în viața politică a țării". Același lucru se întîmplă și la opoziția național-țărănistă, unde Al. Vaida-Voievod[2] și cei din jurul său fac demersuri pentru revenirea în P.N.Ț. „Vaidiștii au pus o singură condițiune la începerea tratativelor pentru reprimire — scrie același ziar la 8 august — discuțiunile să fie private, în cea mai desăvîrșită discrețiune, spre a nu apărea compromiși în fața opiniei publice, în ipoteza că nu vor putea reveni în partid. Tratativele merg însă greu, deoarece național-țărăniștii nu admit nici o discuțiune referitoare la program și cer ca fiecare cerere de reprimire să fie separat examinată".

Național-țărăniștii se pregătesc totodată, pentru campania „de toamnă" contra guvernului liberal. Începutul îl face Virgil Madgearu, șeful organizației de Ilfov a P.N.Ț. Într-o cuvîntare ținută la 25 august, în com. Afumați-Ilfov, el aduce critici liberalilor care, în cei doi ani de guvernare, au provocat tulburări serioase în viața țării: menținerea stării de asediu, a cenzurii, „au mărit deficitul în bugetul statului, au distrus valoarea leului, au scumpit viața", după cum scrie *Zorile* din 27 august. Dintre întrunirile politice ale lunii, presa relatează și despre cea a fruntașilor Partidului Național-Democrat, condus de N. Iorga, ținută la 11 august la Vălenii de Munte. În mod deosebit este reținută această precizare, nu lipsită de umor, a savantului, referitoare la plecarea sa de la guvern.

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

[2] La 19 martie 1935 Al. Vaida-Voievod, împreună cu alți cîțiva fruntași, au fost excluși din P.N.Ț. pentru inițiativa de a crea organizația Frontul Românesc, cu linie politică contrară programului național-țărăniștilor.

Aglomerație la intersecția Ștefan cel Mare cu Calea Moșilor

în iunie 1932. „Eu nu am fost scos afară de la Palat — reproduce *Universul* din 13 august cuvintele lui Iorga, — nu am fost înlăturat ostil de la guvern. Am scris demisia pentru că nu mi s-au acordat anumite chestiuni de ordin financiar, plecînd apoi atît de grăbit, încît nici pe d. Argetoianu nu l-am înștiințat. Dacă d-sa nu venea la mine să mă întrebe, poate și azi tot se mai credea ministru". C. Argetoianu, în această lună august, se află retras „la țară". Solicitat de *Adevărul* să răspundă la cîteva întrebări privind chestiunile politice la ordinea zilei, fostul partener de coaliție al lui Iorga în guvernarea din 1931-1932 trimite, la 24 august, următoarea telegramă: „Redactez liniștit la Breasta amintirile mele. Sînt în 1917. Peste 18 ani vă voi lămuri cu plăcere asupra evenimentelor din 1935".

O mare întrunire este organizată la 11 august și în sala „Locomotiva", de secțiunea Partidului Social-Democrat din Capitală, la care sînt prezenți, pe lîngă reprezentanții P.S.D., delegații sindicatelor C.F.R. și ai muncitorilor tipografi. Sînt afirmate obiectivele luptei împotriva fascismului, pentru condiții de viață și muncă echitabile. Vorbitorii afirmă necesitatea luptei comune a muncitorimii. „Vedem că mizeria și lipsa de lucru sînt generale — arată un vorbitor, după cum consemnează *Dimineața* din 13 august. Scumpetea vine să agraveze și mai mult durerile maselor populare. Așa fiind, numai însăși schimbarea societății, prin prefacerea ei în socialistă, poate constitui o soluție integrală".

Este subliniată, totodată, necesitatea constituirii muncitorimii în front comun de luptă împotriva oricăror amenințări de dreapta. La inițiativa comuniștilor, muncitorimea din Capitală, cît și din alte orașe, protestează împotriva regimului la care sînt supuși deținuții politici de la Doftana și din alte închisori. Astfel, la 27 august, *Adevărul* relatează că „peste 300 muncitori din toate ramurile de muncă din orașul și județul Constanța, sesizați de relatările unor ziare cu privire la regimul de barbarie și teroare la care sînt supuși deținuții politici din închisori, au depus un protest vehement împotriva acestei lipse de umanitate".

Ei cer deschiderea unei anchete la Doftana și pedepsirea celor vinovați, „ca un exemplu pentru conducerea celorlalte închisori din țară, unde deținuții politici sînt tratați mai rău ca în evul mediu".

Ziarele democrate ale vremii consemnează, de asemenea, acțiunile de protest ale intelectualilor progresiști împotriva suprimării de către autorități a unor publicații militante, unele editate de P.C.R. Astfel, este publicat în *Adevărul*, *Zorile*, *Facla* etc. un protest sem-

Cronică măruntă

înfrumusețare, un alt rond de peste 300 stînjeni asemenea s-a mai făcut, dar acesta în lipsă de flori, cu iarbă s-a sădit. Pămîntul șoselei a fost bătut cu nisip și moloz strîns de pe casele ce s-au dărîmat. Drumul astfel orînduit a fost făcut pînă în apa Colentina.

Atît plimbărețul pe jos cît și cei din caleșci, fără cruțare de rang, vor fi aspru pedepsiți, rupători de crăci sau de alte înfrumusețări ale acestui loc".

● **Istoria primului joben, relatată de Dimineața: „Un negustor din Londra, anume Heterington, a fost primul care a avut îndrăzneala să lanseze moda jobenului. A apărut în centru, în ziua de 15 ianuarie 1797, cu pălăria aceasta înaltă, de mătase, pe cap. Apariția neașteptată a stîrnit senzație, lumea s-a strîns ca la panoramă și în cele din urmă Heterington a fost arestat". A fost dus la poliție, de unde a fost eliberat — fără joben — abia după ce a depus o considerabilă sumă drept cauțiune. (11 august)**

● **Ion Conea, care s-a specializat în cercetarea trecutului îndepărtat al românilor, autorul care a dat un studiu interesant asupra Țării Loviștei, a scos de curînd un nou studiu, în care cercetează îndeaproape așezarea Basarabilor în Argeș. D-sa se ocupă de originea lor etnică și teritorială, aducînd interesante contribuții la cunoașterea acestei familii domnitoare, care a pus bazele primelor așezăminte sociale românești. (13 august)**

● **Cum stăm cu televiziunea? se întreabă Universul. „Realizarea pe care istoria o va însemna drept cea mai mare minune tehnică a secolului nostru se zbate încă în conflictul adolescenței: prăpastia dintre a voi și a putea. Tehnicienii laboratoarelor de televiziune vor**

Cursuri de artă plastică la aşezămîntul cultural „Nicolae Iorga" din Valenii de Munte

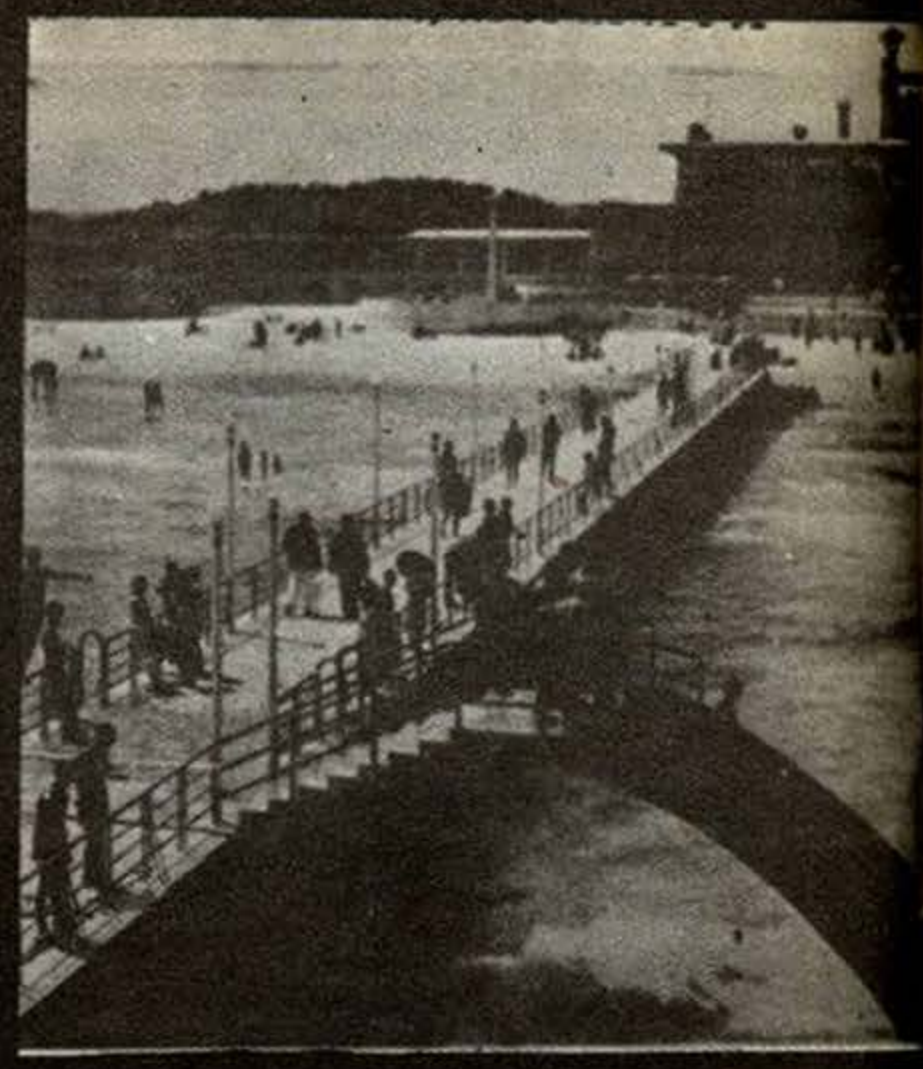

Cazinoul, plaja şi marea la Mamaia

Cronică măruntă

să prezinte opera lor în timpul cel mai scurt, în condiţii optime de reuşită şi cu preţul cel mai scăzut cu putinţă. E tocmai ce nu se poate. Anglia se pare că a învins criza aceasta. La expoziţia de radio de la Olympia, deschisă zilele acestea, diferiţi constructori prezintă cele dintîi televizoare populare". (14 august)

● S.U.A. serbează zilele acestea un jubileu original: o sută de ani de la transportarea unei cantităţi de gheaţă naturală din America de Nord în India. (Gheaţa artificială s-a fabricat în cantităţi industriale abia în 1870.) A fost primul transport de gheaţă pe o distanţă atît de mare. (18 august)

● Profesorul Parhon s-a înapoiat în ţară, venind de la Londra, unde a luat parte la al treilea congres internaţional de neurologie. D. Parhon a fost obiectul unei calde manifestaţiuni de simpatie, relevată de toată presa străină. Ca semn de mare cinstire, profesorul român a prezidat una din cele mai importante şedinţe ale congresului. (19 august)

● Cu un tren special au sosit ieri în Capitală venind de la Constanţa 600 excursionişti sud-americani. Excursioniştii vor pleca pe Valea Prahovei, după care se vor întoarce la Constanţa spre a-şi continua călătoria cu vaporul. (23 august)

● Comitetul internaţional al istoricilor de artă a ales în ultima şedinţă ca membru pentru România, în locul decedatului Gh. Balş, pe profesorul Al. Tzigara-Samurcaş, directorul Muzeului de artă naţională din Bucureşti.

● Colecţia „Apollo", de sub conducerea d-lui Al. Busuioceanu, în care au apărut pînă acum excelente monografii artistice

nat de mai mulţi scriitori şi ziarişti împotriva interzicerii apariţiei publicaţiilor antifasciste *Raza*, *Critica actualităţii*, *Tineretul*, *Ţarina*, ş.a. Printre semnatari: N.D. Cocea, P. Constantinescu-Iaşi, N. Bagdazar, Sc. Callimachi, Zaharia Stancu, F. Brunea-Fox, Al. Sahia, At. Joja, O. Livezeanu, D. Almaş, Şt. Roll.

În august 1935 se împlinesc 40 ani de la moartea lui Friedrich Engels. *Cuvîntul liber* din 10 august consacră un grupaj de articole întemeietorului, alături de Marx, al filozofiei materialist-dialectice. „Personalitatea acestor doi dialecticieni — scrie Gheorghe Dinu — a putut răsturna în momentul apariţiei ei toată concepţia cosmică falsă asupra universului uman şi general şi să întroneze una nouă cu o forţă de expresie, cu un edificiu nou filozofic ce se verifică zi de zi, clipă de clipă. O filozofie care instituia pe lîngă cunoaşterea umană un nou orizont ce va trebui — de la ei — să scoată din preistorie viaţa omenirii şi să o situeze pe o linie nouă a evoluţiei ei".

În acelaşi număr, Petre Pandrea tipăreşte prima parte a introducerii la studiul său *Engels în istoria doctrinelor economice*. Mai sînt reunite în acest număr al revistei articole privind gîndirea lui Engels despre *Problema ţărănească*, *Filozofia şi ştiinţa*, *Statul şi familia*.

În *Cuvîntul liber*, tot din 10 august, Mircea Grigorescu conturează personalitatea lui Jean Jaurès, la 21 ani de la asasinarea gînditorului şi militantului socialist francez: „Problema capitală pentru noi în opera şi munca titanică a lui Jaurès [este] efortul permanent pus în serviciu pentru cauza păcii. Nimic nu-şi poate justifica mai bine actualitatea astăzi decît înverşunarea lui Jaurès în dorinţa de a evita lumii catastrofa în care s-a aruncat imediat, războiul!"

Presa bucureşteană îl evocă pe C.G. Costa-Foru, stins din viaţă la 15 august 1935, în vîrstă de 79 ani. Avocat şi ziarist democrat, Costa-Foru a înfiinţat mai multe organizaţii şi asociaţii democratice, de luptă împotriva nedreptăţilor. Astfel, în 1923, a întemeiat Liga drepturilor omului. În 1928, sub îndrumarea P.C.R., a constituit Comitetul central de iniţiativă pentru acordarea amnistiei generale, din care mai făceau parte C.I. Parhon, Gala Galaction, Şt. Voitec, P. Constantinescu-Iaşi, St. Niţulescu, dr. L. Ghelerter, C. Titel-Petrescu. În vara anului 1935 a primit preşedinţia Blocului pentru apărarea libertăţilor democratice, organizaţie condusă de P.C.R.

Ziarul citat publică şi o serie de spicuiri din opera lui C.G. Costa-Foru. Iată ce scria acesta la 9 martie 1916, referindu-se la unirea românilor: „Unirea noastră cu Ardealul înseamnă pentru noi triumful asigurat al ideii democratice, adică condiţia esenţială pentru

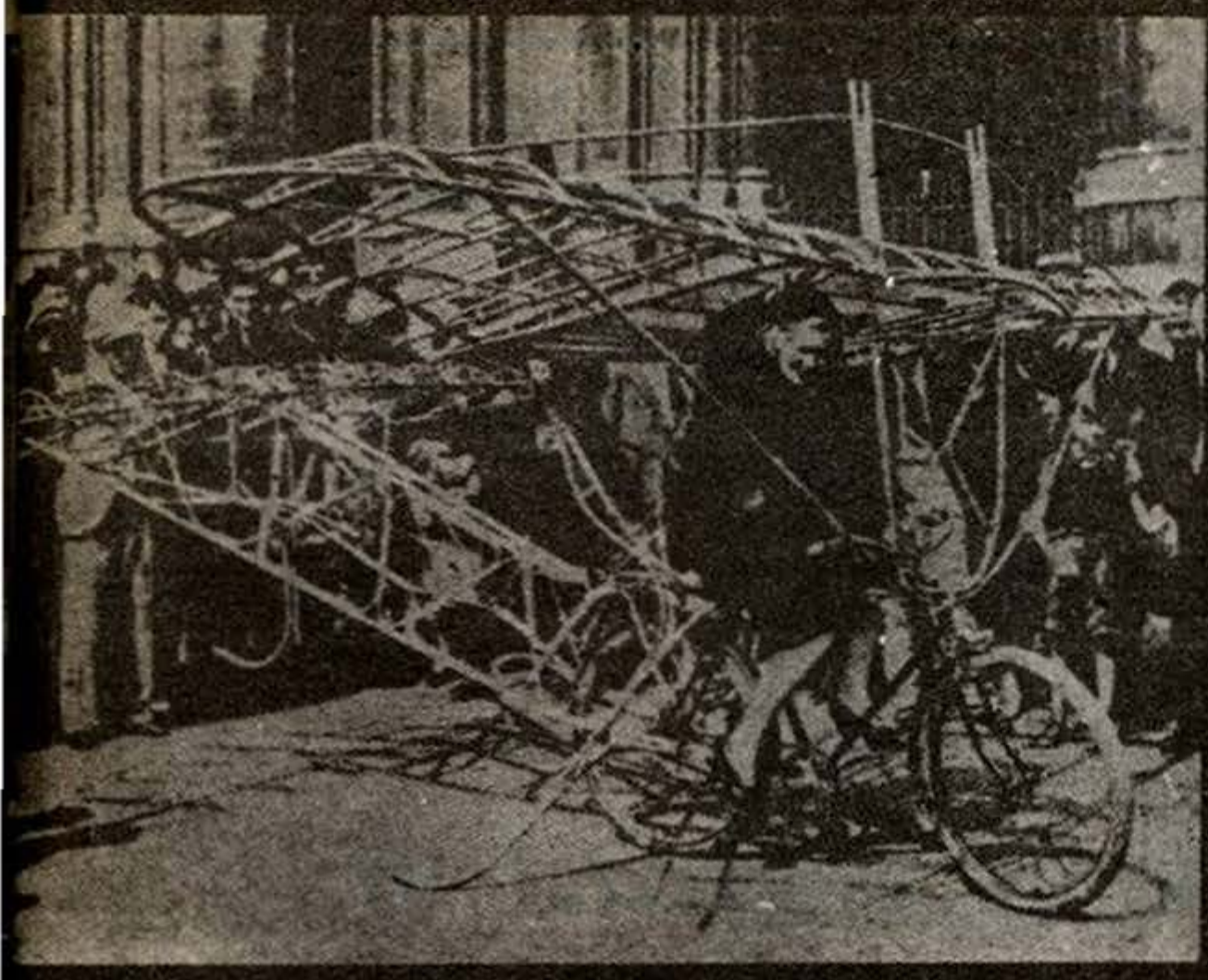

Oare
va zbura!

Primul
vagon
de dormit,
executat
în S.U.A
de maistrul
tîmplar
M. Pullman
la mijlocul
veacului trecut

repedea noastră dezvoltare în toate direcţiile, îmbunătăţirea stării materiale a întregului nostru popor şi înălţarea atît de necesară a nivelului nostru moral".

Amplul reportaj *Cluj — metropola Ardealului*, publicat de Miron R. Paraschivescu, în *Cuvîntul liber* din 24 august, înfăţişează cititorului de acum cinci decenii şi activitatea Frontului Studenţesc Democrat (preşedinte Gogu Rădulescu), organizaţie antifascistă de masă creată şi îndrumată din mai 1935 de Partidul Comunist Român. Desfăşurîndu-şi activitatea în principalele centre universitare ale ţării, Frontul Studenţesc Democrat era prezent şi la Cluj. „Elementul cel mai viu şi tînăr" al oraşului îl formează studenţii, în număr de cca. 7 000. Este relevată lupta tinerilor intelectuali cu „fascismul Gărzii de fier şi al diverşilor rataţi politici" şi faptul că aceşti tineri „s-au ridicat într-un bloc şi au realizat frontul democratic studenţesc, opunîndu-l gărzilor colorate după cămaşe". Frontul de luptă al studenţimii democrate „înglobează elita studenţimii, în sensul adevărat al cuvîntului; adică elementele studioase, de ordine, la care s-au adăugat şi cîteva din personalităţile corpului profesoral. Conduşi de conştiinţa de clasă, a menirii lor sociale — continuă Miron Radu Paraschivescu — studenţii opun tentativelor de corupţie politicianistă un veto categoric".

La Bruxelles se desfăşoară lucrările Conferinţei interparlamentare la care participă şi o delegaţie română, condusă de N.N. Săveanu, preşedintele Camerii şi din care fac parte, între alţii, Vespasian V. Pella, Mircea Djuvara, alţi deputaţi şi senatori. S-au discutat — după cum consemnează ziarul *Zorile* din 3 august — probleme privind neutralitatea, controlul fabricării şi comerţului cu arme, statutul minorităţilor etc. La propunerea delegaţiei române este „preconizat un sistem de înţelegeri regionale pentru consolidarea economică şi dezvoltarea legăturilor comerciale ale diverselor state".

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

despre Tătărăscu, Aman, Andreescu, Iser, Petraşcu, Han va lansa la toamnă patru noi volume: Medrea, de T. Vianu, Preziosi (pictorul care a lăsat acele frumoase stampe despre Bucureşti) de Al. Rusuloceanu, Palladv de Ştefan Nenifescu, Arta preist rică la români de Vladimir Dumitrescu. (24 august)

● Noi manuale pentru cursurile secundare în Editura „Adevărul": Limba română de Al. Rosetti, profesor universitar, Ioan Creţu, profesor Liceul „Lazăr" din Bucureşti, J. Byck, profesor Liceul din Cîmpina; Limba latină şi Limba elenă, de C. Balmuş, conferenţiar, Universitatea din Iaşi şi Alexandru Graur, profesor, Liceul „Lazăr" din Bucureşti; Istoric. de S. Lambrino, profesor, Universitatea Bucureşti, Virgil Arbore, profesor, Liceul „Unirea" din Focşani, Gh. Lazăr, profesor, Seminarul pedagogic universitar. Un manual de Istoric veche publică prof. univ. Andrei Oţetea, în Editura „Cugetarea". (24 august)

● La toamnă anunţă Adevărul, vor apare, din iniţiativa d-lui Al. Rosetti, directorul Edifurii Fundaţiei pentru literatură şi artă, ediţiile critice definitive ale scriitorilor reprezentativi în viaţă, ediţii ce vor fi întocmite de înşişi aceşti scriitori. Iniţiativa d-lui Rosetti va contribui la completarea unei laturi cu totul noi şi care va ajuta istoria literaturii noastre viitoare cu un material a cărui veridicitate nu va mai putea fi pusă la îndoială de nimeni. (26 august)

● Sîmbătă 31 august, cercul cultural al sindicatului C.F.R. Griviţa va da un festival artistic. Se va juca piesa Domnişoara Nastasia de G.M. Zamfirescu. Fondurile băneşti ce vor întrebuinţa pentru cumpărarea de cărţi la biblioteca sindicatului. (30 august)

RASPUNSURI LA INTREBARI

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (VII)

Încheiem în acest număr prezentarea Conferinței de la Moscova. Sînt publicate relatări privind ultima ședință a conferinței, dineul de încheiere de la Kremlin și unele aprecieri cu privire la rezultatele și semnificația Conferinței.

Ședința a douăsprezecea (ultima ședință)

30 octombrie (orele 16.15-19.00)

Molotov. Permiteți-mi să deschid lucrările ședinței.

Ne-au rămas de analizat următoarele aspecte: toate rapoartele comisiei de redactare referitoare la proiectele de hotărîre ale conferinței, precum și raportul comisiei Litvinov, Strong și Dunn, referitoare la comunicatul conferinței. Aș ruga apoi să facem un schimb de păreri cu privire la protocolul despre scurtarea duratei războiului, iar în continuare să convenim asupra semnării declarației celor patru state cu privire la problema securității generale, asupra semnării documentelor care vor fi date publicității și asupra datei publicării. Avem o comisie în problema Iranului pe care, de asemenea, trebuie s-o ascultăm.

Eden. Chiar, practic, ce s-a întîmplat cu aceasta? (problema Iranului). Eu am uitat de ea

Molotov. O rugăm să raporteze. De la noi ea nu va afla secrete. Dar poate e mai bine să vorbim despre Iran imediat după raportul comisiei de redactare.

Hull. Eu nu am văzut încă materialele despre Iran.

Molotov. Atunci putem amîna chestiunea.

Eden. Am putea analiza această problemă la terminarea ședinței. Pînă atunci, comisia va pregăti totul.

Molotov. Mă rog, am putea analiza problema în finalul ședinței.

Eden. Înainte de a trece la activitatea comisiei de redactare, aș dori să declar că am primit copiile documentelor chiar înaintea acestei ședințe și le-am văzut în fugă. Ele lasă o impresie excelentă și, probabil, vor provoca o impresie deprimantă asupra lui Hitler.

Molotov. Asta sper și eu.

Au fost adoptate apoi, succesiv, documentele conferinței.

La ora 6.30 p.m., cei trei miniștri și ambasadorul chinez la Moscova au semnat Declarația celor patru puteri cu privire la securitatea generală.

Au fost semnate apoi protocolul secret de importanță deosebită și protocolul secret al conferinței.

După ceremoniile de semnare, s-a examinat raportul Comisiei pentru Iran. Întrucît comisia nu s-a putut pune de acord cu privire la oportunitatea publicării unei declarații cu privire la relațiile cu Iranul, s-a convenit continuarea discuțiilor la Teheran între reprezentanții diplomatici ai celor trei puteri, consultînd și guvernul Iranului[1].

În protocolul secret al conferinței, se menționează, totodată, că schimbul de păreri a relevat că nu există deosebiri fundamentale între politicile celor trei puteri față de Iran.

S-au convenit măsurile pentru informarea presei, în așa fel încît să se evite preluarea de către propaganda germană a unor informații transmise prin radio, care să fie apoi retransmise de aceasta, într-o formă denaturată, înainte ca versiunea oficială să poată fi difuzată în toată lumea. Ordinea de zi este epuizată.

Toate problemele au fost examinate, cu o singură excepție: punctul 1 b, politica comună față de mișcarea de rezistență din Iugoslavia, care a fost propus de Marea Britanie

[1] La Conferința de la Teheran se va realiza un acord în această direcție.

30 octombrie 1943: la ora 6.30 p.m., cei trei miniştri şi ambasadorul chinez la Moscova semnează Declaraţia celor patru puteri cu privire la securitatea generală

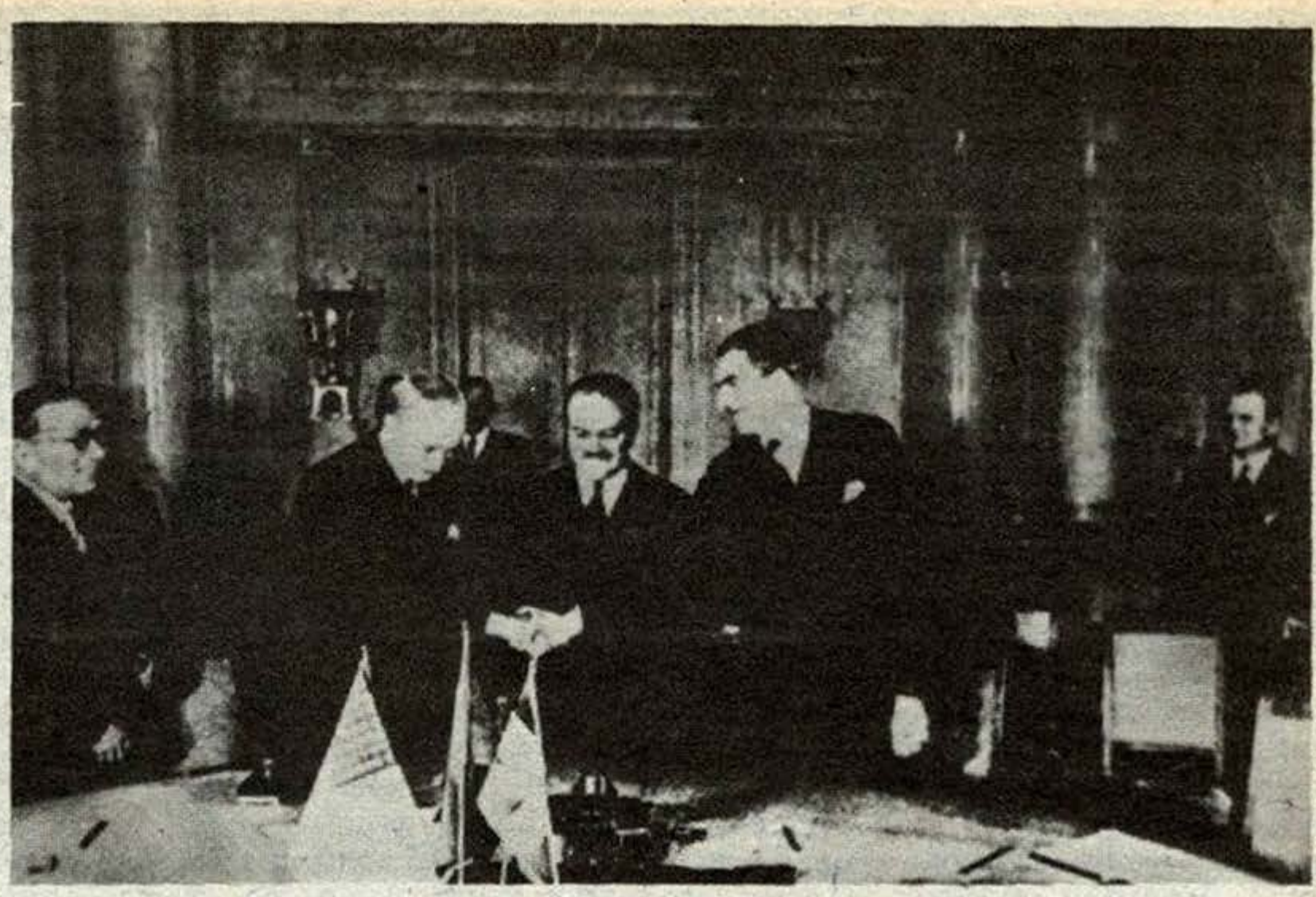

şi scos de pe ordinea de zi, tot la propunerea delegaţiei britanice[1].

[1] Problema a fost discutată bilateral, într-o convorbire Eden-Molotov, la 30 octombrie. Eden l-a întrebat pe Molotov dacă „partea sovietică ar fi dispusă să facă partizanilor (conduşi de I.B. Tito) o aluzie în sensul că noi nu dorim ca Mihailovici şi partizanii să lupte unii împotriva altora". El, Eden, va pune în vedere guvernului iugoslav în exil că dacă Mihailovici, care era membru al acestui guvern, nu va participa activ la lupta împotriva nemţilor, guvernul britanic îşi va reconsidera atitudinea.

Molotov a răspuns că Mihailovici îi sprijină pe ocupanţi, că personalitatea acestuia este mult umflată. Uniunea Sovietică nu are însă informaţii precise cu privire la situaţia din Iugoslavia şi ar dori să trimită o misiune la partizani, acolo unde se află şi misiunea engleză. Molotov a solicitat sprijinul britanic pentru o bază în Africa, în vederea asigurării legăturii cu misiunea din Iugoslavia. Eden a răspuns afirmativ, dar a spus că ar fi bine ca U.R.S.S. să trimită o misiune şi pe lîngă Mihailovici. Molotov, repetînd aprecierile sale despre Mihailovici, a spus că este greu să se ia o hotărîre fără a cunoaşte situaţia la faţa locului.

În încheiere, secretarul de stat Hull şi secretarul de stat pentru afaceri externe Eden au exprimat mulţumiri delegaţiei sovietice pentru spiritul de cooperare care a contribuit la succesul conferinţei, pentru atenţiile şi ospitalitate. Comisarul poporului pentru afacerile externe, Molotov, a mulţumit lui Hull şi Eden, delegaţiilor americană şi britanică, pentru spiritul desăvîrşit de cooperare, precum şi tuturor participanţilor pentru munca prietenească comună.

Documentele americane înregistrează propunerea lui Eden ca la viitoarele întîlniri ale miniştrilor de externe, V.M. Molotov să fie ales preşedinte permanent.

Epilog

În editorialul său din 2 noiembrie 1943, Pravda scria:

„Conferinţa de la Moscova s-a terminat. Ea a demonstrat întărirea continuă a alianţei de luptă anglo-sovieto-americană, îndreptată spre înfrîngerea cît mai grabnică a Germaniei hitleriste şi a aliaţilor ei din Europa, spre asigurarea unei păci lungi şi trainice şi a securităţii generale, după sfîrşitul victorios al acestui război...

Latura importantă a conferinţei de la Moscova constă în aceea că ea a dat pentru prima dată posibilitatea de a se ajunge la hotărîri comune de fond ale celor trei state aliate conducătoare".

Prezentînd în faţa Congresului S.U.A. rezultatele conferinţei (singurul caz cunoscut în istoria recentă cînd un secretar de stat a vorbit în faţa unei reuniuni comune oficiale a ambelor camere ale Congresului), Hull a spus că „de o importanţă supremă este faptul că la conferinţă întregul spirit al cooperării internaţionale, acum şi după război, a fost revitalizat şi i s-a dat o expresie practică".

La sfîrşitul conferinţei, într-o telegramă către primul ministru Churchill, Eden arăta că reprezentanţii sovietici au dorit sincer ca raporturile cu Marea Britanie şi Statele Unite să fie stabilite pe baza unei prietenii permanente şi că „au făcut tot posibilul să vină în întîmpinarea vederilor britanice şi americane, în numeroase probleme".

Ambasadorul britanic la Moscova, Sir A. Clark Kerr, atribuia succesul întîlnirii faptului că „ruşii au avut sentimentul că au fost admişi, fără restricţii şi în condiţii de deplină egalitate, în consiliile anglo-americane din care, aşa cum vedeau ei lucrurile, fuseseră pînă atunci excluşi într-o mare măsură".

Anunţîndu-şi, în sfîrşit, acordul pentru Teheran, ca loc de întîlnire la nivel înalt, Roosevelt îi scria lui Stalin la 8 noiembrie 1943: „Aşa cum v-am spus, consider ca fiind de importanţă vitală ca dv., dl. Churchill şi cu mine să ne

Dineu la Kremlin

„În seara zilei de 30 octombrie — scrie V.M. Berejkov în lucrarea Pagini de istorie diplomatică — în salonul Ekaterininsk din Kremlin, I.V. Stalin a oferit un dineu cu ocazia încheierii lucrărilor Conferinţei de la Moscova a celor trei miniştri ai afacerilor externe. Luau parte foarte mulţi oaspeţi. Printre invitaţi se aflau participanţi la convorbiri, membri ai Biroului politic al C.C. al P.C.U.S. şi ai Comitetului de stat al apărării, miniştri, comandanţi militari. În salon se aflau mese decorate cu garoafe roşii, tacîmuri de argint şi porţelanuri strălucitoare. Pe mese tronau o mulţime de gustări, sticle cu vin şi fel de fel de alte băuturi. Generalul Ignataşvili, care conducea ceremonia recepţiilor, alcătuise un meniu deosebit de rafinat. Aşezate lîngă fiecare tacîm, listele de bucate, de culoare crem, cu stema de stat a Uniunii Sovietice imprimată pe ele, cuprindeau denumiri de mîncăruri ale bucătăriilor rusească, franţuzească şi caucaziană.

Toată lumea prezentă era într-o stare de spirit excelentă. Tuturor le era clară deja întorsătura luată de război în favoarea coaliţiei antihitleriste.

Abia ne aşezasem, cînd Stalin s-a ridicat cu un păhărel în mînă. Atent la gestul lui, Molotov a lovit cu cuţitul în sticla din faţa sa, solicitînd atenţia tuturor. Pe atunci nu erau microfoane pe masă. Stalin nu vorbea tare. În salon s-a făcut imediat linişte. O asemenea linişte, încît fiecare cuvînt al său se auzea şi din cel mai îndepărtat colţ.

I.V. Stalin i-a felicitat pe participanţii la conferinţă pentru încheierea cu succes a lucrărilor ei. El şi-a exprimat încrederea că hotărîrile luate vor contribui la scurtarea războiului împotriva Germaniei hitleriste şi a sateliţilor ei din Europa.

— De azi — a continuat el — cooperarea între cele trei mari puteri va fi mai strînsă, atmosfera de încredere în care s-au desfăşurat lucrările conferinţei va însoţi şi în continuare paşii comuni ai coaliţiei antihitleriste pentru victoria asupra duşmanului comun. În ceea ce priveşte Uniunea Sovietică, pot să vă încredinţez că ea îşi va îndeplini cinstit obligaţiile. Pentru victoria noastră, prieteni!

Stalin a înălţat păhărelul, a aruncat o privire veselă tuturor celor prezenţi, a ciocnit cu Hull, a înclinat prietenos din cap spre Eden. Toţi s-au ridicat în picioare, aderînd la toastul rostit.

După Stalin a luat cuvîntul Cordell Hull. El a transmis tuturor celor prezenţi salutul preşedintelui Roosevelt şi i-a încredinţat că guvernul său va face tot posibilul pentru a îndeplini cu succes hotărîrile asupra cărora s-a convenit la conferinţă. În încheiere, şi el şi-a exprimat încrederea că, prin eforturile comune ale popoarelor unite, duşmanul va fi înfrînt. Au urmat Anthony Eden, Molotov, ambasadorii Harriman şi Kerr, conducătorii misiunilor militare engleză şi americană.

La un moment dat, Stalin s-a înclinat spre mine, în spatele lui Hull, şi mi-a făcut semn cu degetul. M-am apropiat şi el, abia auzit, mi-a spus:

— Ascultă-mă cu atenţie. Tradu-i lui Hull cuvînt cu cuvînt următoarele: Guvernul sovietic a analizat problema situaţiei din Orientul Îndepărtat şi a luat hotărîrea ca imediat după terminarea războiului din Europa, după ce Aliaţii vor zdrobi Germania hitleristă, să pornească împotriva Japoniei. Hull să transmită acest lucru preşedintelui Roosevelt ca fiind poziţia noastră oficială. Dar, deocamdată, noi dorim să păstrăm secretul. Chiar şi dumneata să vorbeşti încet, să nu audă nimeni. Ai înţeles?

— Am înţeles, tovarăşe Stalin — am răspuns în şoaptă.

În timp ce eu traduceam cu-

întîlnim. Excelenta stare de spirit care s-a creat în prezent o cere, chiar dacă ar fi ca întîlnirea să dureze numai două zile". Starea de spirit excelentă la care se referă Roosevelt, scrie Harriman, era produsul conferinţei miniştrilor de externe de la Moscova.

Conferinţa de la Moscova a constituit o pregătire temeinică a primei întîlniri a şefilor de state şi guverne ale celor trei mari puteri ale coaliţiei antihitleriste, care a avut loc la Teheran, în noiembrie 1943, şi unde s-a stabilit ferm acordul privind deschiderea celui de-al doilea front.

De asemenea, conferinţa a adoptat declaraţia asupra securităţii generale şi creării unei organizaţii internaţionale pentru asigurarea păcii şi securităţii în lumea postbelică. Declaraţia întărea angajamentele anterioare de a purta împreună războiul şi, pentru prima oară, se aproba în comun formula „capitulării necondiţionate". Totodată, pentru prima oară, s-a convenit, pe o bază tripartită, cum să se procedeze în cazul „tatonărilor de pace". În felul acesta, Conferinţa de la Moscova s-a înscris ca o contribuţie importantă la cimentarea coaliţiei antihitleriste.

Multe dintre aşteptările născute după Conferinţa de la Moscova, ca şi după celelalte întîlniri la nivel înalt din timpul şi din perioada imediat următoare victoriei asupra hitlerismului, nu s-au realizat în timp, aşa cum se sperase şi se proclamase atunci. Perspectiva istorică ne îngăduie să evaluăm mai realist şi mai sobru aceste conferinţe, să înţelegem că, în definitiv, ele nu puteau depăşi prin simple declaraţii, oricît de bine intenţionate, contradicţiile unui sistem internaţional, caracterizat prin profunde inegalităţi şi în care forţa şi, mai ales, recurgerea la forţă, politica puterii constituiau un element structural.

Dar chiar şi în această perspectivă, Conferinţa de la Moscova rămîne un moment semnificativ atît prin rezultatele ei concrete, cît şi prin învăţămintele ei, actuale şi azi.

Participanţii la Conferinţa de la Moscova au avut o înţelegere clară a priorităţilor, a pericolelor comune care ameninţau ţările lor, a intereselor comune care le unesc, în ciuda

vintele lui Stalin, străduindu-mă să le redau cît mai exact în limba engleză, Stalin îl privea pe Hull şi din cînd în cînd confirma, dînd din cap.

Se observa că Hull era profund emoţionat de ceea ce auzea. Americanii aşteptau de mult acest moment. Acum guvernul S.U.A. primea de la şeful guvernului sovietic comunicarea oficială asupra unei probleme atît de importante pentru Washington, desigur, într-un mod strict confidenţial.

O lună mai tîrziu, Stalin a anunţat acest lucru în prezenţa unui auditoriu mai larg, la Conferinţa de la Teheran, în timpul întîlnirii dintre conducătorii celor trei mari puteri. Apoi, a repetat obligaţia luată, la Conferinţa de la Ialta, din februarie 1945. Dar la dineul de la Kremlin, din 30 octombrie 1943, s-a vorbit pentru prima dată despre hotărîrea părţii sovietice de a intra în război împotriva Japoniei, după obţinerea victoriei asupra Germaniei. Această veste l-a transfigurat, pur şi simplu, pe Hull.

Auzind declaraţia lui Stalin la dineul din salonul Ekaterininsk din Kremlin, Hull şi-a stăpînit cu greu tulburarea. Faţa sa slabă, de culoarea pergamentului, s-a acoperit cu pete roz, mărturie a profundei sale emoţii.

— Transmiteţi-i mareşalului Stalin, — a spus el adresîndu-mi-se şi coborînd vocea — că guvernul S.U.A. îi este sincer recunoscător pentru această veste. Personal, acord o înaltă apreciere încrederii ce mi s-a acordat şi rog să fiţi convinşi că vom păstra cel mai strict secret asupra acestei importante hotăriri. Se înţelege că o voi transmite imediat preşedintelui Roosevelt... Poporul american îşi va aminti întotdeauna cu recunoştinţă că Uniunea Sovietică a fost gata să-l ajute în dificila luptă. Recunoştinţa noastră faţă de promptitudinea guvernului sovietic este deosebită, cunoscînd bine ce eforturi depune armata roşie, pentru victoria Aliaţilor în Europa. Încă o dată vă mulţumesc, mareşale Stalin, şi prin dumneavoastră tuturor colegilor dumneavoastră...

Drept răspuns Stalin a dat din cap, dar nu a spus nimic...

Dineul se prelungea. I.V. Stalin a toastat pentru conducătorii militari, pentru cei din Marele Stat Major, pentru diferitele genuri de armă. De fiecare dată, rostind un scurt discurs, el pleca de la masă şi se îndrepta către mareşalul ori generalul pe care-l amintise, clocnea cu acesta, ţinînd păhărelul în mîna dreaptă, iar stînga o punea pe umărul celui în cinstea căruia toastase. Uneori, în drum, întîrzia lîngă oaspeţii englezi sau americani şi-i saluta. Urmîndu-l, eu traduceam scurtele dialoguri care se înfiripau".

Relatînd pe scurt cele comunicate de Stalin, Hull scrie în memoriile sale:

„După ce m-am întors la ambasadă, am trimis preşedintelui două mesaje. Informaţia pe care Stalin mi-a dat-o cu privire la decizia sa referitoare la Japonia am considerat-o atît de secretă, încît am transmis-o jumătate prin cifrul marinei militare şi jumătate prin cifrul armatei de uscat. Considerînd că Ministerul de externe britanic era mai înclinat să divulge informaţii importante decît consideram eu cîteodată că este înţelept, am lăsat în seama preşedintelui problema transmiterii informaţiei numai pentru Churchill.

În ceea ce priveşte proiectata întîlnire Roosevelt-Stalin-Churchill, am informat pe preşedinte că Stalin a acţionat şi a vorbit, în mod vădit, sută la sută în favoarea noii tendinţe în direcţia cooperării internaţionale în toate sensurile proclamate de Declaraţia celor patru state — dar, în acelaşi timp, el este în momentul de faţă neînduplecat cu privire la participarea sa la o întîlnire cu preşedintele şi primul ministru în altă parte în afară de Teheran. Deoarece impasul între preşedinte şi Stalin continua, am căutat să influenţez gîndirea domnului Roosevelt într-un sens mai favorabil Teheranului, deoarece am devenit convins că Stalin nu va merge la Basra. La timpul potrivit, preşedintele a fost de acord".

oricăror deosebiri, divergenţe şi ciocniri de interese.

Se spune că, în timpul războiului, coaliţia antihitleristă a fost posibilă şi eficace pentru că ameninţarea primejdiilor la adresa independenţei popoarelor şi civilizaţiei umane era limpede şi nu se preta nici unui echivoc. Chiar dacă hitlerismul a fost cu desăvîrşire învins acum 40 ani iar blocul statelor fasciste nimicit prin victoria coaliţiei Naţiunilor Unite în cel de-al doilea război mondial, primejdiile de altă natură care ameninţă astăzi civilizaţia umană, toate popoarele şi fiecare popor, sînt oare mai mici? Primejdia principală căreia omenirea trebuie să-i facă faţă azi — cursa înarmărilor, în primul rînd a celor nucleare — era evocată de un fost diplomat american, George Ball: „Deschizînd cutia secretelor atomului, omul nu a dezlănţuit răul, ci numai a dobîndit posibilitatea de a-l declanşa. Aceasta l-a lăsat cu povara apăsătoare a unei alegeri libere — puterea de a decide dacă să arunce sau nu lumea în aer. Astfel destinul pămîntului continuă să depindă de răspunsul care nu a fost încă dat la o întrebare de dimensiuni potenţiale tragice: Sînt oamenii, bărbaţi şi femei, suficient de maturi, din punct de vedere psihologic şi instituţional, să la această decizie în mod raţional? Sau istoria va dovedi că Homo sapiens este un monstru biologic, cu facultăţile ştiinţifice supradezvoltate în mod grotesc, în raport cu evoluţia sa politică şi morală?"

Răspunsul pozitiv definitiv la această întrebare nu a fost încă dat şi nu poate fi dat decît de toate statele şi popoarele, acţionînd împreună strîns unite. Acest lucru este pe deplin posibil dacă oamenii de stat de pretutindeni vor manifesta înţelegere şi responsabilitate pentru soarta omenirii şi dacă popoarele vor şti să pună în valoare întreaga lor experienţă, inclusiv a celei din anii făuririi victoriei în cel de-al doilea război mondial.

Subliniind actualitatea învăţămintelor luptei comune împotriva ciumii brune, preşedintele Nicolae Ceauşescu spunea: „Victoria epocală

O CELEBRĂ COLECŢIE NUMISMATICĂ

La 14 aprilie 1984, în capitala Franţei a avut loc un important eveniment în lumea numismaţilor: vînzarea, la licitaţie, a colecţiei de monede şi medalii antice aparţinînd contesei de Béhague (1870-1939). Pentru omul zilelor noastre, numele menţionat nu are o rezonanţă deosebită, dar în primele decenii ale veacului era binecunoscut în Paris: palatul contesei din Rue Saint Dominique, fiind unul din cele mai frecventate, în care puteau fi întîlniţi literaţi, oameni de artă, diplomaţi. „Casa sa, din strada Saint Dominique — scria reputatul numismat şi critic de artă Jean Babelon, fost conservator-şef al Cabinetului de medalii — şi-o amintesc numeroşii săi amici: sala de muzică bizantină, grădina — unde un perete întreg de oglinzi prelungea cadenţa —, vestibulul palatului dominat de statuia ecvestră a unui «Condotier», cărţile preţioase în legăturile lor aurite, sufrageria palatului unde trona un «Boucher», micul salon de repaos ornatcu vitrine pline de antichităţi egiptene; întregul Paris îşi aminteşte de aceste colecţii fermecătoare...".

Octave de Béhague, tatăl contesei (1827-1879), fusese unul dintre bibliofilii şi iconofilii cei mai reputaţi ai epocii sale. El adunase o valoroasă colecţie de peste 3 000 stampe, diverse piese istorice, portrete şi cărţi rare. Prezentarea publică a colecţiei, petrecută în anul 1877, a stîrnit o adevărată senzaţie în lumea artistică franceză. Fiica sa i-a urmat exemplul. Împreună cu nepotul ei, Hubert, marchiz de Ganay, a cutreierat multe ţări ale lumii, adunînd piese de mare valoare: ivorii bizantine, monede greceşti antice, bijuterii „barbare". Valoarea acestor obiecte este ilustrată grăitor de preţurile la care s-au vîndut cîteva dintre numeroasele monede greceşti sau traco-macedonene. Numai una dintre ele, de pildă, o decadrahmă emisă de Atena în epoca Maratonului (490 î.e.n.) a atins, la licitaţie, impresionanta sumă de 450 000 franci.

Contesa de Béhague a fost şi o constantă prietenă a României: printre caspeţii ei se numărau adesea Nicolae Titulescu, Ana de Noailles, Elena Văcărescu ş.a. De altfel, amintirea acestor legături dăinuie şi azi. În fostul palat din rue Saint Dominique — astăzi Ambasada Republicii Socialiste România — poţi admira, odată cu originala concepţie arhitecturală a construcţiei, şi cîteva din piesele de artă care au făcut faimă colecţiei. Poţi admira, de asemenea, celebra bibliotecă, sistematizată odinioară de poetul Paul Valéry, bibliotecă în care a lucrat şi Nicolae Titulescu. La parter se află, o statuie de marmură reprezentînd pe Ganymede şi splendide tapiserii pe pereţi. În parcul palatului, alte antichităţi: un faun de bronz şi două „capete duble": Dionysos şi Ariana, care străjuiesc, de-o parte şi de alta, o Afroditâ, la picioarele căreia se află o fîntînă arteziană.

Dr. Gabriel ILIESCU

---

asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial a demonstrat încă o dată, la scara celei mai ample încleştări din cîte a cunoscut istoria, forţa cu care popoarele se ridică în apărarea unei cauze drepte, adevărul incontestabil că rolul hotărîtor în făurirea istoriei, în apărarea libertăţii şi independenţei naţionale, îl au masele populare, milioanele şi milioanele de oameni ai muncii de pretutindeni. Războiul antifascist a relevat că oricît de mare ar fi potenţialul aruncat în luptă de forţele reacţiunii, oricît de puternice ar fi armatele imperialiste invadatoare, ele nu pot înfrînge voinţa de libertate a popoarelor, dorinţa acestora de a-şi hotărî singure soarta".

Aceste învăţăminte sînt extrem de presante în etapa actuală a vieţii internaţionale. Cu spiritul de înaltă responsabilitate pentru apărarea dreptului fundamental al oamenilor şi popoarelor la pace, la viaţă, pe care-l dovedeşte în întreaga activitate internaţională a României socialiste, preşedintele Nicolae Ceauşescu definea urgenţa istorică a momentului de faţă: „În situaţia actuală, nu există nici o altă alternativă decît aceea a înlăturării cu desăvîrşire a războiului, a promovării unei politici de pace şi colaborare! Între politica de înarmare şi război şi politica de pace şi colaborare nu există — şi nu poate exista — o cale de mijloc! Toţi cei care se pronunţă împotriva războiului şi pentru pace trebuie să acţioneze într-o deplină unitate, pentru a răspunde năzuinţelor popoarelor lor, ale întregii omeniri! Nimeni nu poate să rămînă în afară, în aşteptare! A nu lua poziţie hotărîtă împotriva înarmărilor înseamnă, de fapt, a sprijini fără să vrei cursa înarmărilor, politica de război! Considerăm, mai mult ca oricînd, că toate guvernele, toţi şefii de state, toate forţele politice trebuie să acţioneze — pînă nu este prea tîrziu — pentru a salva omenirea de la catastrofa nucleară!"

Prezentare ştiinţifică
Corneliu BOGDAN
Traducerea documentelor
Sergiu CELAC

CLIO ZÎMBEȘTE

Călătorind cu trenul, Albert Einstein (1879-1955) s-a hotărît să cineze în vagonul-restaurant. Așezîndu-se la o masă, marele fizician a vrut să consulte meniul, dar și-a dat seama că își uitase ochelarii. A chemat un chelner și l-a rugat să-i citească lista de bucate. Foarte jenat, acesta s-a scuzat: „Îmi pare rău, domnule, dar nici eu nu știu să citesc".

●

Cu prilejul unei vizite în Mexic, președintele Statelor Unite, Harry Truman (1945-1953), a fost invitat să admire vulcanul Paricutin. Întrebat de Miguel Aléman Valdés (1946-1952), președintele țării gazdă, ce impresie i-a făcut acest monument al naturii, Truman i-a răspuns: „În comparație cu cel pe care stau eu, la Washington, nu este decît un biet vulcan!"

●

Un scriitor obscur, L'Ecluse, care era și stomatolog, povestea că, în tinerețe, debarcînd în orașul francez Lunéville, fără un sfanț în buzunar, a reușit să obțină slujba de dentist al regelui Stanislaw I Leszczynski (1704-1709), socrul lui Ludovic XV (1715-1774) al Franței, chiar în ziua în care monarhul polonez își pierduse ultimul dinte.

●

Aflînd că celebrul autor al *Cărților junglei*, Rudyard Kipling (1865-1936), primește de la editură, ca drepturi de autor, cîte un shilling pentru fiecare cuvînt scris, un student de la Universitatea din Oxford, i-a trimis o monedă cu rugămintea de a-i dedica un cuvînt. Și, într-adevăr, a primit de la literatul englez o foaie de hîrtie pe care era scris numai: „Mulțumesc!"

●

Întrebat de către un diplomat cam cîți oameni lucrează la Vatican, papa Ioan XXIII (1958-1963) a răspuns zîmbind: „Oh, numai jumătate din ei".

●

Publiciștii William Hearst și John Eastman lucrau la un același ziar. După cîtva timp, cei doi s-au despărțit, Eastman devenind directorul unui alt cotidian. Au rămas însă buni prieteni. Cînd mama lui Eastman a murit, ziarul lui Hearst a publicat un extrem de scurt necrolog, ceea ce a fost interpretat de Eastman drept un afront personal.

Cîțiva ani mai tîrziu, cînd a murit și mama lui Hearst, la rubrica „decese" a publicației conduse de Eastman a apărut următorul anunț: „Azi a încetat din viață doamna Phoebe Hearst. A fost mama unui ziarist și cîntărea 95 de kg".

●

La premiera unei piese de George Bernard Shaw (1856-1950), după căderea cortinei, autorul a fost chemat insistent, de către public, la rampă. În iureșul aplauzelor din sală, s-a auzit și un fluierat la galerie. Shaw a privit într-acolo și, adresîndu-i-se celui în cauză, a spus:

— Domnule, sînt de acord cu dv. Dar ce putem face noi doi împotriva tuturor?

●

După ce, în bătălia de la Cheroneea (338 î.e.n.), Filip II a obținut o strălucită victorie împotriva forțelor ateniene și tebane, el i-a scris pe un ton plin de aroganță regelui spartan Arhidamos III. La rîndul lui, acesta i-a răspuns: „Filip, măsoară-ți umbra și te vei convinge că nu ești mai mare decît înainte de izbîndă!"

●

Un tînăr cu ambiții de scriitor încercase, în fel și chip, să-i fie prezentat lui Gabriele d'Annunzio. În sfîrșit, aflat în prezența celebrului, literat italian, îi spune:

— Maestre, am auzit vorbindu-se foarte mult despre dv., dar nu v-am văzut niciodată.

— Ei bine — răspunde d'Annunzio: eu te văd, dar nu am auzit niciodată vorbindu-se despre dumneata.

ÎNSEMNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU

(Urmare din p. 49)

...Firește, marele public aude cu mulțumire despre zăgazul ce se ridică în calea cuceririlor germane și despre înfrîngerea nesuferitei și primejdioasei trufii naziste. Jertfele consimțite de ruși și desnădăjduita apărare a unor armate, atît de crunt lovite și totuși neînfrînte, stîrnesc simțăminte firești de prețuire și de simpatie...

Evenimentele — cu adîncă înrîurire asupra soartei României — se țin lanț. Rușii, după ce au oprit pe nemți în fața Moscovei, după ce i-au aruncat înapoi la Rostov, fi resping și-i macină pe întregul front, de la Leningrad la Sevastopol.

Comunicatele germane aruncă vina asupra iernii sovietice. Ce se întîmplă? O neașteptată putere ofensivă a rezervelor sovietice? O sleire și o demoralizare a armatelor germane?

Fapt e că, „în așteptarea primăverii", nemții dau înapoi. Amintirea pățaniilor lui Napoleon e tot mai vie...

Intervenția Japoniei — pe care americanii ar fi putut să o înlăture și care i-a găsit nepregătiți — prelungește războiul. Niciodată diplomația anglo-saxonă nu a fost mai fățarnică, mai prost informată și mai prost inspirată. Îmi amintesc de convorbirile mele, la Moscova, cu Togo, Matsuka și cu Steinhardt. Eram convins că japonezii căutau un compromis, în China. Eram însă tot atît de convins că americanii, fuduli, siguri de superioritatea lor navală în Pacific, vor face tot pentru a compromite șansele unei înțelegeri cu Japonia...

Cuvînt introductiv:
Costin MURGESCU
Selecția textelor și prezentarea științifică:
Ștefan LACHE

VATRA DORNEI —
LA OBÎRŞIA LEGENDELOR

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

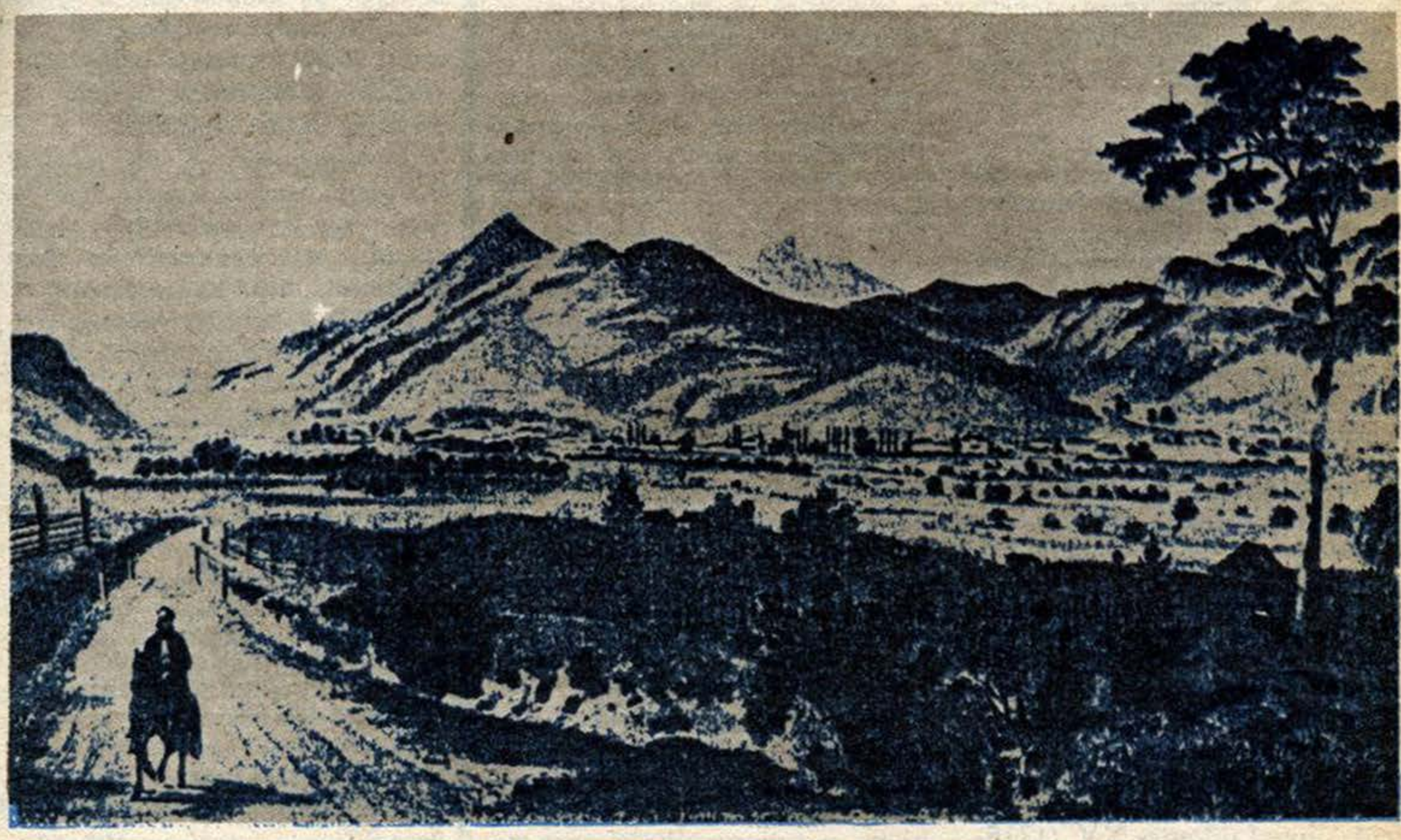

Băile Vatra Dornei la mijlocul veacului trecut (litografie de P.X. Knapp)

În 1789 apărea, la Viena, sub redacţia dr. Richard Haquet, o lucrare care cuprindea cea dintîi analiză chimică făcută apelor minerale din Şarul Dornei. Srierea se numea *Neuste physicalische politische Reise in den Jahren 1788-1789, durch die Dacischen und Sarmatischen Oder nördlicher Karpaten* şi atrăgea atenţia pentru prima oară asupra deosebitelor calităţi curative pe care izvoarele minerale din bogatul bazin al Dornelor le aveau în tratamentul diferitelor afecţiuni.

Localnicii cunoşteau însă şi preţuiau aceste ape de multă vreme. Pornind în solie ca trimis al lui Francisc Rákóczy II pentru a se întîlni, la Tighina, cu serdarul de Babadag, Pál Ráday nu se încumeta să atace potecile de munte înainte de a se aproviziona cu o cantitate îndestulătoare de apă de la numeroasele izvoare minerale din zonă. „Pleacînd dimineaţa la ora cinci — nota el în *Jurnalul* călătoriei — şi urmînd mereu pe vale apa Vişeului în sus, am mers trei ceasuri pînă la poalele muntelui ; acolo am găsit trei izvoare de apă minerală din care mi-am umplut două ploşti. Acolo, încep munţii îngrozitor de înalţi".

Izvoare minerale la fel de numeroase se găseau şi de partea cealaltă a muntelui, pe văile Bistriţei şi ale afluenţilor săi: Dorna, Dornişoara, Dorna Candrenilor, Şarul Dornei, Neagra Şarului, Poiana Negrii — locuri pline de pitoresc şi încărcate de legende. Numele localităţii înseşi — Vatra Dornei — ar fi fost dat de Dragoş Vodă în amintirea unei frumoase păstoriţe pe care a întîlnit-o la o vînătoare, în acele ţinuturi. Tot de amintirea unei frumoase fete, omorîtă într-o luptă de

dușmanii țării, este legat și un alt toponim din zonă — Poiana Negrii.

De la folosirea lor empirică de către oamenii locului, pînă la atestarea oficială ca „ape tămăduitoare de băut" au trebuit însă să treacă secole. Analizate chimic — cum am arătat în 1788, abia în 1805 apele minerale de la Vatra Dornei au fost declarate „ape cu efecte curative", dîndu-se și primele indicații terapeutice privind folosirea lor atît în cura internă, cît și externă, sub formă de băi. Primele amenajări balneare au apărut însă după cîteva decenii, în 1845; pînă atunci apa era transportată de localnici de la izvoare la casele lor, unde pacienții le puteau utiliza în chip de „băi tămăduitoare". Procedeul prezenta unele neajunsuri, căci prin transport, apa pierdea o mare cantitate de acid carbonic.

Odată cu apariția primelor așezăminte balneare, faima stațiunii a crescut cu repeziciune. Analizele chimice făcute în 1862 de farmacistul Toroscvicz au impus-o în circuitul internațional. Incluse într-o amplă lucrare, publicată la Berlin, în anii următori, aceste analize au arătat că apele minerale de la Vatra Dornei erau comparabile cu surse hidrominerale din cele mai vestite stațiuni balneare din Europa.

În 1895 s-au efectuat noi captări de izvoare și au fost construite instalații moderne — firește pentru acele timpuri. În funcțiune și astăzi, multe dintre ele dau stațiunii o înfățișare aparte, în care stilul arhitectonic modern al noilor hoteluri „Căliman" și „Bradul" cu 600 locuri de cazare și al amenajărilor balneare din ultimele decenii se îmbină armonios cu vilele cochete (cca. 1 000 locuri) de la început de secol. La ele se adaugă două restaurante și un telescaun, care întregesc zestrea acestei stațiuni.

Prospectările și cercetările multidisciplinare efectuate în anii din urmă la Vatra Dornei au pus bazele unei activități terapeutice cu adevărat științifice. Principalele izvoare minerale carbogazoase: Unirea, Petru, Arcadie, Nectarie, Silvestru, 23 August, Izvorul de Est și Izvorul de Vest, bazele de tratament moderne amenajate în incinta și în apropierea hotelurilor asigură cadrul unui tratament eficace în afecțiuni ale aparatului cardiovascular, în reumatisme degenerative, articulare, precum și într-o serie de boli asociate: respiratorii, endocrine, ginecologice.

În afara izvoarelor minerale, Vatra Dornei mai oferă vizitatorilor un „medicament" deosebit de eficient — nămolul de turbă. (Cel obținut la punctul numit Colăcel, conținînd 75% substanțe eterice, constituie, în această privință, un unicat mondial!)

La toate acestea trebuie adăugată frumusețea peisajului. Un pitoresc de o factură cu totul aparte, pe care l-au elogiat toți cei ce au trecut prin nordul Moldovei, încă în urmă cu sute de ani. De pildă, Johann Wendel Bardilli, ofițer în armata regelui Suediei, Carol XII, admira pe la 1712 frumusețea priveliștilor montane: „Am ajuns la o stînă de oi, care atunci era cu totul goală și... am aflat de la moldovenii noștri [care îi serveau de călăuze] că locuitorii de la o depărtare de multe mile de munți își mînă oile aici la păsune pentru o vară întreagă, fiindcă în unele locuri de pe munte iarba este minunată... Noi am suit cîțiva munți de aceștia și mi se părea întotdeauna că unul este mai înalt ca celălalt, pînă cînd pe la amiază iarăși am ajuns într-o vale fermecătoare, prin care curgea un pîrîiaș frumos. Ne-am așezat sub umbra copacilor, ca să ne bucurăm de odihnă și să ne mai înviorăm puțin și, în această privință, pîrîiașul a făcut minuni. Regiunea aceasta era atît de plăcută, încît am stat aici două ore și apoi cu părere de rău am părăsit acest loc încîntător".

Munții evocați de Bardilli, vestitele obcine (Mare, a Feredeului și a Mestecănișului), continuate cu Munții Suhardului — la ale căror poale se află stațiunea Vatra Dornei — constituie și astăzi un îndemn la drumeție pentru vizitatorii stațiunii. Pe cele cinci șosele care converg spre Vatra Dornei și pe drumurile radiale ce se desprind din ele se pot organiza numeroase trasee turistice, după cum, din acest vad al drumeției, se pot „ataca", în modul cel mai lesnicios, toate masivele muntoase din județ. Cabana-motel Runc (amenajată chiar în localitate), cabana Mestecăniș, casele de vînătoare Barnar, Valul Putnei, Prinosul Mare și alte amenajări din zonă asigură locuri de popas amatorilor de excursii în locuri cu minunate perspective. Nu numai vara, cînd verdele îmbracă întreaga natură, ci și în timpul iernii, Vatra Dornei înscriindu-se — prin amenajările pentru schi și săniuș — în circuitul stațiunilor de iarnă.

Am lăsat la urmă cea mai de seamă — poate — atracție turistică din Vatra Dornei: Valea Bistriței. Chiar dacă plutele nu mai coboară pe spinarea înspumată a rîului și a afluenților săi — așa cum ne-o imaginam din *România pitorească* a lui Vlahuță, ori din scrierile sadoveniene — defileul Bistriței oferă peisaje de o frumusețe unică, începînd cu „Cheia Zugrenilor", cu pereți abrupți, înalți de peste 600 m, cu forme de relief ciudate, evocînd nume de legendă: Piatra lui Osman, Coiful, Grinda Pușcatei, Moara Dracului. Dincolo de aceste „chei" apar vestitele Toance, evocate în *România pitorească:* în apropierea lor s-a ridicat o cabană: Valea Bistriței. Spre sud-est de Vatra Dornei alte atracții montane: culmile domoale ale Munților Stînișoarei, acoperite de largi poiene, cu locuri de popas — Suha, Sabasa — evocate de Mihail Sadoveanu în romanul *Baltagul.*

Spre sud, Valea Bistriței coboară la Broșteni lui Creangă pentru a trece mai apoi pe lîngă „cetatea de stîncă ce simbolizează acest trecut copleșitor, cu mișcări și rituri din adîncimea vieții" — cum descria Ceahlăul Mihail Sadoveanu.

Și mai înseamnă Vatra Dornei — o caldă și binevoitoare ospitalitate, așa cum de veacuri știu s-o ofere acele „neamuri de oameni curați și frumoși" (l-am citat tot pe Mihail Sadoveanu) din Țara de Sus a Moldovei.

La Montpellier

800 de comunicări

Între 1-5 aprilie 1985 s-a desfăşurat la Montpellier, în sudul Franţei cel de-al 110-lea Congres naţional al societăţilor savante. Prestigioasă reuniune ştiinţifică anuală, organizată sub egida Ministerului educaţiei naţionale de către Comité des Travaux Historiques et Scientifiques, congresul s-a bucurat de o participare numeroasă, de prezenţa unor personalităţi ale vieţii politice şi culturale franceze, alături de alte cadre universitare şi din învăţământul secundar, de cercetători, studenţi, de specialişti, dar şi amatori entuziaşti, dornici cu toţii de a-şi aduce contribuţia la cunoaşterea tradiţiilor istorice, a evoluţiei societăţii şi ştiinţelor umaniste, a ştiinţei şi tehnicii, la întărirea spiritului critic la dezvoltarea legăturilor şi schimburilor culturale etc. De asemenea, la congres au participat o serie de invitaţi din străinătate, printre care şi o delegaţie română. Ministrul educaţiei naţionale al Franţei, care a deschis în sala „Rencontres" a Primăriei lucrările Congresului, a subliniat însemnătatea acestei manifestări arătînd că „o ţară nu va merge cu fermitate spre viitor dacă nu îşi va cunoaşte trecutul". Evenimentul a coincis în mod fericit cu aniversarea mileniului capitalei Languedocului, care s-a dovedit o gazdă excelentă pentru toţi participanţii.

Congresul, la care s-au prezentat în jur de 800 comunicări ştiinţifice, a avut ca temă principală Corpul şi sănătatea şi a cuprins pe lîngă secţiunile de istorie medievală şi filologie, istorie modernă şi contemporană, istorie a Revoluţiei franceze, arheologie şi istoria artei, de pre şi protoistorie, de istorie şi arheologie a Africii de Nord, geografie fizică şi umană, istorie a ştiinţelor şi tehnicilor, antropologie şi etnologie franceză, un număr de şapte colocvii, printre care şi colocviul Forţele armate şi societatea. Organizat în foarte bune condiţii, în legătură cu Centrul de istorie militară şi de Studii de apărare naţională al Universităţii „Paul Valéry", colocviul a avut loc în sălile Facultăţii de drept. Cercetătorii români au prezentat, cu acest prilej, următoarele comunicări: Serviciul sanitar român în războiul din 1877-1878 (colonel dr. Al. Gh. Savu) şi Serviciul sanitar al armatei române şi raporturile sale cu misiunea franceză 1916-1918 (Dumitru Preda). Prezenţa delegaţiei române ca şi comunicările susţinute au fost apreciate, participanţii la colocviu (printre care profesorul Andre Martel, directorul Centrului de istorie militară al Universităţii din Montpellier, profesorul André Corvisier, preşedintele Comisiei internaţionale de istorie militară, Jacques Voelckel, medic-general inspector din cadrul Serviciului sanitar al armatei franceze şi alţii) adresînd cuvinte deosebite la adresa activităţii Comisiei române de istorie militară, prezidată de general-locotenent dr. Ilie Ceauşescu, a eforturilor cercetătorilor români de lărgire a investigaţiei istorice, de aprofundare a legăturilor tradiţionale de prietenie între cele două popoare, român şi francez.

D. P.

POŞTA MAGAZIN ISTORIC

EROICA

Aniversarea a patru decenii de la marea victorie a popoarelor asupra faselsmului a fost marcată în paginile revistei noastre prin numeroase articole de sinteză, evocări, memorii etc. Scrîndu-ne despre interesul cu care au urmărit articolele consacrate acestei aniversări, mulţi dintre cititorii noştri, unii dintre ei participanţi la evenimentele de acum 40 ani, ne-au trimis şi emoţionante relatări despre evenimentele la care au fost martori în acele memorabile zile, relatări despre fapte de arme de pe frontul hitlerist, despre eroismul şi abnegaţia cu care ostaşii români au marcat drumul spre victorie.

Prof. OVIDIU PETRI, din com. Nimigea, jud. Bistriţa-Năsăud, ne-a scris despre eroul George Scridon, căpitan, comandantul batalionului 1 din Regimentul 2 infanterie. La 13 ianuarie 1945, în bătălia pentru eliberarea oraşului cehoslovac Roznova, a fost grav rănit (55 răni de la un proiectil inamic). A fost pensionat şi trecut în rezervă ca invalid de război şi avansat la gradul de maior.

GAVRIL BÎRLEA, din Sighetu-Marmaţiei, ne-a relatat despre participarea veteranilor din zona Sighetu-Marmaţiei la victoria asupra fascismului, la Revoluţia de eliberare socială şi naţională antifascistă şi antiimperialistă.

ION D. ANGHEL, din Galaţi, sergent-major (r) veteran şi invalid de război ne-a scris că a participat la luptele antihitleriste ca navigant în cadrul Flotilei 2 bombardament greu din escadrila 82, grupul 1 bombardament al corpului aerian român. În scrisoarea sa, el evocă, de asemenea, eroismul comandantului său, căpitanul comandor av. (r) Lucian Gheorghiu care, la 21 aprilie 1945, a reuşit, deşi avionul în care lupta a fost grav avariat, să salveze viaţa întregului echipaj.

IOAN DRĂGHICI, din Craiova, fost sergent TR în Regimentul 18 infanterie, ne-a relatat, la rîndul său, cîteva momente din luptele purtate în zilele de 7 şi 8 mai 1945 pentru eliberarea oraşului cehoslovac Grupşiţe, în timpul cărora a căzut la datorie sublocotenentul Paul Boroiaş

I. HELIADE-RĂDULESCU — INEDIT

Ing. MIHAI BĂLĂIANU, din Bucureşti, pasionat culegător de documente istorice şi statornic colaborator al revistei noastre, ne trimite două scrisori inedite ale lui I. Heliade Rădulescu, din 1866, adresate lui N.R. Lăcusteanu, participant la Revoluţia din 1848, stabilit în 1857 în com. Leu, jud. Romanaţi (acum Dolj) unde avea o mică proprietate.

Iată textul uneia dintre scrisori, transcrisă conform normelor ortografice actuale. În scrisoarea respectivă, datată „martie 1866", Heliade îşi mărturiseşte intenţia de a scoate un ziar, Legalitatea.

„Amatul meu domn,

Nu ştiu de ai primit răspunsul meu la scrisoarea domniei tale din urmă.

Cu aceasta îţi fac cunoscut că circumstanţele de faţă ne obligă pe cîţiva a deschide un jurnal ad hoc pentru vreo trei luni, sau şi mai mult de va fi nevoie, spre a lumina opinia publică asupra drepturilor naţiunii.

Acest jurnal se va da sub numele de Legalitate, va dezvolta şi susţine credinţele şi convicţiunile celor ce au adoptat şi susţinut Constituţia de la 1848. De poţi, vino să ici parte şi domnia ta la redacţie. Redactorii ce vor scrie în această foaie sînt: d.C. Exarchu, d. Aurelian, directorul stabilimentului agricol de la Pantelimon, d. Hîjdeu, d. Răceanul, doctor în drepturi şi în ale literaturii, d. C Daniclopolu, doctor în drepturi.

Alţi mai mulţi colaboratori şi cu între redactori şi poate şi d. C. Marcovici.

La redacţie este necesitate şi de un redactor administrator şi casier, care va avea şi o plată fixă pe lună, afară de dividentul ce va ieşi din foloase (de vor fi foloase). De poţi să ici domnia ta această sarcină, telegrafiază-mi un primesc şi vin sau nu pot primi propunerile.

Apoi mai pe larg scrie-mi.

La revedere amatul meu domn,

I. Heliade R."

Documentele originale corespondentul nostru le-a donat Muzeului Olteniei din Craiova, iar fotocopii Direcţiei generale a Arhivelor statului din Bucureşti, în „Colecţia de documente ing. Mihai Bălăianu-Oloşti".

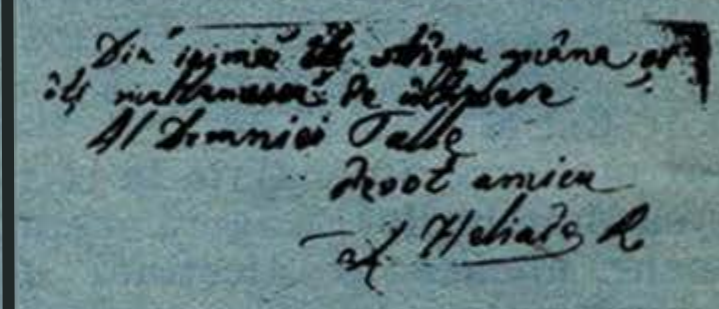

În imagine semnătura lui I. Heliade Rădulescu de pe ocaziă scrisoare din 17 februarie 1868.

ÎN SPRIJINUL REVISTEI

JEAN GH. BRĂSLAŞU, din Predeal: Vă confirm că, datorită sprijinului dv., am primit nr. 10/1984 al revistei, care nu-mi sosise la timp. Vă transmit respectuoasele mele mulţumiri.

Şi alţi cititori ne-au scris despre unele deficienţe ivite în difuzarea revistei şi care au fost înlăturate la intervenţia redacţiei. În cazul în care mai apar astfel de stări de lucruri, cititorii sînt rugaţi să ni le semnaleze. Aşteptăm, de asemenea, în continuare veşti privind activitatea difuzorilor voluntari care se ocupă cu populariza-

POSTA MAGAZIN ISTORIC

rea și răspîndirea revistei în rîndurile masei de cititori, a prietenilor statornici ai Magazinului istoric care la locurile lor de muncă, în localitățile lor, se preocupă de difuzarea în bune condiții a revistei, de cooptarea unor noi abonați.

STUDENTUL COLECȚIONAR

Studentul IONIȚĂ DUMITRU-DARAC, din satul Frumosu, com. Farcașa, jud. Neamț, este, după cum ne scrie, un pasionat colecționar de piese istorice. Am cercetat o zonă de peste 100 km și am îndrumat și pe alții să-mi urmeze pasiunea și mă bucur cînd văd că unii mai mici decît mine mă urmează.

Colecția sa numără peste 1 600 piese, descoperite toate în zona satului său natal. Printre rarități se află două paloșe din timpul lui Petru Rareș, precum și o matriță sigilară domnească a lui Iliaș Rareș. Matrița (în imagine) este din bronz fin și are greutate de 1,4 kg. În centrul sigiliului se află stema Moldovei, iar împrejur inscripția în limba slavonă: Io Iliaș voevoda gospodar zemli Moldavskoi peceata.

Felicitări și urări de îmbogățire a colecției cu noi și valoroase piese.

PYTHEAS SI NU PITEI

Legendarul cîrmaci despre care se presupune că, în periplul său din anul 325 î.e.n., ar fi atins țărmurile Islandei — ne scrie TUDOR DEMETRIU, din București, pe marginea articolului De la Pitei la Althing și veacul saga, (nr. 6/1985) — se numea de fapt. Pytheas și a fost un cunoscut geograf și navigator al antichității. Pytheas a formulat exact — cel dintîi în lume — teoria mareelor și tot el a explorat coastele occidentale ale Spaniei și Arhipelagul britanic. Pitei reprezintă grafia numelui său în limba rusă, limbă din care a fost tradus articolul respectiv, traducătoarea preluîndu-l ca atare

POȘTA CONCURSULUI

Scrisorile sosite în ultimul timp pe adresa redacției ne-au adus și noi mărturii despre interesul cu care sînt primite concursurile organizate de revista noastră.

Prof. STATNIC GLEB, din București, a alcătuit un bilanț al concursurilor organizate de revistă, constatînd că numărul acestor manifestări a ajuns la 20, Printre premianți, ne scrie cititorul nostru, remarcăm un număr de 22 cercuri de istorie școlare, ceea ce atestă o îmbucurătoare pasiune a tot mai numeroși elevi pentru istorie, pentru concursurile organizate. De asemenea, între cîștigători s-au aflat cititori din R.P. Bulgaria, Grecia, Elveția, R.F. Germania, Franța, S.U.A., R.S.F. Iugoslavia.

PETRONELA VACARIU, elevă, din Pașcani: Această scrisoare o trimit cu dorința de a felicita întreg colectivul de redacție al revistei pentru articolele interesante care apar în revistă. Îmi place foarte mult istoria și am să încerc să particip la următorul concurs pe care-l organizați. Aștept cu nerăbdare să apară următorul număr (în care vom publica și prima serie de întrebări a noului concurs — n.r.).

ANDREI PETRESCU, din Cluj-Napoca: Am aflat cu mare bucurie de organizarea noului concurs, ale cărui întrebări le aștept cu mare curiozitate.

ȘTEFĂNUȚA PĂUN, elevă, din Constanța: Am format de pe acum un „colectiv de lucru" în vederea noului concurs, antrenînd mai mulți colegi de clasă și procurîndu-ne toate numerele din 1975 și pînă la zi.

ION ȘTEFĂNESCU, din Iași: Aștept cu interes noul concurs anunțat, care-mi va prilejui — sînt sigur —, rememorarea unor înălțătoare momente din drumul parcurs de armata română pentru zdrobirea fascismului.

CERERI ȘI OFERTE

GHEORGHE IOSIF, com. Gherăești, jud. Neamț, solicită: nr. 1-12/1984, 1-4/1985.

DAVID VASILE, str. Stejarului, bl. 7, ap. 5, Cisnădie, jud. Sibiu, solicită: nr. 1-8, 10, 12/1971; 1-5, 7, 9-12/1972; 1, 4, 5, 10/1973; 1-4, 7, 8, 12/1974; 1-7, 10, 12/1975; 2-8, 10, 12/1976; 1-3, 7, 8, 10, 12/1977; 1-4, 6, 7, 8/1978; 12/1979; 11, 12/1981; 10/1982; 11/1983.

LUNGU TOMA, com. Ciulnița, jud. Ialomița, solicită nr. 1-3,6/1967; 5, 7/1970; 1, 7/1971; 8, 12/1973; 7/1974; oferă nr.: 7-8,/1969; 6/1972; 1-6/1974; 7, 11/1981.

ȘTEVAN SIMICI, Moldova Veche, nr. 314, jud. Caraș-Severin, solicită: nr. 2, 3/1967; 5, 7, 8/1968.

P. GHELESIANU, str. Horea, nr. 9, Lugoj, jud. Timiș, solicită nr. 3/1985.

ILIE ȘTEFAN, str. 8 mai, bl. 3(H1) ap. 14, Tîrgu Jiu, solicită: nr. 12/1975; 4-6/1980; 3, 9/1982.

GABRIELA ZĂVOIANU, sat Călina, com. Prundeni, jud. Vîlcea, solicită: colecția 1967-1970.

PAVEL RAMOCEA, str. Pata, nr. 11-15, ap. 37, Cluj-Napoca, oferă: nr. 10/1972; 12/1973; 9/1974; 3/1977; 3/1978; 5/1981; 3, 5/1982; 5/1984.

LUPU IOAN, com. Nepos, jud. Bistrița-Năsăud, oferă colecția completă.

IOSIF BĂCILĂ, com. Anina, Brădet bl. 12, ap.6, jud. Caraș-Severin, oferă: colecția completă.

IMPORTANT!

În numărul viitor, prima serie de întrebări a noului concurs Magazin istoric, ediția 1985, organizat la sugestiile și propunerile numeroșilor noștri cititori.

Concursul este dedicat celei de-a 40-a aniversări a victoriei asupra hitlerismului, participării eroice a armatei și poporului român la războiul antihitlerist, contribuției la înfrîngerea Germaniei naziste.

După cum am precizat și în numerele anterioare ale revistei, întrebările vor fi formulate pe baza articolelor publicate de Magazin istoric în anii 1975-1985.

Deci, nu uitați! Asigurați-vă din timp colecția 1975-1985 a revistei.

ÎN NR. 9/1985, PRIMA SERIE DE ÎNTREBĂRI A NOULUI CONCURS MAGAZIN ISTORIC, PREVĂZUT CU NUMEROASE PREMII.

CONTENTS (Romanian History) Ştefan Ştefănescu A Moment of glory for Romanian Science and Culture ● St. Pascu, V. Cândea, R. Theodorescu, H. Ahrweiler, S.L. Tihvinski, F.W. Deakin The XVI-th International Congress of Historical Sciences ● I. Dumitrache, S. Lascu, N. Koslinski, G. Zaharia 23 August 1944: Significances, Facts, Testimonies ● M. Muşat, M. Manollescu The Hateful Vienna Dictate ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat (1709-1730) ● Ion Popescu-Puţuri Retracing the Footsteps of Our Ancestors (II) ● St.S. Gorovei Foundation of the Romanian Lands: the History of a Historical Concept (III) ● R. Popa Continuity and Peculiarity at the Dawn of Romanian Middle Ages — Ţara Bistrei ● C. Mureşeanu, St. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memoirs ● In Bucharest, 50 Years Ago ● V. Smărăndescu Vatra Dornei — Legend and History

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Ştefan Ştefănescu Un moment de gloire de la science et de la culture roumains ● St. Pascu, V. Cândea, R. Theodorescu, H. Ahrweiler, S.L. Tihvinski, F.W Deakin Le XVIe Congrès international des sciences historiques ● I. Dumitrache, S. Lascu, N. Koslinski, Gh. Zaharia Le 23 Août 1944 — significations, faits, témoignages ● M. Muşat, M. Manollescu L'odieux Diktat de Vienne ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat (1709-1730) ● Ion Popescu-Puţuri Sur les traces de nos ancêtres (II) ● St.S. Gorovei La fondation des Pays Roumains — l'histoire d'un concept historique (III) ● R. Popa: Continuité et spécificité à l'aube du Moyen Age roumain — Ţara Bistrei ● C. Mureşeanu, St. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Mémoires ● A Bucarest, il y a 50 ans ● V. Smărăndescu Vatra Dornei — légende et histoire

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Штефан Штефэнеску Блестящий момент в жизни румынской науки и культуры. ● Ш. Паску, В. Кындя, Р. Теодореску, Г. Арвейлер, С.Л. Тихвинский, Ф.В. Дикин XVI-й Международный Конгрес исторических наук ● И. Думитраке, С. Ласку, Н. Кослински. Г. Захария 23 Августа 1944 — итоги, факты. свидетельства ● М. Мушат, М. Манойлеску Позорный Венский диктат ● М.Д. Влад, Николае Маврокордат (1709-1730) ● Ион Попеску-Пуцурь По следам предков (II) ● Ш.С. Горовей Основание румынских княжеств—история исторического понятия (III) ● Р. Попа Преемственность и специфика в раннем румынском средневековье — Цара Бистрей ● К.Мурджеску, Ш. Лаке Григоре Гафенку (1892-1957) Воспоминания ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● В. Смэрэндеску Ватра Дорней—легенда и история

INHALT (Rumänische Geschichte) Ştefan Ştefănescu Augenblick des Ruhmes der rumänischen Wissenschaft und kultur ● St. Pascu, V. Cândea, R. Theodorescu, H. Ahrweiler. S.L. Tihvinski, F.W. Deakin Der XVI. Internationale Kongress für Geschichtswissenschaften ● I. Dumitrache, S. Lascu, N. Koslinski, Gh. Zaharia: 23. August 1944 — Bedeutung, Tatsachen, Zeugenberichte ● M. Muşat, M. Manollescu: Der schändliche Wiener Diktat ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat (1709-1730) ● Ion Popescu-Puţuri: Auf den Spuren der Vorfahren (II) ● St.S. Gorovei: Die Gründung der Rumänischen Länder — die Geschichte eines Geschichtskonzepts (III) ● R. Popa: Kontinuität und Besonderheit zu Beginn des rumänischen Mittelalter — Ţara Bistrei ● C. Mureşeanu, St. Lache: Grigore Gafencu (1892-1957) Erinnerungen ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● V. Smărăndescu Vatra Dornei — Legende und Geschichte

SUMARIO (Historia rumana) Ştefan Ştefănescu Un momento de gloria de la ciencia y de la cultura rumanas ● St. Pascu, V. Cândea, R. Theodorescu, H. Ahrweiler, S.L. Tihvinski, F.W. Deakin El XVI° Congreso internacional de ciencias historicas ● I. Dumitrache, S. Lascu, N. Koslinski, Gh. Zaharia El 23 de Agosto de 1944 — significaciones, hechos, testimonios ● M. Muşat, M. Manollescu El odioso Diktat de Viena ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat (1709-1730) ● Ion Popescu-Puţuri Por las huellas de los antepasados (II) ● St. S. Gorovei La fundación de los paises rumanos — la historia de un concepto histórico (III) ● R. Popa Lo continuo y lo especifico en las albores del Medioevo rumano — Ţara Bistrei ● C. Mureşeanu, St. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memorias ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărăndescu Vatra Dornei — leyenda e historia

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427